

MES® - ohjelman koetut hyödyt vanhempien kertomana

Tuija Eronen
Tyyne Ylinen

Raportti
Kesäkuu 2019

Kirjoittajat

Tuija Eronen, YTT, on toiminut hankkeen vastuullisena tutkijana. Hänellä on pitkä kokemus lastensuojelutyöstä sekä tutkijana että käytännön toimijana. Hänen tutkimuskiinnostuksensa liittyy lastensuojeluun ja erityisesti sijaishuoltoon. Hän toimii sosiaalityön yliopistonlehtorina Tampereen yliopistossa, Porin yksikössä, ja on vastuussa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden täydennys- ja erikoistumiskoulutuksesta.

Tyynne Ylinen, YTM, on toiminut hankkeessa tutkijana ja osallistunut aineiston analyysiin ja raportin kirjoittamiseen. Ylinen on jatko-opiskelija Tampereen yliopistossa ja hänen väitöskirjansa aiheena on sosiaalityöntekijöiden hyveet.

TIIVISTELMÄ

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää MES®- ohjelman vaikuttavuutta kokemuksellisen arvioinnin kautta. Tutkimus edustaa formatiivista evaluaatiotutkimusta, jossa käytetään pääasiassa laadullisia ja kuvailevia aineistoja tutkittavan kohteen ymmärtämiseksi. Tutkimus liittyy suomalaiseen arviointitutkimussuuntaukseen, jossa korostetaan inhimillistä vaikuttavuutta järjestelmävaikuttavuuden sijaan. Tässä tutkimuksessa kysytään millaisia ovat ohjelman hyödyt vanhempien kertomana. Hyötyjä tarkastellaan erilaisten vanhempien antamien merkitysten kautta ohjelman aikana ja pidemmällä aikavälillä ohjelman päättymisen jälkeen.

Tutkimuksen aineisto koostui 51 asiakasvanhemman puhelinhaastatteluista, ryhmäohjaajien, perhetyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluista. Aineisto on litteroitu. Aineistoa on analysoitu pääasiassa laadullisella temaattisella analyysillä. Sen lisäksi aineistoa on havainnollistettu ja analysoitu pienimuotoisesti kvantitatiivisin menetelmin.

Tutkimuksen keskeisimpinä tuloksina esitämme, että ohjelmasta on ollut hyötyä suurimmalle osalle haastatteluista vanhemmista sekä ohjelman aikana että sen jälkeen. Osallistumisen aikaan liittyvät hyödyt muodostuvat siitä, että kokonaisuudessaan ohjelma tarjoaa vanhemmille mahdollisuuden itse määrittellä omia ongelmiaan turvallisessa ja tuomitsemattomassa ympäristössä ja löytää itse erilaisia toisin toimimisen tapoja. Vanhemmat hyötivät ryhmämuotoisesta MES® -ohjelmasta, jossa vertaisuus rakennetaan ammatillisesti ohjaten hyvässä, turvallisessa ja luottamuksellisessa suhteessa. Ryhmän ohjaajalla on tässä suuri merkitys ja he onnistuvat tehtävässään erinomaisesti. Ohjaajien koulutusprosessia voidaan pitää erittäin onnistuneena. Ohjelmassa käytetyt menetelmät ja välineet tarjoavat vanhemmille monipuolisen mahdollisuuden oman henkilökohtaisen elämä pohdiskeluun, johon liittyy samanaikaisesti muistamisen, tunteiden, kuvittelun ja rakenteiden olemassaolo suhteessa henkilökohtaiseen ja siitä kertomiseen. Ohjelmassa ei ole turhia menetelmiä tai välineitä ja ohjelman rakenne on vanhempien näkökulmasta käsin toimiva. Mikäli vanhemmilla ei ollut tukenaan kahden tunnin vapaamuotoista ohjattua vertaisryhmää niin ohjaajan ja perhetyöntekijän merkitys tukena korostui.

Jotta ryhmätapaamisilla tehdyt oivallukset voidaan viedä perheen arkeen, tarvitaan siihen perhetyön tukea. Perhetyössä arvostettiin konkreettista tekemistä, ohjausta ja emotionaalista tukea, joka liittyi ryhmässä käsiteltyjen aiheiden aiheuttamiin tunteisiin. Negatiivisena asiana perhetyössä nähtiin työntekijöiden suuri vaihtuvuus. Tämä on yksi vanhempien tukemiseen liittyvä kriittinen piste, johon tulee kiinnittää huomiota. Toinen kriittinen piste on, että kuntien lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta ohjelmaa ei tunnisteta ja se piiloutuu perhetyön sisään. Tulisi miettiä miten lapsen asiakassuunnitelmaan kirjatut yksilölliset perhetyön tavoitteet yhdistetään vanhemman kasvuun ohjelman myötä. Miten lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle tehdään näkyväksi toiminnan välittömät ja välilliset vaikutukset lasten arkeen ja hyvinvoinnin lisääntymiseen?

Pidemmän aikavälin hyötyjen tarkastelussa lastensuojelun asiakkuuden jatkumista ryhmän päättymisen jälkeen ei ole ohjelman onnistumisen mittari ainakaan haastateltujen vanhempien näkökulmasta. He kokivat hyötyneensä ohjelmasta,

vaikka lapsen asiakkuus lastensuojelussa olisikin jatkunut. He olivat silti saaneet vahvuutta vanhemmuuteen. Ryhmäprosessi oli aloittanut vanhempien henkilökohtaisessa elämässä erilaisten vaikeiden aiheiden käsittelyn, joita olivat sukupolvien ketjuun, omiin vanhempiin, omaan lapsuuteen ja tunteisiin liittyvät asiat. Jaettuna oivalluksena vanhemmilla oli puhumisen, kuuntelemisen ja rehellisyyden tärkeys kaikissa ihmissuhteissa. Omien rajojen, unelmien ja tarpeiden tunnistaminen, itseluottamuksen lisääntymien, omaan pärjäämiseen uskomisen ja itsensä hyväksyminen koettiin ryhmän aikaansaamaksi muutoksiksi omassa henkilökohtaisessa elämässä. Omien ongelmien suhteuttaminen ja lastensuojelun asiakkuuteen liittyvän häpeän ja syyllisyyden poistuminen olivat myös pidemmän ajan hyötyjä. Ryhmään osallistuminen oli käynnistänyt suurimmassa osassa vanhempia erilaisia muutosprosesseja, joiden avulla he tavoittelivat parempaa vanhemmuutta, sosiaalisia suhteita, hyvinvointia ja onnellisuutta omaan ja lastensa elämään.

Haastatellut vanhemmat pohtivat kenelle ohjelmasta olisi hyötyä ja kenelle sitä suositelisi. He katsoivat ohjelman sopivan kenelle tahansa vanhemmalle, jolla on halua pohtia elämäänsä, kasvaa ihmisenä ja vanhempana. Ohjelma voisi toimia jo peruspalveluissa perheiden tukena. Siitä ajateltiin voivan olla hyötyä myös sosiaali-, terveys- ja opetusalan ammattilaisille. Ohjelmaa suositeltiin myös lastensuojelun piirissä oleville vanhemmille, jotka haluavat muutosta perheen tilanteeseen.

Tulevaisuudessa tuleekin pohtia ohjelman paikkaa suomalaisessa sosiaali- ja terveyden huollon järjestelmässä ja pohtia onko nykyinen lastensuojelun avohuolto enää ainoa oikea paikka ohjelman toteuttamiselle. Jatkossa on pohdittava kriittisesti sitä, missä kohdassa nykyistä palvelujärjestelmää sekä järjestelmä että vanhemmat hyötyisivät ohjelmasta parhaiten.

SISÄLLYS

ESIPUHE	8
1 JOHDANTO	10
2 SUOMALAISEN LASTENSUOJELUJÄRJESTELMÄN PIIRTEITÄ.....	12
3 KOKEMUKSELLISTEN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI.....	18
3.1. Paikka arviointitutkimuksessa	18
3.2. Metodologiset sitoumukset ja tutkimuksen toteuttaminen	21
3.2.1 Haastatteluaineisto	23
3.2.2 Aineistojen analyysi	25
3.2.3 Luotettavuus	27
3.2.4 Tutkimusetiikka.....	29
4 HYÖDYT OSALLISTUMISEN AIKANA.....	32
4.1. MES®-ohjelman kuvaus.....	32
4.2. Kuvaus haastatteluun osallistuneista vanhemmista	37
4.3. Ryhmään tulon syyt.....	38
4.4. Vertaistukea ja omaa aikaa	41
4.5. Henkilökohtaisen elämän pohtiminen.....	47
4.5.1 Voimaantumisen vaihe	49
4.5.2 Onnellisuuden ja hyvän vanhemmuuden esteiden tutkiminen.....	51
4.5.3 Tulevaisuus ja riittävän hyvä vanhemmuus	61
4.6. Ohjaaja turvallisen ympäristön rakentajana.....	70
4.7. Perhetyö arkisena ja emotionaalisenä tukena.....	72
5 HYÖDYT PIDEMMÄLLÄ AIKAVÄLILLÄ.....	79
5.1. Vaikutukset lastensuojelun asiakkuuteen.....	79
5.2. Vaikeat aiheet ja omat oivallukset	81
5.3. Muutokset vanhempien omassa elämässä	83
5.4. Kenelle MES® -ohjelmasta olisi hyötyä?.....	86
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	90
LÄHTEET	95
LIITTEET.....	100
Liite 1. Tutkimusinfo vanhemmille	100
Liite 2. Vanhempien haastattelurunko.....	101
Liite 3. Sosiaalityöntekijöiden haastatteluteemat	104
Liite 4. Kartoille annettujen arvosanojen ja taustatietojen väliset korrelaatiot	105

Liite 5. Kartoille annettujen arvosanojen ja ohjaajan ja perhetyön arvosanojen korrelaatiot.....	106
Liite 6 Ryhmän, ohjaajan, perhetyön, vertaistapaamisten sekä muille suosittelemisen väliset korrelaatiot.....	107

Kuvio 1 Lastensuojelun avohuollon asiakkaana olleet lapset ja nuoret vuosina 1996–2018* (Lähde: Lastensuojelu 2018)	13
Kuvio 2 Lastensuojelun avohuollon 0–17-vuotiaiden asiakkaiden osuus vastaavasta väestöstä vuosina 1996–2018* (Lähde: Lastensuojelu 2018).....	14
Kuvio 3 Järjestelmävaikuttavuus ja inhimillinen vaikuttavuus (Lähde: Pohjola ym. 2012, 350).....	21
Kuvio 4 Kuvio MES® -ohjelman kuvaus loogisen mallin mukaan (Chen 2015, 60, mukaan)	36
Kuvio 5 Ryhmään kuulumisen ja ryhmämuotoisen toiminnan merkitys itselle ja onnistumiselle	41
Kuvio 6 Vertaistukitapaamisten merkitys itselle ja onnistumiselle	46
Kuvio 7 Kirjeiden ja testien merkitys itselle ja onnistumiselle	48
Kuvio 8 Omien tarpeiden kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan.....	49
Kuvio 9 Elämästä nauttimisen ja omien unelmien kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan.....	50
Kuvio 10 Monimuotoisen rakkauden ja lapsen perustarpeiden kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan	51
Kuvio 11 Sukupolvien ketjun kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan..	53
Kuvio 12 Ihmissuhteiden kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan.....	55
Kuvio 13 Menetysten kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan	56
Kuvio 14 Omien tunteiden kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan.....	57
Kuvio 15 Selviytymiskeinojen ja roolien kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan	58
Kuvio 16 Omien rajojen kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan.....	59
Kuvio 17 Mitä puran itsestäni pois –kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan	61
Kuvio 18 Vahvuuksien kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan	62

Kuvio 19 Elämän tärkeysjärjestys ja arvot –kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan	64
Kuvio 20 Miehisyyden/isyyden ja naiseuden/äitiyden kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan.....	65
Kuvio 21 Parisuhteen kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan.....	66
Kuvio 22 Tulevaisuuskartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan.....	67
Kuvio 23 Minun MES® -ohjelmani/kuka minä olen - kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan.....	68
Kuvio 24 Ohjaajan toiminnalle ryhmän vetäjänä annetut arvosanat sukupuolen mukaan	70
Kuvio 25 Perhetyölle annetut arvosanat sukupuolen mukaan.....	73
Kuvio 26 Suositteletko ohjelmaa muille –kysymykselle annetut arvosanat sukupuolen mukaan.....	87
Taulukko 1 Perhetyön kesto.....	76

ESIPUHE

Palvelujen kehittämistä ei tänä aikana voi ajatella tehtäväksi ilman, että kuullaan palveluiden käyttäjien kokemuksia. Tästä sitoumuksesta ponnistaa myös Tuija Erosen ja Tyyne Ylisen tutkimus MES® -ohjelman toteutumisesta. Tutkimuksen ytimessä ovat ne vanhemmat, jota ovat osallistuneet ohjelmaan eri vuosina ja jotka miettivät ohjelman vaikutuksia omaan elämäänsä. Laajan ja monipuolisen haastatteluaineiston pohjalta tutkimus valottaa palvelunkäyttökokemuksia, joista huokuu tyytyväisyys ohjelmaa ja sen eri osia kohtaan. Arvokasta on ollut erityisesti vanhempien omien tilanteiden, toiveiden ja tarpeiden tunnistaminen ja kokemusten jakaminen ohjatusti, turvallisesti ja vertaisuutta arvostaen. Vanhemmat ovat valmiita suosittelemaan ohjelmaa toisille, samankaltaisessa tilanteessa oleville vanhemmille – tai vaikka kaikille vanhemmille kuten haastatteluissa todettiin. Tutkimukseen osallistuneet vanhemmat kertovat kaiken kaikkiaan onnistuneesta ja hyvin toimivasta ohjelmasta.

Vanhempien kokemukset voimaantumisestaan ovat tärkeitä asioita palveluille, joiden tavoitteena on tukea vanhempia. Vanhemmuuden tukemisella on pitkä perinne suomalaisessa perhepolitiikassa, mutta MES® -ohjelman kaltaisia, vanhempien kokemuksia ja vertaisuutta arvostavia toimintaohjelmia on ollut sangen vähän lastensuojelussa. Ohjelma on yksi urauurtavista. Sen kehittämisen aikana on tapahtunut kuitenkin merkittävä muutos suomalaisessa palvelujärjestelmässä: yksilö- ja perhekohtaisen lastensuojelun kohteeksi nähdään koko ajan selkeämmin lapsi ja lasten oikeudet. Perheiden ja vanhempien tukeminen on taas vahva näkökulma sosiaalihuoltolain mukaisissa lapsi- ja perhepalveluissa. Siksi vanhempien kokemukset omasta voimaantumisesta herättävät kysymyksen, mihin osaan palvelujärjestelmää ohjelma tavoitteineen ja vaikutuksineen asettuu tarkoituksenmukaisimmin.

Käsillä oleva tutkimus ei käytettävissä olevan ajan vuoksi pystynyt paneutumaan seikkaperäisesti niiden mekanismien analysointiin, joilla vanhempien voimaantuminen välittyi heidän toimintaansa lasten kanssa. Vihjeitä on useita kuten se, että oma voimaantuminen antoi mahdollisuuden nähdä lapsen tarpeet uudella tavalla.

Tärkeä lastensuojelupoliittinen ja –moraalinen tehtävä onkin nyt käydä keskustelua siitä, tuleeko tuota tavoitetta tavoitella ensisijaisesti lastensuojelussa vai lapsi- ja perhepalveluissa. Vai ehkä molemmissa, sillä vahvat, lasten tarpeisiin virittyvät vanhemmat ovat parasta ehkäisevää lastensuojelua ja tärkeä edellytys esimerkiksi perheen jälleenyhdistämiseksi huostaanottoilanteissa. Keskustelua tulee käydä laajasti palvelujärjestelmän muutoksen yhteydessä. Tuija Erosen ja Tyyne Ylisen tutkimus antaa siihen hyviä aineksia.

Tarja Pösö
Sosiaalityön professori
Tampereen yliopisto

1 JOHDANTO

MES® -ohjelma on kehitetty tukemaan vanhempien valmiuksia tunnistaa sellaisia omaan elämänsä historiaansa liittyviä haasteita, jotka vaikuttavat heidän toimintaansa vanheppina. MES® on lyhenne sanoista ”monimuotoisen elämän sankari”. Suomessa kehitetty ohjelma on kohdistettu vanhemmille, joiden toiminnassa on lastensuojelun sosiaalityöntekijän arvioinnin mukaan sellaisia piirteitä, että lasten kehitystä ja hyvinvointia on päätetty tukea lastensuojelun toimenpitein. Se, että lapset ovat lastensuojelun asiakkaina, tarkoittaa sitä, että vanhemmat tarvitsevat tukea vanheppana toimimiseen. Lastensuojelun avoimuuden tukitoimina käytetään usein perhetyötä, tukiperhetoimintaa, perhekuntoutusta tai muuta lapsia ja vanheppia tukevaa palvelua. MES® -ohjelma sen sijaan kohdistuu vanheppiin itseensä: heidän elämänsä historiaansa, oman itsen näkemiseen ja omaan identiteettiin. Ohjelmassa vanheppi yksilönä on toiminnan kohteena. Toiminta on ryhmäpohjaista ammatillisen ohjaajan vetämää ja perustuu vanheppien vertaisina jaettuihin kokemuksiin ja tuntemiseen.

MES® -ohjelmaa toteutetaan osana lastensuojelun lakisääteisiä palveluita. Se on ostopalvelu, jota kunnat voivat halutessaan ostaa lastensuojelun tukitoimena vanhemmille. Tämä seikka tuo ohjelman toteutukseen omat piirteensä: sen toimivuutta arvioidaan koko ajan ostopalvelua käyttävässä kunnassa ja toisaalta vanhemmat ovat tietoisia siitä, että heidän toimintansa muutoksia arvioidaan koko ajan osana lastensuojelua.

Kertyneet kokemukset ohjelmasta ovat hyviä. Vanheppiin keskittyvä ohjelma täyttää selvästi lastensuojelussa tarjottavaa palveluiden aukkoa ja vanhemmilla on tarvetta keskittyä vain ”itseensä”. Tässä tutkimuksessa kysytään millaisia ovat ohjelman hyödyt vanheppien kertomana. Hyötyjä tarkastellaan erilaisten merkitysten ja vanheppien kokeman merkittävyyden kautta ohjelman aikana ja pidemmällä aikavälillä ohjelman päättymisen jälkeen.

Aluksi raportissa käsitellään suomalaisen lastensuojelujärjestelmän pääpiirteitä, joiden kautta MES® -ohjelma sijoitetaan osaksi tätä järjestelmää. Seuraavaksi luvussa kolme käsitellään tälle tutkimukselle valittuja teoreettisia ja metodologisia

lähtökohtia ja tutkimuksen paikkaa erilaisten arviointitutkimusten joukossa. Tutkimus paikannetaan osaksi kansainvälistä ja kotimaista arviointitutkimusta, jossa tutkimus sijoittuu formatiivis-pragmaattiseksi inhimillisten vaikutusten tutkimukseksi, jonka tavoitteena on tarkastella asiakkaiden kokemia hyötyjä ohjelmasta ja tuottaa tietoa toiminnan kehittämiseksi. Luvussa kerrotaan myös tutkimuksen tekemiseen liittyneet metodologiset ja tutkimuseettiset valinnat. Luvuissa neljä ja viisi vastataan tutkimuskysymyksiin. Lopuksi tuloksia tarkastellaan asiakkaiden kokemien hyötyjen näkökulmasta ja esitetään kehittämissuhteita, jotka liittyvät vanhemmille suunnatun ohjelman paikasta suomalaisessa sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmässä.

2 SUOMALAISEN LASTENSUOJELUJÄRJESTELMÄN PIIRTEITÄ

Lastensuojelun käsite ei ole yksiselitteinen ja käytännön poikkeavat eri maissa toisistaan. Lastensuojelun käsitteestä käydään keskustelua niin Suomessa kuin laajemminkin maailmalla ja lastensuojelun käsitejärjestelmän nähdäänkin olevan osin vailla täsmällistä määrittelyä (Arnkil & Heino 2014, 289). Tarja Pösö (2016, 23–24) kuvaa sitä, miten eri maissa lastensuojelun käsitteet ja käytännöt poikkeavat toisistaan, vaikka ne näennäisesti näyttävät olevan yhteneväisiä.

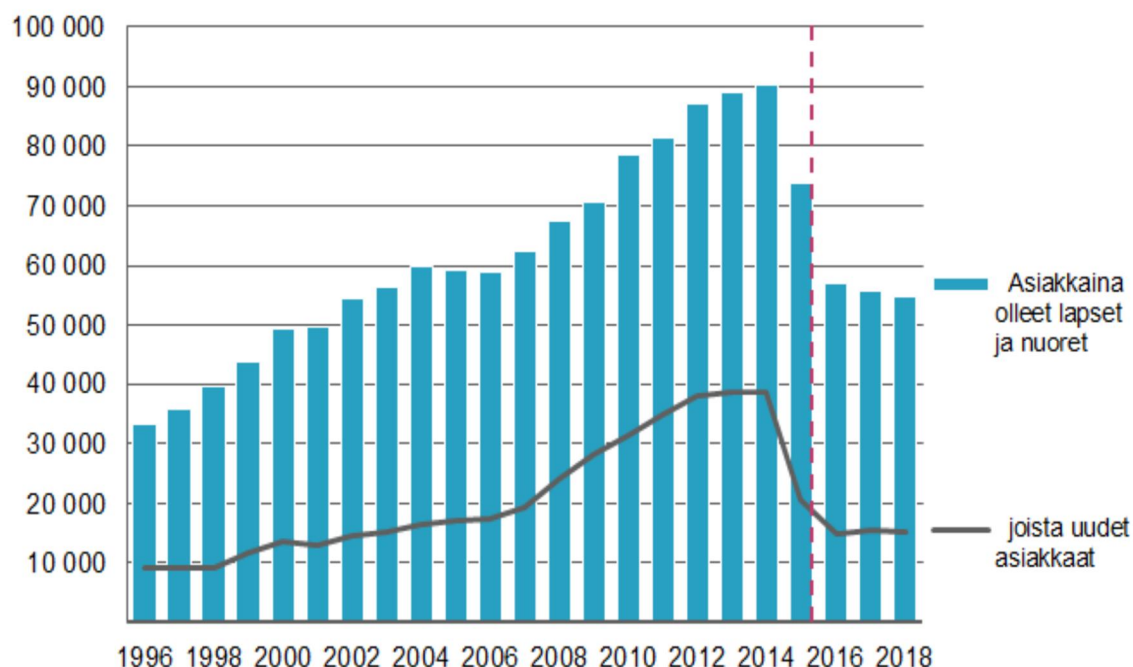
Tässä raportissa on päädytty kuvaamaan suomalaisen lastensuojelujärjestelmän pääpiirteet Lastensuojelun keskusliiton toimittaman Lastensuojelu.info –sivuston kautta. Toisena lastensuojelujärjestelmän kuvaustapana käytetään järjestelmään liittyvää tutkimusta ja tilastoja.

Suomalaisen lastensuojelun perustana ovat YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimus ja Suomen omat lait. YK:n lapsen oikeuksien sopimus (LOS) on lapsia koskeva ihmisoikeussopimus. Sopimuksen tärkein tavoite on perusoikeuksien: terveyden, koulutuksen, tasa-arvon ja turvan takaaminen kaikille lapsille. Kaikille lapsille kuuluu oikeus kasvaa ja käydä koulua sekä leikkiä ja osallistua. Jokaisella lapsella on oikeus myös suojeluun ja huolenpitoon.

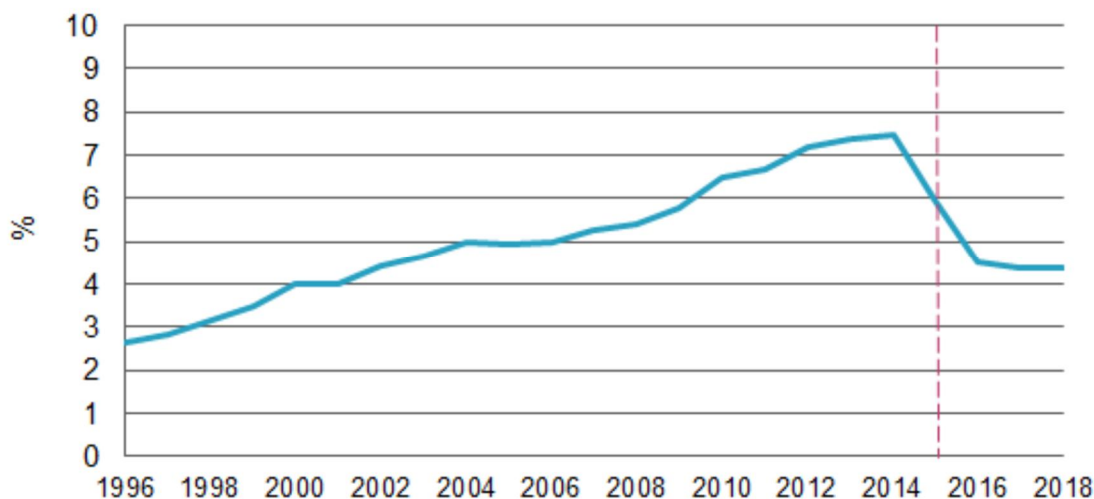
Ensisijaisesti vanhemmilla on kasvatusvastuu lapsistaan ja yhteiskunnalla on velvoite tukea vanhempia tässä vastuussa. Suomessa tukea vanhemmuuteen pyritään antamaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa erilaisten peruspalveluiden kautta. Tällaisia palveluita ovat kaikille lapsille ja perheille suunnatut peruspalvelut. Alle kouluikäisille suunnatut peruspalvelut ovat äitiys- ja lastenneuvolatoiminta, päivähoito ja esiopetus. Kouluikäisille lapsille suunnattuja palveluita ovat perusopetus, koulujen aamu- ja iltapäivätoiminta, opiskeluhoito, jossa toimivat kouluterveydenhuolto, koulupsykologit ja koulun sosiaalityö. Näiden lisäksi perheillä on mahdollisuus itse hakea apua kasvatukseen liittyvissä ongelmissa perheneuvolasta ja vanhempien erotilanteisiin liittyvissä asioissa perheasioiden sovittelusta. Jos peruspalvelut eivät riitä lapsen ja perheen tueksi, voivat vanhemmat tai lapsi itse hakea apua sosiaali- ja perhepalveluista tai lastensuojelusta. (Lastensuojelu. info.) Sosiaalihuoltolain mukaisten yleisten (18 ja 19 §) palvelujen turvin perhe voi saada mm. tukea ja ohjausta omien voimavarojen käytössä ja

keskinäisissä vuorovaikutussuhteissa sekä konkreettista kotiapua ja perhetyötä erilaisiin arjen askareisiin ja kasvatukseen liittyviin asioihin.

Peruspalveluissa työskentelevillä ammattilaisilla on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, jos he havaitsevat puutteita lapsen hoidossa ja kasvatuksessa tai heille herää huoli lapsen tilanteesta. Yleensä perheen kanssa keskustellaan ensin tilanteesta ennen ilmoituksen tekemistä. Ilmoituksen jälkeen laillistettu sosiaalialan ammattilainen, usein sosiaalityöntekijä tekee palvelutarpeen arvioinnin tai lastensuojelutarpeen selvityksen yhdessä perheen ja usein myös muiden ammattilaisten kanssa. Arvioinnin perusteella tehdään päätös siitä alkaako asiakkuus sosiaalihuoltolain mukaisina palveluina, jotka perustuvat vapaaehtoisuuteen ja voivat olla osin myös perheelle maksullisia vai alkaako asiakkuus lastensuojelussa. Lastensuojelun asiakkuus voi alkaa vastoin vanhempien tai yli 12-vuotiaan lapsen tahtoa, jos sosiaalityöntekijän arvion mukaan huoli lapsesta on suuri. Suomessa lastensuojelun avohuollon asiakasmäärän kasvun taittumiseen laskuun on vaikuttanut 1.4. 2015 voimaan tullut Sosiaalihuoltolain uudistus. Ennen lakiuudistusta miltei 90 000 lasta oli lastensuojelun avohuollon asiakkaana. (Lastensuojelu 2018.)

Kuvio 1 Lastensuojelun avohuollon asiakkaana olleet lapset ja nuoret vuosina 1996–2018* (Lähde: Lastensuojelu 2018)

Kuvio 2 Lastensuojelun avohuollon 0–17-vuotiaiden asiakkaiden osuus vastaavasta väestöstä vuosina 1996–2018* (Lähde: Lastensuojelu 2018)

*Avohuollon asiakkuuden määritelmä muuttui 1.4.2015 voimaan astuneen sosiaalihuoltolain myötä (Lähde: Lastensuojelu 2018)

Kunnan tulee järjestää lastensuojelun palvelut lasten- ja perheiden tarpeita vastaaviksi. Velvoite on selkeä ja samalla haastava, koska lasten ja perheiden tarpeiden kirjo on erittäin suuri. On mahdotonta ennakoida kaikkia mahdollisia eteen tulevia tilanteita, sillä se edellyttäisi varautumista todella monimuotoisten palvelujen ylläpitoon kunnissa. Suomalaisessa järjestelmässä avohuollon tukitoimet ovat ensisijaisia huostaanottoon ja sijaishuoltoon nähden. Näitä tukitoimia luetaan lastensuojelulaissa: lapsen taloudellinen ja muu tukeminen, tukihenkilö tai perhe, lapsen kuntoutumista tukevat hoito- ja terapiapalvelut, perhetyö, koko perheen sijoitus perhe- tai laitoshuoltoon, vertaisryhmätoiminta sekä loma- ja virkistystoiminta.(Lastensuojelu.info.)

Tarja Heino (2014) toteaa, että vaikka suomalaisessa lastensuojelun palveluiden valikossa on paljon erilaisia palvelunimikkeitä ja erilaisia palveluita tuottavia ja niitä kehittäviä projekteja vielä enemmän, niin tästä huolimatta lastensuojelun avohuollossa lapsille ja perheille suunnattu tuki lepää sosiaalityöntekijöiden ja kirjavasti organisoidun perhetyön varassa. Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijä tukeutuu monialaiseen yhteistyöhön ja tekee yhteistyötä erilaisten kunnallisten, järjestökentän ja yksityisten palvelutuottajien kanssa hankkiakseen ja räätelöidäkseen lapselle ja perheelle yksilölliset ja tarpeenmukaiset palvelut. Vuonna 2018 sosiaalihuoltolain 18 §:n mukaista perhetyötä hyödynsi 17 691 per-

hettä. Määrä vastaa 3,1 prosenttia kaikista lapsiperheistä. Sosiaalihuoltolain mukaista kotipalvelua (19 §) sai 12 790 perhettä, joka vastaa 2,3 prosenttia lapsiperheistä. Lastensuojelulain (36 §) mukaista kodin ja lastenhoitopalveluja käytti 0,4 prosenttia (2 455 perhettä) lapsiperheistä ja tehostettua perhetyötä puolestaan (10 049) 1,8 prosenttia lapsiperheistä. (Lastensuojelu 2018.)

Heino (2014) väittää myös, että mitä vähemmän kunnissa on käytössä erilaisia lastensuojelun avohuollon palveluita sitä pitkittyneemmiksi lastensuojelun asiakkuudet muodostuvat ja sitä matalampi on lasten kiireellisen sijoituksen kynnyks. Silloin kun lapsi on välittömässä vaarassa, eikä kukaan läheisistä pysty huolehtimaan hänestä, lastensuojelun pitää hakea lapsi turvaan. Tätä kutsutaan kiireelliseksi sijoitukseksi. Kiireellinen sijoitus on aina väliaikainen. Syyt lapsen välittömään vaaraan voivat johtua vanhemmista esimerkiksi vanhemmat ovat niin päihytyneitä, etteivät pysty huolehtimaan lapsesta tai jos pieni lapsi on jätetty yksin kotiin pitkäksi aikaa. Lapsi voi myös itse käyttäytymisellään aiheuttaa itselleen vaaran esimerkiksi käyttämällä päihteitä. Jos lapsi on välittömässä vaarassa, kiireellinen sijoitus voidaan tehdä, vaikka lapsi tai vanhemmat vastustaisivat sitä. Sosiaalityöntekijät arvioivat perheen ja lapsen tilannetta ja selvittävät avun tarvetta kiireellisen sijoituksen aikana. Tavoitteena on, että kodin olosuhteet olisivat niin turvalliset, että lapsi voi palata kotiin. Tällöin perheelle räätälöidään usein myös avohuollon palveluita. Jos arvioidaan, että lapsen palaaminen kotiin ei ole turvallista, eivätkä erilaiset tukitoimet riitä takaamaan tämän turvallisuutta, niin aletaan valmistella lapsen huostaanottoa. (Lastensuojelu.info.)

Suomen lastensuojelujärjestelmän mukaan osa huostaanottopäätöksistä tehdään kunnissa ja osa tuomioistuimissa. Huostaanottopäätös voidaan tehdä suostumukseen perustuen, jos vanhemmat ja yli 12-vuotias lapsi ilmaisevat suostuvansa huostaanottoon. Tällöin huostaanotto vahvistetaan kunnassa viranhaltija päätöksensä. Mikäli jompikumpi vanhemmista tai yli 12-vuotias lapsi vastustaa huostaanottoa niin asia käsitellään tuomioistuimissa. Tällainen käytäntö on kansainvälisesti epätavallinen, esimerkiksi Euroopassa ja Yhdysvalloissa päätökset huostaanotoista tehdään tuomioistuimissa. (Pösö & Huhtanen 2017.) Yhteistä eri maiden tuomioistuinten päätöksenteolle on, että niiden pohjana on lastensuojeluviranomaisten esitys huostaanoton tarpeesta. Eroja eri maiden tuomioistuinten päätöksenteossa kuitenkin on oikeusjärjestelmien eroavaisuuksista johtuen.

Osassa maita tuomioistuimen rooli jatkuu koko huostaanotto-prosessin ajan seuranta- ja arviointitoimien muodossa, mutta Suomessa hallinto-oikeuden rooli päättyy päätöksen tekoon. (Kuokka & Pösö 2016, 54–55.)

Suomalaiseen lastensuojelujärjestelmään liittyy entistä useammin myös kustannustehokkuusvaatimuksia, jotka selittyvät uuden julkisjohtamisen (New Public Management) –mallin tulolla myös suomalaiseen lastensuojelujärjestelmään yhä näkyvämmiin 1990-luvulta lähtien. NPM –mallin käytäntöjä ovat tuotteistaminen, vaikuttavuus, kilpailutus, ulkoistaminen, ostopalvelusopimukset, palvelusetelit, tilaaja-tuottajamallit ja erilaiset palvelumaksut. Lastensuojelun sosiaalityössä valitsee jännite NPM-tyyppisen tilivelvollisuuden ja eettisesti kestävä sosiaalityö toteuttamisen välillä. (ks. esim. Mänttari-Van der Kuip 2013.) Varsinaista tutkimustietoa lastensuojelun vaikuttavuudesta on Suomessa varsin vähän (Sipilä & Österbacka 2013). Tulkinnat lastensuojelutoimien vaikutuksista lapsen elämään riippuvat tutkimusotteista ja ovat usein keskenään jopa ristiriitaisia (Heino ym. 2013).

Suomalaista lastensuojelujärjestelmää ollaan uudistamassa. Hallituksen Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman (LAPE) avulla uudistetaan laajasti lasten, nuorten ja perheiden palveluita. Tavoitteena ovat nykyistä lapsi- ja perhelähtöisemmät, vaikuttavammat, kustannustehokkaammat ja paremmin yhteen sovitettut palvelut sekä toimintakulttuurin uudistaminen. Keskeinen osa on lastensuojelun sosiaalityön vahvistaminen. Lastensuojelutyötä kehitetään muutosohjelman aikana moniammatilliseksi ja ammattilaisten osaamista vahvistetaan suhdeperustaisen sosiaalityön suuntaan. (Erytistason palveluiden uudistaminen... 2016.) Tähän muutosohjelmaan liittyvässä raportissaan Pia Lahtinen, Leena Männistö ja Marketta Raivio (2017) määrittelevät lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtäväksi lapsen osallisuuden varmistamisen ja lapsen äänen esillä pitämisen ja erilaisen interventioiden toimivuuden tarkastelun siitä näkökulmasta, miten lapsi hyötyy konkreettisesti eri palveluista ja perheen tukimuodoista. Lapsi- ja perhekohtaisessa vaikuttavuuden arvioinnissa tarkastellaan sitä, muuttuuko lapsen tilanne konkreettisesti ja tapahtuuko esimerkiksi vanhempien toiminnassa lapsen kannalta myönteistä lapsen kehitystä tukevaa muutosta. Lapsen ainutlaatuinen tilanne ja tarpeet ovat aina lastensuojelun työskentelyn lähtökohtana.

Lastensuojelun vaikuttavuuden ja siihen liittyvän tiedontuotannon pohtiminen ei ole mikään uusi asia eikä se liity vain suomalaiseen lastensuojelujärjestelmään. Se liittyy kansainvälisesti erilaisiin tiedontuotannon käytäntöihin, joissa tietoa on saatavissa asiakasmääristä tai asiakkuuksien kestosta tietyssä lastensuojelun interventioissa tai palveluissa, mutta tietoa siitä miten palvelut vaikuttivat lasten ja perheiden elämään ei ole kansallisella tasolla tai ehkäpä kunnallisellakaan tasolla saatavissa. (ks. myös Devaney 2004.) Sekä arviointitutkimukseen että lastensuojelun vaikuttavuuteen liittyvät oikeastaan samat ydinkysymykset – vaikutusten kausaalisuus, vaikutusmekanismien ja kontekstien vuorovaikutus sekä inhimillinen tekijä, joka liittyy arviointitutkijan, sosiaalityöntekijän tai intervention toteuttajan roolin. Nämä kysymykset ovat eräänlaisia ilkeitä (wicked) ongelmia (Conklin 2015), joita ei voida ratkaista lopullisesti, mutta niiden kanssa voidaan toimia. Kesyille (tame) ongelmille on olemassa usein selkeä määritelmä ja ne tulevat selkeästi ratkaistuksi ja niihin on ainakin periaatteessa olemassa oikea ratkaisu. Ilkeitä ongelmia taas pahentaa entisestään yritys nähdä ne yksinkertaisempina kuin ne ovatkaan. (Emt.) Lastensuojelun sosiaalityössä kohdataan jatkuvasti ilkeiden ongelmien kaltaisia tilanteita. Kun ongelmaa ei oikein voida yhteisesti määrittellä tai se on liian monimutkainen, on myös vaikeaa tietää milloin se ongelma ratkaistu. Lastensuojelussa ratkaisut joudutaan tekemään epävarmuudessa, koska aina ei voi tietää mitä tehdystä ratkaisusta seuraa. (Pösö 2005, 4-5; Arnkill & Heino 2014, 283-385.)

Tällä hetkellä MES® -ohjelma ja Neljä Astetta oy:n perhetyö sijoittuu lastensuojelun avohuollon tukitoimena käytettäväksi ostopalveluksi. Ohjelma kilpailee markkinoista ja asiakkaista muiden erilaisten sekä kunnallisten että yksityisten palvelutuottajien tuottamien perhetyön palvelujen joukossa. Se on lastensuojelussa ainutlaatuinen vanhemmille ryhmämuotoista ammatillisesti ohjattua toimintaa tarjoava palvelu ja erityinen näiden vanhemmuusohjelmien joukossa juuri siksi, että siinä keskitytään erityisesti vanhempaan ihmisenä ja osallistujan identiteettiin, ei niinkään vanhempien ”kouluttamiseen” toimimaan vanhempana tietyssä erityistilanteessa. Muita ohjelmaperustaisia palveluita Suomessa ovat Vahvuutta vanhemmuuteen –ohjelma, jota koordinoi Mannerheimin lastensuojeluliitto, Ihmeelliset Vuodet- The Incredible Years® vanhempainkoulutusohjelma, jota koordinoi Suomen mielenterveys, Voikukkia -ryhmät sijoitettujen lasten vanhemmille ja Pesäpuu ry:n ryhmät nuorille, lapsille ja sijaisvanhemmille.

3 KOKEMUKSELLISTEN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI

Tutkimuksessa etsitään vastausta kysymykseen: Millaisia ovat MES® -ohjelman koetut hyödyt vanhempien kertomana ohjelman aikana ja pidemmällä aikavälillä ohjelman jälkeen?

Tutkimus koostuu seuraavista osista:

1. MES® -ohjelman toimintaperiaatteet, jota on selvitetty perehtymällä ohjelman kirjallisiin kuvauksiin ja haastattelemalla ohjelmaa pitkäkestoisesti toteuttaneita työntekijöitä.
2. MES® -ohjelman vertaisuuden ja ryhmäkokemuksen merkitykset. Tätä selvitetään haastattelemalla MES® -ryhmiä vetäneitä työntekijöitä (ryhmähaastattelut) ja myös vanhempien haastattelujen avulla.
3. MES® -ohjelman käyttäjäkokemukset ja koetut vaikutukset omaan vanhemmuuteen. Tätä selvitetään haastattelemalla vanhempia, jotka ovat osallistuneet MES® -ohjelmaan. Haastattelut on tehty ohjelman päättymisen jälkeen ja ne perustuvat vanhempien suostumukseen
4. MES® -ohjelman paikka lastensuojelun (avohuollon) palveluiden kokonaisuudessa ja sen vaikutukset palvelukirjon tasolla. Tätä selvitetään haastattelemalla kuntien lastensuojelusta vastaavia tahoja, joilla on kokemusta MES® -ohjelman käytöstä.

Tässä kappaleessa kuvataan tutkimuksen paikkaa arviointitutkimuksen suuntausten joukossa, tutkimuksen metodologisia sitoumuksia ja tutkimuksen toteuttamista.

3.1. Paikka arviointitutkimuksessa

Arviointitutkimuksessa etsitään aina eri tavoin näyttöä muutoksista ja vaikutuksista, jotka tutkimuksen aikana rakentuvat erilaisten tietolähteiden kautta. Tutkimusprosessin tarkoituksena on tuottaa riittävä määrä riittävän laadukasta infor-

maatiota perusteltujen johtopäätösten laatimista varten. Tutkimuksen avulla voidaan tuottaa myös kehittämissuosituksia. Arviointitutkimuksen suuntaukset eroavat muun muassa sen suhteen, millä eri keinoin vaikuttavuus katsotaan voitavan osoittaa. (Jokinen 2017, 37.)

Arviointitutkimusta voidaan luokitella monin erilaisin tavoin. Alan Clarke ja Ruth Dawson (1999, 12–16) erottavat toisistaan arviointitutkimusluokittelussaan formaatiivisen ja summatiivisen evaluaation. Luokittelussa kiinnitetään huomio erityyppisiin menetelmällisiin lähestymistapoihin ja tutkimuksen tavoitteisiin. Formaatiivisen evaluaation avulla pyritään tuottamaan palautetietoa ohjelmatoimijoille toiminnan kehittämiseksi ja tutkimus perustuu pitkälti laadulliseen ja kuvailevaan tutkimusaineistoon. Summatiivisessa arvioinnissa tutkimusmenetelminä käytetään kokeellisia tai kvasikokeellisia vertailuasetelmia, joilla pyritään selvittämään ohjelman tuloksia ja vaikutuksia. Erityyppisiä aineistoja ja tutkimusmenetelmiä voidaan käyttää eri tarkoituksiin erilaisissa konteksteissa.

Ray Pawson ja Nick Tilley (1997) jaottelevat arviointitutkimuksen suuntauksia positivistiseen, pragmaattiseen, konstruktivistiseen ja realistiseen tutkimusotteeseen. Suuntaukset erottavat toisistaan sen suhteen millaiseen käsitykseen tiedosta ja tutkimuksen metodologiasta tutkimuksessa suuntaudutaan. Nämä sitoumukset taas vaikuttavat siihen mitä asetetaan arviointitutkimuksen tehtäviksi ja miten tutkimukselliset työvälineet valitaan.

- 1) Positivistiseen suuntaukseen liittyy koeasetelmaan perustuva tutkimus. Tutkimuksen avulla pyritään osoittamaan tietyn intervention aiheuttamat muutokset vertaamalla niitä kontrolliryhmän tuloksiin.
- 2) Pragmaattinen suuntaus perustuu toiminnan käytännön hyötyjen selvittämiseen ja arviointitiedon hyödyntämiseen toimintaa kehitettäessä. Tutkimusote on ei perustu mihinkään tiukkoihin metodologisiin sääntöihin vaan pikemminkin siihen mitä tutkimuksen tilaaja haluaa selvitettävän. Yhteistyö tutkijan ja tilaajan kanssa on tiivistä. Tavoitteena on systemaattisesti selvittää, mitä tutkittavassa toiminnassa tehdään ja mikä on toiminnan suhde asetettuihin tavoitteisiin.
- 3) Sosiaaliseen konstruktivismiin perustuvassa arviointitutkimuksessa korostuvat arkielämän merkityssuhteet ja vuorovaikutus, joista sosiaalisen maailman nähdään rakentuvan. Arvioitava toiminta pyritään suhteuttamaan kaikkien osapuolten toimintaa koskevaan todellisuuteen. Konstruktivistisen

ajattelun mukaan arviointitutkimuksen tehtävänä on selvittää eri osapuolten näkemykset ja tulkinnat. Tutkimusmenetelmät ovat usein laadullisia. Tutkimuksessa käytetään teema- ja ryhmähaastatteluja ja etnografisia menetelmiä.

- 4) Realistisessa arviointitutkimuksessa tavoitellaan syy- ja vaikutussuhteiden selvittämistä. Tutkimuksessa selvitetään interventioiden, mekanismien ja kontekstien yhteyttä. Realistinen tutkimusote pyrkii tarkastelemaan arvioitavaa kohdetta vähitellen täydellistyvänä, syy-yhteyksiä koskevana oletusten ketjuna. Arvioinnin tehtävä on selvittää "mikä toimii, kenen kohdalla ja missä olosuhteissa."

Vaikutusten arvioinnissa (outcomes tai impact evaluation) selvitetään sitä, missä määrin jokin ohjelma täyttää sille asetetut tavoitteet: esimerkiksi vähentää perheväkivaltaa tai päihdeongelmia. Vaikutusten arvioinnissa kysytään, onko ohjelmalla saavutettu tarkoitettuja tavoitteita, ja onko tavoitteiden saavuttamisesta seurannut tarkoittamattomia seurauksia. (Rossi et al., 2004, 58)

Sosiaalityössä ja erityisesti lastensuojelussa ollaan tekemisissä ilkeiden ongelmien kanssa (Pösö 2005). Vaikutusten arviointi vuorovaikutukseen ja kohtaamiseen perustuvassa työssä on haasteellista. Määrällisten suoritteiden mittaaminen ei kerro työn eikä kohtaamisten laadusta. Kohtaamisten laadukkuus ja hyvä vuorovaikutus kuitenkin ennustavat toiminnan vaikuttavuutta tai toiminnan avulla syntyviä vaikutuksia. (Karjalainen & Kotiranta 2010, 17.)

Vaikuttavuus kytkeytyy sosiaalityössä muutostyöhön (Kempainen & Ojaniemi 2012, 52), jolloin vaikuttavuudella viitataan muutoksen tuottamiseen asiakkaan ongelmalliseksi nähdyssä tilanteessa. Sosiaalityössä vaikuttavuutta voidaan lähestyä ihmisten kokemuksellisuuden ja koetun laadun näkökulmasta. Asiakasvaikuttavuuden näkökulma kytkee vaikuttavuuden asiakkaan kokemuksiin, sosiaalityön palvelusta saatuun hyötyyn ja palvelun laatuun. Asiakaslähtöinen määritelmä vaikuttavuudesta mahdollistaa sen tutkimisen sosiaalityölle ominaisen humanistisen ja ihmisarvoa kunnioittavan arvopohjan kautta talouden ja tehokkuuden näkökulmien painottumisen sijasta. (Pohjola 2012a, 11-12; Pohjola 2012b, 22–23.)

Järjestelmävaikuttavuus	Inhimillinen vaikuttavuus
yleinen, työn kohdenäkökulma	yksilöllinen, elämisen näkökulma
mittaaminen	kuvaaminen, ymmärtäminen
näyttöön perustuvat menetelmät	kokemuslähtöisyys
standardimainen toiminta	toisin tekeminen
toimenpiteet	kuulluksi ja kohdatuksi tuleminen
syy-seuraus-suhteet	moninaisuus, merkitykset
ilmiöiden erilliset suhteet	ilmiöiden kiinnittyminen toisiinsa
rakenteet	prosessit
tuotokset	hyödyllisyys
mennyt	tulevaisuus

Kuvio 3 Järjestelmävaikuttavuus ja inhimillinen vaikuttavuus (Lähde: Pohjola ym. 2012, 350)

Inhimillisen vaikuttavuuden näkökulma korostaa yksilöllisen elämisen tason kokemuksellisuuden kuvaamista ja ymmärtämistä. Standardoimisen sijasta inhimillisessä vaikuttavuuden tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita toisin tekemisen tavoista ja ihmisen kuulluksi ja kohdatuksi tulemisen kokemuksesta. Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita ihmisten tilanteiden moninaisuudesta ja näiden tilanteiden tulkitsemisesta ihmisten oman merkityksenannon kautta. Vaikuttavuuden osoittaminen tapahtuu ihmisen kokeman hyödyllisyyden kokemuksen kautta. (Pohjola ym. 2012, 351.)

3.2. Metodologiset sitoumukset ja tutkimuksen toteuttaminen

Tutkimus edustaa Clarken ja Dawsonin (1999, 12–16) käsittein formatiivista evaluaatiotutkimusta, jossa käytetään laadullisia ja kuvailevia aineistoja tutkittavan kohteen ymmärtämiseksi. Tutkimus on myös pragmaattinen (ks. Pawson & Tilley 1997), koska sillä tavoitellaan käytännön hyötyjä toiminnan kehittämiseksi. Tutkimus kiinnittyy suomalaisen vaikuttavuuden tutkimuksen laadullisuutta ja monimuotoisuutta korostavaan linjaan, jonka mukaan erilaisia tutkimusmenetelmiä -

niin laadullisia kuin määrällisiäkin - tarvitaan sosiaalityön vaikuttavuuden tutkimuksessa avaamaan ja syventämään käsitettä moninaisella ja kompleksisella sosiaalityön kentällä. Tämän näkemyksen mukaan ”moninaisuuden hyväksyminen sosiaalityön vaikuttavuustutkimuksessa on keskeinen avain kokonaiskuvan saamiseen” (Pohjola ym. 2012, 349). Vaikuttavuutta lähestytään tässä tutkimuksessa koetun laadun ja hyödyn näkökulmasta siten, että tutkimuksessa korostuu inhimillinen vaikuttavuus järjestelmävaikuttavuuden sijaan.

Tätä tutkimusta ohjaavana teoreettis-metodologisena käsitteenä toimii henkilökohtaisen elämän käsite (Smart 2007). Ymmärrämme, että henkilökohtainen elämä liittyy vaikuttavuustutkimuksessa yksilölliseen elämän tasoon (Pohjola ym. 2012, 351), mutta henkilökohtainen elämä on käsitteenä yleisempi kuin yksilöllistä kokemusta korostava ote. Vanhempien kokemus saamastaan palvelusta rakentuu henkilökohtaisen ja institutionaalisen rajalle. Lastensuojelu viranomaistointina ja siihen liittyvät palvelut edustavat institutionaalista toimintaa, jolla on merkittäviä vaikutuksia vanhempien henkilökohtaiseen elämään. (Eronen 2012; Vierula 2017). Carol Smartin (2007, 28–31) luoma käsite ”henkilökohtainen elämä” muotoutuu osana ja osaksi jo valmiina olevaa sosiaalista maailmaa. Se ei ole yksityistä vaan pikemminkin refleksiivistä suhteissa oloa muihin ihmisiin, sosiaalisiin rakenteisiin ja omaan asemaan näissä suhteissa. Siinä korostuvat samanaikaisesti muistamisen, tunteiden, kuvittelun ja ”sedimentoitujen rakenteiden” olemassaolo suhteessa henkilökohtaiseen ja siitä kertomiseen. Erityisesti muistojen, elämänhistorioiden ja niistä kerrottujen henkilökohtaisten tarinoiden tutkimus voi lisätä ymmärrystä siitä, miten ihmiset kokevat elämässään erilaista sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta tai oikeudenmukaisuutta ja miten näistä kokemuksista voidaan kertoa. (Smart 2007, 28–31.)

Tämän tutkimuksen metodologiset sitoumukset ja erilaisten aineistojen keräämiseen liittyvät valinnat perustuvat situationaaliseen harkintaan Huey-Tsyh Chenin (2005) termiä käytettäessä. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimukselle on valittu tilannekohtaisesti harkiten ja yhteistyössä tutkimuksen tilaajan kanssa erilaisia tutkimusmenetelmiä.

3.2.1 Haastatteluaineisto

Ryhmähaastatteluihin ovat osallistuneet MES® -ohjelman ohjaajat ja Neljä Astetta oy:n perhetyöntekijät omina ryhminään. Tutkimusta varten on haastateltu yksilöllisinä puhelinhaastatteluina 51 MES® -ohjelmaan osallistunutta vanhempaa. (Liite 2) Puhelinhaastattelut toteutettiin tammi-helmikuussa 2019. Nauhoitettua haastatteluaineistoa kertyi yhteensä yli 70 tuntia. Litteroituna aineiston koko on 350 sivua.

Ryhmähaastatteluja on tehty myös kahdessa kunnassa sosiaalityöntekijöille (Liite 3). Tutkimuksen aineisto koostuu kvalitatiivisesta haastatteluaineistosta, josta osa vanhempien haastatteluun liittyneistä kysymyksistä on muokattu kvantitatiiviseksi aineistoksi. Tutkimuksen haastattelumenetelmänä on käytetty teemahaastattelua ja sen erilaisia muotoja. Nauhoitettua haastatteluaineistoa kertyi seitsemän tuntia. Tätä aineistoa ei ole litteroitu vaan haastatteluja on kuunneltu ja niistä on tehty muistiinpanoja.

Asiakasvanhempien haastattelut on toteutettu puhelinhaastatteluina ja niitä voidaan luonnehtia puolistrukturoiduiksi haastatteluiksi, joissa on edetty työntekijöiden haastattelujen pohjalta etukäteen valittujen teemojen ja kysymysten varassa. Näitä kysymyksiä pohdittiin ja muokattiin myös hankkeen ohjausryhmässä. Tavoitteena oli löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimuskysymysten ja tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimustarpeet ja -tavoitteet määräävät lähestymistavan ja menetelmät. Laadulliselle tutkimukselle ei ole tyypillistä, että poimitaan satunnainen otos tutkimusjoukosta, kuten tilastollisissa tutkimuksissa tehdään. Laadullisen tutkimuksen yhteydessä puhutaan usein ennemminkin harkinnanvaraisesta otteesta tai näytteestä. (Eskola & Suoranta 1998, 45-46.) Tässä tutkimuksessa päätavoitteena oli koota MES® -ryhmän läpikäyneiden vanhempien kokemuksia, joten tutkittavia haettiin Neljä astetta oy:n kautta. Harkinnanvaraista otosta käytettäessä on tärkeää raportoida tarkasti se, miten otos on valikoitunut

ja pyrkiä pohtimaan myös systemaattisen harhan mahdollisuutta (Hirsijärvi & Hurme 2015, 60).

Neljä Astetta Oy on jo useita vuosia kysynyt MES®-ryhmään osallistuneilta kiinnostusta osallistua mahdollisiin tutkimuksiin, joita tulevaisuudessa tultaisiin ohjelmaan liittyen tekemään. Näin on kerrytetty yhteistietoja mahdollisista tutkittavista. Suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta oli ryhmän päättymisen jälkeen antanut 97 ryhmiin osallistunutta vanhempaa. Suostumusta varmistettiin uudelleen, siten että Neljä Astetta Oy:n työntekijä soitti aiemmin tutkimukseen lupautuneille kysyen, että tutkija voisi ottaa heihin yhteyttä. Tässä vaiheessa 82 antoi luvan ottaa heihin yhteyttä. Vanhemmista yhdentoista numero ei ollut enää käytössä ja neljään ei saatu yhteyttä. Haastatteluun lupautuneita vanhempia oli 82, joista lopulta haastateltiin 51 vanhempaa. Niistä 31 vanhemmasta, joita ei haastateltu 13 ilmoitti etteivät he halua osallistua haastatteluun ja 18 ei vastannut tutkijan lähettämiin viesteihin. Kaikki, joilta alun perin kysyttiin suostumusta tuleviin tutkimuksiin eivät ole halunneet osallistua. Osallistumishalukkuuden puutteen syytä ei ole tarkemmin kysytty, joten emme voi sitä luotettavasti raportoida. Yhteystietojen kerääminen ei ollut vakiintunut käytäntö Neljä Astetta Oy:lla eli kaikilta MES®-ryhmiin osallistuneilta ei ole kysytty alun perinkään halukkuutta osallistua tutkimuksiin.

Näin ollen tässäkin tutkimuksessa kerättävä tieto on valikoitunutta. On tärkeää pohtia, miksi osa ei halunnut osallistua, miksi osa haastatteluun lupautuneista lopulta kieltäytyi ja ketä ylipäättäen emme tutkimuksellamme tavoittaneet. Vapaaehtoisuus on eräs tutkimuksen teon tärkeistä eettisistä periaatteista, jota on tärkeää myös painottaa tutkittaville. On tavanomaista, että tutkittavat eivät vastaa tutkijan tutkimuspyyntöihin (Pekkarinen 2015, 295). Kieltäytyminen osallistumasta on tutkittavan oikeus missä tahansa tutkimuksen vaiheessa, vaikka olisi alun perin antanut suostumuksensa. Kieltäytymisen taustalla voi olla moninaisia syitä, yleisin niistä on kiire ja usein syy voi olla myös jokin muu kuin mitä henkilö tuo ilmi (Hirsijärvi & Hurme, 2015, 88). Hyvin henkilökohtaisista ja vaikeista asioista puhuminen vieraille ihmiselle voi olla haastavaa tai jo ajatus siitä voi olla epämiellyttävä, näin ollen on luontevaa, että kynnys haastatteluun osallistumiselle voi olla korkea.

Tähän tutkimukseen haastateltiin 97:stä alun perin tutkimusta varten yhteystietonsa antaneesta 51 henkilöä, eli lähes 53 prosenttia. Lastensuojeluun liittyvän tutkimuksen tyypillisiä otoskokoja tai vastausprosentteja ei ole tutkittu, mutta tutkimuksen kohteena lastensuojelun asiakkaat eivät ole helpoin kohderyhmä laajoille otoksille. Näin ollen 51 haastattelua on suurehko otos haastateltavaksi ja voimme olettaa sen tuottavan luotettavaa tietoa.

3.2.2 Aineistojen analyysi

Koska tutkimus on rakentunut monesta vaiheesta, niin myös aineiston analyysiprosessi on ollut monivaiheinen. Ohjaajien ja perhetyöntekijöiden ryhmähaastattelujen analyysin pohjalta on löydetty merkitykselliset temaattiset kokonaisuudet asiakasvanhempien haastatteluihin. Asiakasvanhempien haastatteluja on analysoitu sekä tilastollisesti että temaattisen analyysin avulla.

Temaattinen analyysi tapahtui Virginia Braunin ja Victoria Clarken (2006) ohjeiden mukaan. Kokonaisuudessaan temaattisen analyysin sisältää kuusi vaihetta, jotka ovat aineistoon tutustuminen, aineiston koodaaminen, teemojen hahmottaminen, teemojen tarkastelu, teemojen nimeäminen ja määrittely sekä raportin kirjoittaminen. Neljä Astetta Oy: ryhmäohjaajien ja perhetyöntekijöiden ryhmähaastattelujen analysoinnissa käytettiin analyysin kolmea ensimmäistä vaihetta eli aineistoon tutustuminen, aineiston koodaaminen ja teemojen nimeäminen ja asiakasvanhempien haastatteluaineiston analyysissä kaikkia kuutta vaihetta.

Ryhmähaastattelujen pohjalta aineistoon tutustuttiin kuuntelemalla haastattelut ja hahmottamalla työntekijöiden näkökulmasta MES® -ohjelmassa olennaisesti vaikuttavat sisällöt ja rakenteet. Tärkeimmiksi teemoiksi nousivat asiakasvanhempien omat oivallukset ja muutokset elämässä ryhmäprosessin aikana ja sen jälkeen, ohjelmaan kuuluvat erilaiset metodit ja välineet ja niiden merkitys osallistujille, vertaisuus ja ryhmätoiminta sekä perhetyön merkitys vanhempien tukena. Näiden teemojen pohjalta muokattiin asiakasvanhempien haastattelurunko.

Asiakasvanhempien haastatteluista tehtiin jokaisesta haastateltaessa muistiinpanot haastattelulomakkeelle haastattelun aikana. Toisen vaiheen koodausta tehtiin osassa aineistoa vietäessä haastattelutietoja e-lomakkeella, jolloin avoimista kysymyksistä lomakkeeseen merkittiin olennaisimmat sisällöt joko muutamalla sanalla tai lauseella. Tämän jälkeen asiakasvanhempien haastatteluaineisto muutettiin excel-taulukoksi, joka sisälsi kunkin haastateltavan kaikki vastaukset haastattelukysymyksiin. Taulukon avulla aineistoa oli mahdollista järjestää myös erilaisten muuttujien mukaan, etsiä eroja ja yhteneväisyyksiä. Taulukkoa käytettiin analyysissä myös tärkeimpien teemojen analysoimiseksi ja erilaisten merkityskokonaisuuksien tai alateemojen hahmottamiseksi aineistosta. Temaattisessa analyysissä merkittävimmät teemat tai alateemat eivät välttämättä määräydy sen mukaan, miten usein ne esiintyvät aineistossa. Tärkeä teema voi olla vain muutamien henkilön kertomaa, mutta sen tärkeys rakentuu suhteessa koko aineistoon. Neljännessä vaiheessa teemoja tarkastellaan kahdella tasolla: suhteessa niihin itseensä ja suhteessa aineistoon. Tässä raportissa pyritään osoittamaan analyysin avulla erilaisia pääkohtia. Tällainen valinta tarkoittaa sitä, että erilaiset mielenkiintoiset teemat, joista olisi voinut kirjoittaa myös tiheitä kuvauksia on ollut pakko jättää laadullisen analyysin ulkopuolelle.

Tutkimuksen MES® -ryhmän läpikäyneiden vanhempien otoksen kasvettua suhteellisen suureksi, nähtiin mahdollisuus kerätä haastatteluissa myös aineistoa, jota voidaan analysoida kvantitatiivisin menetelmin. Näin ollen MES® -ryhmään osallistuneiden vanhempien haastattelukysymyksiin sisällytettiin kysymyksiä, joihin vastaajat antavat numeroarvioita. Näitä olivat kysymykset siitä, kuinka merkittäviä itselle ja onnistumiselle eri kartat olivat, kirjeiden ja testien merkitys itselle ja onnistumiselle, ryhmään kuulumisen ja ryhmämuotoisen toiminnan merkitys, vertaistapaamisten merkitys, ohjaajan toiminta ryhmän vetäjänä sekä perhetyön merkitys itselle ja onnistumiselle. Näiden lisäksi kysymys ”suositteletko ohjelmaa muille” arvioitiin numeroin. Kaikkien kysymysten vastausasteikko oli 1-10. Numeroin arvioidut kysymykset muodostivat taustamuuttujien (esimerkiksi ikä, sukupuoli, milloin osallistui ryhmään) kanssa kvantitatiivisen aineiston.

Kvantitatiivista aineistoa hyödynnetään tässä tutkimuksessa aineiston kuvailuun esimerkiksi frekvenssijakaumilla ja keskiarvoilla sekä graafisin menetelmin. Lisäksi aineistoa on analysoitu parametrittömillä menetelmillä, jotka ovat tilastollisia

menetelmiä, joita voidaan käyttää silloin, kun aineisto on suhteellisen pieni eikä noudata normaalijakaumaa ja kun otanta on jossain määrin valikoitunut (Metsämuuronen 2009, 933). Tämän tutkimuksen otos ei ole satunnaisesti valikoitunut ja aineisto on suhteellisen pieni eikä noudata normaalijakaumaa, siksi aineiston tilastolliseen analysoimiseen parametrittomat menetelmät soveltuivat parhaiten. Esimerkiksi keskiarvovertailuun käytetty Mann –Whitneyn U-testi on erityisen käyttökelpoinen silloin, kun otoskoko on pieni ja mittaus on suoritettu välimatka-asteikkoa heikommalla mittarilla (Metsämuuronen 2009, 386). Lisäksi on käytetty Spearmanin järjestyskorrelaatiokerrointa.

3.2.3 Luotettavuus

Tämä tutkimus liittyy suomalaiseen sosiaalityön tutkimukseen, jossa pyritään tuomaan tutkittaviksi ja kerrottaviksi sosiaalityöhön liittyviä sensitiivisiä aiheita (esim. Granfelt 1998; Laitinen 2004), jollaisena lastensuojelun asiakkuutta voidaan kulttuurisesti pitää (Eronen 2012). Sensitiivisyyttä, tutkittavien autonomisuutta ja ”äänen antamista” painottavalla tutkimusotteella tämä tutkimus on tavoittanut tietyn joukon ihmisiä kaikkien mahdollisten kertojien joukosta.

”Minkäänlainen tutkimus ei ole tärkeämpää kuin tuloksellisuuden tutkimus eikä minkäänlaisen tutkimuksen tekeminen oli sitä vaikeampaa” (Fraser ym. 2011, 619). Vaikuttavuuden tutkimus sisältää monia ongelmia, jotka vaikuttavat sekä tutkimuksen tekemiseen että tutkimuksen luotettavuuteen. Ensimmäinen liittyy siihen, että jokin ongelma, palvelu tai interventio kuulostaa selkeältä, mutta sen toteutus sisältää hyvin suuren kirjon erilaisia käytäntöjä ja kohtaamisia. Esimerkiksi perhetyötä toteutetaan erilaisissa perheissä, kodeissa, erilaisten vanhempien, lasten ja työntekijöiden vuorovaikutuksen avulla. Perheiden arjessa elämäntapahtumat ja moninaiset interventiot ja palvelut sekoittuvat toisiinsa. Arkea on mahdoton vakioida.

Toiseksi lastensuojelun palvelut (erityisesti MES® -ohjelma) ovat usein pitkäkestoisia ja monisisältöistä vuorovaikutusta sisältäviä toimintaohjelmia. Pitkäkestoisien ja monisisältöisten ohjelmien vaikutukset näkyvät usein hitaasti. Erityisesti

lastensuojelussa moni vaikea ongelmatilanne ratkeaa itsestään, kun lapset kasvavat ja aikuistuvat. Kolmas ongelma on, että palveluiden ja interventioiden seuraukset voivat olla erilaisia erilaisille ihmisille riippuen heidän taustastaan ja elämäntilanteestaan. (Fraser ym. 2011, 626-627). Intervention seuraukset voivat olla odottamattomia, jos esimerkiksi vanhempien haluttomuus ottaa vastaan palvelua on suuri. Lastensuojelu ei aina perustu täyteen vapaaehtoisuuteen. Tutkimuksen luotettavuus kiinnittyy kysymykseen siitä, missä oloissa ja kenelle tämä toimintamuoto sopii?

Tämän tutkimuksen luotettavuus ja tieto palvelun hyödyistä, merkittävydestä ja tuloksellisuudesta pätee suomalaisessa lastensuojelujärjestelmässä. Sen siirrettävyys toisenlaiseen yhteiskuntaan, jossa instituutit, ilmiöiden väliset suhteet, ammattilaiset, palvelut ja interventiot ovat toisenlaisia vaatii pohtimista. Interventiot vaikuttavat eri tavoin eri maissa, ja siksi vaikuttavuutta pitää tutkia siellä, missä interventiot tehdään (Fraser ym. 2011, 622-623).

Tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että aineistoa on kerätty eri tahoilta ja myös analysoitu eri menetelmillä (Tuomi & Sarajärvi 2009). Tätä tutkimusta tehdessä havaittiin, että vastaajia haastateltavaksi saataisiin sen verran iso määrä, että olisi mahdollista kerätä myös pienimuotoinen kvantitatiivinen aineisto, jolla voisi suorittaa tilastollisia operaatioita. Hankkeen aikataulun kiireellisyyden vuoksi kvantitatiivisen aineiston suunnitteluun käytettävä aika jäi kuitenkin lyhyeksi. Numeroin vastattavien kysymysten muoto olisi ollut hyvä harkita paremmin. Esimerkiksi karttoihin liittyvissä kysymyksissä pyydettiin arvioimaan asteikolla 1-10 eri karttojen merkitystä itselle. Sana ”merkitys” ei ole paras mahdollinen, kun kysymykseen vastataan numeroarviolla, parempi olisi käyttää hieman yksiselitteisempiä sanoja. Käytetty mittaristo kysymyksiin, joihin vastaajat vastasivat numeroin (esim. karttojen merkitys itselle ja ryhmämuotoisen toiminnan merkitys) oli 1-10. Numeroille ei annettu sanallisia merkityksiä, eikä myöskään numeroiden ääripäille, kuten esimerkiksi likert-tyyppisessä asteikossa (de Vaud, 2002), mikä olisi ollut suotavaa. Voimme kuitenkin pitää melko varmana sitä, että haastateltavat ajattelivat, että 1 oli mitta-asteikon ”huono” tai negatiivinen arvosana ja 10 taas erittäin hyvä tai voimakkaasti positiivinen. Kaikkien haastateltavien kanssa ei tätä asteikkoa tarkennettu, mutta osa halusi tietää mitä ykkönen tai kymmenen tar-

koittaa. Haastateltavien taustatietoja kysyttäessä käytettiin valmista luokitteluasteikkoa, samoin kuin kysymyksessä, jossa tiedusteltiin, kuinka kauan sitten oli osallistunut MES® -ryhmään. Valmiiden luokitteluasteikkojen käyttämisen sijaan olisi kannattanut kysyä tarkkaa syntymävuotta ja tarkkaa aikaa. Pääpaino tässä tutkimuksessa on kuitenkin laadullisella aineistolla, kvantitatiivinen aineisto toimii tuloksia täydentävänä ja havainnollistavana lisänä.

3.2.4 Tutkimusetiikka

Tutkimusetiikka ja tutkijan tekemä eettinen harkinta kulkee läpi tutkimuksen tekemisen ollen läsnä kaikissa tutkimuksen teon vaiheissa. Lastensuojeluun ja lastensuojelun asiakkuuteen liittyvät aiheet ovat tutkimuksellisesti monin tavoin sensitiivisiä. Tutkimukseen liittyviä yleisiä eettisiä ulottuvuuksia ovat vapaaehtoisuus, vahingon välttäminen ja yksityisyyden suojaaminen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012).

Vapaaehtoisuus

Vanhempien tutkimushaastattelut perustuivat moninkertaiseen vapaaehtoisuuden tarkastamiseen. Ensimmäisessä vaiheessa lupa haastatteluun oli annettu Neljä Asetetta oy:n työntekijöille ryhmän päätyttyä. Toisessa vaiheessa Neljä Asetetta oy:n työntekijä oli soittanut lupautuneille. Niille vanhemmille, jotka antoivat luvan, lähetti työntekijä tutkimusinfoa (Liite1) sähköpostin välityksellä. Näin pyrittiin takaamaan, että osallistuminen tutkimukseen perustuu riittävään tietoon. Seuraavassa vaiheessa tutkija lähetti vanhemmille tekstiviestin, jossa ehdotettiin haastattelu-aikaa, mahdollisuutta ehdottaa uutta itselleen sopivaa aikaa tai ilmoittaa, ettei halua osallistua tutkimukseen. Viimeinen vapaaehtoisuuteen liittyvä tarkistus tehtiin, jokaisen puhelinhaastattelun alussa, jossa kerrattiin tutkimuksen tarkoitus ja osallistumisen perustuminen vapaaehtoisuuteen. (Liite 2). Jokaisen haastattelun litterointivaiheessa myös tämä osuus haastattelusta on litteroituna.

Kuntien sosiaalityöntekijöiden haastatteluja varten haettiin ja saatiin tutkimusluvut kuntaorganisaatioista. Haastatteluja aloitettaessa tarkistettiin vielä jokaisen sosiaalityöntekijän suostumus haastatteluun. Näin toimittiin myös Neljä Asetetta oy:n työntekijöiden ryhmähaastatteluissa.

Vahingoittamisen välttäminen

Yksi keskeinen tutkimuseettinen vaatimus on tarpeettoman kärsimyksen välttäminen, joka tarkoittaa, että tutkija ei saa fyysisesti, henkisesti tai taloudellisesti vahingoittaa tutkimukseen osallistujia (Kuula 2006, 62–63). Haastateltaville vanhemmille oli toimitettu ennakkoinformaatio ja he tiesivät etukäteen haastattelussa käsiteltävät aiheet. Tämän perusteella he olivat antaneet suostumuksensa haastatteluun, joka toteutettiin puhelinhaastatteluna. Puhelinhaastattelua varten toivottiin, että heillä olisi mahdollisuus järjestää sitä varten riittävän rauhallinen paikka ja aika omassa arjessaan. Tutkimuksissa käsiteltävien aiheiden arkaluonteisuuden ja yksityisyyden rajat määrittelevät haastateltavat itse. Muutamissa haastatteluissa haastateltavat olivat unohtaneet sovitun haastatteluajan, eikä paikka, jossa he olivat, antanut mahdollisuutta haastattelun tekemiseen. Näiden vanhempien kanssa sovittiin uutta haastattelu aikaa tai tutkija odotti, että he ehtivät siirtyä sellaiseen paikkaan, jossa haastattelun tekeminen oli mahdollista. Haastatteluja tehdessään tutkija myös kertoi, että jos jotakin asiaa ei muista niin silloin voi ihan vapaasti sanoa, ettei muista. Tällä haluttiin varmistaa, ettei tilanteeseen liity muistelun tai kertomisen pakkoa, vaikka haastattelussa pyydettiin muistelemaan ja kertomaan omaan henkilökohtaiseen elämään liittynyttä ehkäpä raskasta ja kivuliastakin aikaa lastensuojelun asiakkuudessa.

Sensitiivisen haastattelututkimuksen etiikkaa pohtineet Merja Laitinen ja Tuula Uusitalo (2007) kirjoittavat, että raskaista asioista puhuminen ei välttämättä aiheuta haastateltavalle kärsimystä. Vaikka tutkimushaastattelun ei ole tarkoitus olla terapeutin kokemus ei terapeutista ulottuvuutta kannata kokonaan kiistääkään sensitiivisten tutkimusaiheiden kohdalla. Kuulluksi tuleminen kokemus haastattelussa voi olla haastateltavien kannalta hyvin merkityksellinen. Tällaiseen haastatteluun liittyy myös ajan antaminen vastaukselle. Puhelinhaastattelua tehtäessä pitkät tauot voivat tuntua kiusallisilta, mutta silti ajan antaminen mieleen palauttamiselle, pohtimisella ja vastaamisella on tärkeää. Haastattelujen lopussa tutkija vielä tarkisti miltä tutkimushaastattelu oli haastateltavasta tuntunut.

Yksityisyyden suojaaminen

Tutkimuseettisistä vaatimuksista yhdeksi keskeiseksi periaatteeksi tulee tutkimukseen osallistuvien ihmisten tunnistamattomuuden ja yksityisyyden suojaaminen. Yksityisyyden suojaaminen on tässä tutkimuksessa käsitetty laajasti. Samalla, kun haastattelussa kerrotaan omasta elämästä, niin kerrotaan myös muista ihmisistä, lapsista, puolisoista, työntekijöistä ja ryhmätoiminnasta kerrottaessa kerrotaan myös toisista ryhmäläisistä. Haastatellut vanhemmat noudattivat erittäin eettistä ja anonymisoivaa kerrontaa toisiin ryhmäläisiin liittyen, jos he ylipäänsä kertoivat heistä haastatteluissa. Tällainen luottamuksellisuus liittyi ryhmässä tehtyihin sopimuksiin ja sitä noudatettiin yhä. Haastateltaville vanhemmille ja muille haastatelluille luvattiin, ettei heidän eikä heidän läheistensä henkilöllisyyttä voida tunnistaa tutkimustuloksia raportoitaessa. Tähän lupaukseen luottaen haastateltavat ovat antaneet informoidun suostumuksensa. (Kuula 2006, 135–136.)

Tutkimusta raportoitaessa on käytetty melko pitkiä aineistokatkelmia vanhempien kokemuksen näkyväksi tekemiseksi. Tätä voidaan pitää riskinä haastatteluihin osallistuneiden vanhempien tai heidän perheenjäsentensä tunnistamattomuuden kannalta. (Squire 2008, 51). Tällaisissa aineisto-otteissa on anonymisointi pyritty tekemään siten, että kaikki tunnistettavuuteen liittyvä on poistettu tai muutettu otteissa. Otteissa ei ole kuitenkaan päädytty muuttamaan haastateltujen vanhempien käyttämiä paikallismurteita yleiskieleksi. Suomalaisessa yhteiskunnassa alueellisesti käytetyt murteet voivat kertoa haastateltavien kotipaikasta ja sijoittaa haastateltavat itä- ja länsimurteiden mukaan tietyille alueille Suomessa. Toisaalta murretta voidaan pitää yksilön identiteettiin kuuluvana, jolloin sen muuttamien tutkimustekstissä ei myöskään olisi eettisesti oikein. Tutkimusotteissa ei kerrota haastateltavan ikää tai sukupuolta, vaikka näillä tiedoilla olisi ehkä voinut olla merkitystä paikka paikoin analyysin syventämisen kannalta. Tilastollisessa kuvauksessa sukupuoli on tehty näkyväksi, sillä siinä tunnistamattomuus kuitenkin säilyy.

4 HYÖDYT OSALLISTUMISEN AIKANA

4.1. MES®-ohjelman kuvaus

MES®-ohjelmaa on saanut alkunsa Neljä Astetta Oy:n perustajan oman elämän toipumiskokemuksen seurauksena sekä asiakasperheiltä saadun tiedon ja kokemuksen perusteella. MES® on lyhenne sanoista ”monimuotoisen elämän sankari”. Ohjelma on tällä hetkellä tarkoitettu lastensuojeluasiakasperheiden vanhemmille. MES® - ohjelman julkilausuttuja taustateorioita ovat kiintymyssuhdeteoria, kognitiivinen terapia, skeematerapia ja narratiivisuus. Kiintymyssuhdeteoriaan pohjaten ajatellaan, että vanhemman hoivakäyttäytyminen pohjautuu omiin kokemuksiin kiintymisestä omien vanhempien kanssa. Tämä teorian pohjalta tutkitaan omaa historiaa ja erilaisia kiintymyssuhteita. Kiintymyssuhde omiin vanhempiin voi olla erilainen ja turvalliselta vanhemmalta saadut sisäiset mallit voivat olla käyttökelpoisempia kuin toiselta vanhemmalta saadut mallit. Kognitiivisen terapian perusajatuksena on, että ajatukset ja tunteet liittyvät toisiinsa. Muokkamalla ajatuksia voidaan vaikuttaa tunteisiin. Työskentelyn lähtökohtana on aina ihmisen henkilökohtainen, ainutkertainen kokemus. Skeematerapia on yksi kognitiivisen psykoterapian suuntaus. Skeematerapia on uusi, 1990-luvulla kehitetty kolmannen sukupolven integratiivinen terapiamuoto. Skeematerapiassa tutkitaan ja muokataan epätarkoituksenmukaisia uskomusjärjestelmiä ja tunnelukkoja. Narratiivisessa terapiassa osallistujaa kannustetaan luomaan itselleen uusia tarinoita ja sitä kautta saamaan aikaan elämän muutosta. Ajatuksena on, että kirjoitettu elämäntarina auttaa refleктоimaan omaa elämää turvalliselta etäisyydeltä. (Sihlman & Malinen 2018.)

Ohjelmaa on kehitetty vuosien varrella. MES®-ohjelman syntytarinaan on vaikuttanut vahvasti Mikko Meritien oma elämäntarina, läpikäytyt terapiat, koulutukset ja aiheeseen liittyvä kirjallisuus. Sittemmin myös prosessin käyneiden vanhempien kuin myös alan ammattilaisten palautteiden perusteella on tehty muutoksia, joista alla enemmän. (Tuovinen 2019, henkilökohtainen sähköpostitiedonanto.)

Noora Tuovinen (2019) kertoo MES®-prosessin olleen alun alkaen vuonna 2011 13 kuukautta kestävä ja se sisälsi 13 tunnekarttaa:

1. Omien tarpeiden kartta
2. Omien unelmien kartta
3. Elämästä nauttimisen kartta
4. Monimuotoisen rakkauden kartta
5. Sukupolvien ketjun kartta
6. Menneisyys- ja tulevaisuus kartta
7. Elämäni tärkeysjärjestys kartta
8. Mitä asioita puran itsestäni pois kartta
9. Omien tunteideni kartta
10. Miehisyyden / isyyden kartta
11. Naiseuden / äitiyden kartta
12. Parisuhteen kartta
13. Kehitettävien asioiden kartta

Ensimmäiset MES®-ryhmät vuonna 2011 oli tarkoitettu Neljä Astetta oy:n nuorten tukihenkilötoiminnan piirissä oleville vanhemmille. Toimintaa laajennettiin nuorista koko perheeseen, kun kunnille ryhdyttiin tarjoamaan tukihenkilötoiminnan lisäksi perhetyötä, jolloin ohjelma tuli osaksi perhetyötä. Ohjelman rakenne on alun alkaen ollut sama. Se on sisältänyt kuukausittain neljä tuntia kestävästä itsetuntemusryhmän ja kaksi tuntia kestävästä ohjatun vertaistukiryhmän ja rakentunut kolmesta vaiheesta. (Tuovinen 2019.)

Vuosina 2014 ja 2015 ohjelmaan tehtiin muutoksia. Näinä vuosina vanhempien ryhmiä toteutettiin useita ja sen lisäksi uusia ryhmänohjaajia koulutettiin paljon. Tällä on ollut vaikutusta aihealueiden paikkaan prosessissa sekä aiheiden hienotyöstöön. Hienosäätö liittyi erilaisten karttojen yhdistämiseen, eriyttämiseen tai karttojen paikan miettimiseen ohjelman rakenteessa. Vuonna 2014 prosessiin lisättiin ihmissuhteiden kartta ja menetysten kartta. Kolmentoista (13) kuukauden matka muuttui ensin 15 kk:n kestoiseksi ja lopulta nykyiseen muotoonsa 16 kuukauden ohjelmaksi. (Tuovinen 2019.)

Yksi ohjelman julkilausutuista päämääristä on alusta alkaen ollut saada vanhemmat ymmärtämään turvattoman kiintymyssuhteen ylisukupolvisuus ja se, että sukupolvien ketjuja on mahdollista katkaista toimimalla toisin. Päämääränä on myös vanhempien omien tarpeiden ja tunteiden kohtaaminen. Näitä tarkastellaan oman lapsuuden muistelun avulla ja tässä hetkessä aikuisena ja itsekin vanhempana. (Sihlman & Malinen 2018.) Ohjelman tavoitteet voidaan ymmärtää myös sosiologisen tutkimuksen avulla. Anthony Giddensin (1992, 61–62; 108–109) mukaan aikuiset, jotka pyrkivät muuttamaan suhdettaan vanhempiinsa tai muihin heitä hoivanneisiin aikuisiin lapsuuden muistelun kautta, vaativat itselleen oikeuksia, jotka liittyvät erityisesti vastavuoroiseen rakkauteen (confluent love). Tällainen rakkaus on aktiivista rakkautta, joka edellyttää tasavertaisuutta emotionaalisen antamisen ja saamisen suhteen. Hankalista vanhemmuussuhteista kertominen vaatii tiettyjen eettisten periaatteiden tai oikeuksien esiin nostamista. Lapsilla ei ole ainoastaan oikeus tulla ruokituiksi, vaetetetuiksi ja suojelluiksi vaan myös oikeus tulla emotionaalisesti hoivatuiksi, kunnioitetuiksi, huomioonotetuiksi ja kuulluiksi.

Jukka Sihlman ja Noora Malinen (2018) korostavat, että toimintaideologiaan kuuluu vahvasti se, että ryhmänohjaajat sekä perhetyöntekijät ovat itse läpikäyneet oman MES® -ohjelman. Tällöin heillä on kokemuksellista tietoa ohjelmasta ja sen vaikutuksista sekä yksilö- että ryhmätasolla. Näin varmistetaan, että kaikki tietävät millä matkalla asiakasvanhemmat ovat. Työntekijäryhmien haastatteluissa tätä kuvattiin erittäin hyväksi toimintakäytännöksi, sillä se lisäsi työntekijöiden ymmärrystä suhteessa sekä itseen ja omiin käyttäytymismalleihin että asiakasvanhempiin. Ryhmäprosessina ohjelman läpikäyminen yhdessä työtovereiden tai esimiehen kanssa rakensi myös hyvin ainutlaatuista tasavertaisuutta ja yhteisyyttä työntekijöiden kesken. Ryhmäohjaajien koulutukseen kuuluu myös ammatillinen ryhmän ohjaukseen liittyvä reflektiova oppimisprosessi, joka sisältää kirjallisuuteen perustuvia esseitä ja reflektioivia esseitä omasta MES® -prosessista.

Ryhmän suunnittelu ja kokoaminen aloitetaan Neljä Astetta Oy:n toimesta. Kun ryhmää suunnitellaan tiettyyn kaupunkiin tai tietylle alueelle, käydään tiimeissä perhetyöntekijöiden kanssa keskustelua siitä, ketkä vanhemmat ryhmästä hyötyisivät. Ryhmä käynnistetään, kun siihen on saatu 5-6 vanhempaa mukaan.

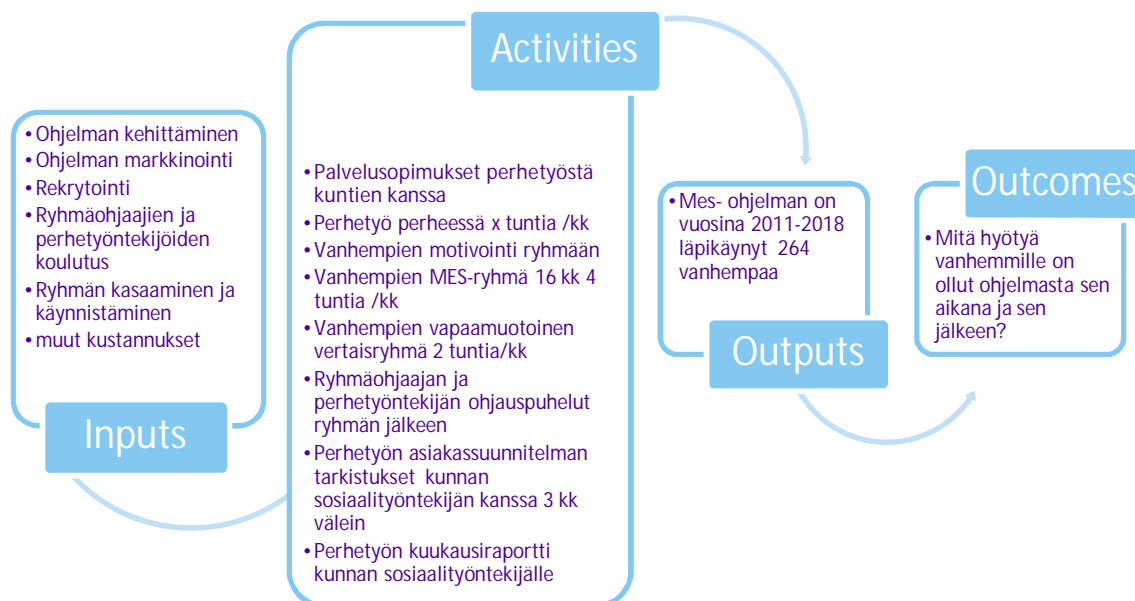
Avainhenkilönä Vanhempien motivointiin ryhmään osallistumiseen on perhetyöntekijä. Oman prosessiin osallistumien myötä perhetyöntekijöillä on kokemuksellista tietoa siitä, mitä MES® -ryhmässä tehdään ja miksi. Kun ryhmästä on kerrottu vanhemmille ja he jäävät miettimään, tarjotaan mahdollisuutta tavata tuleva ryhmänohjaaja tai keskustella ryhmästä tarkemmin puhelimitse. Kaikille kiinnostuneille voidaan järjestää tapaaminen, jossa MES® -prosessista enemmän kerrotaan. Ryhmän kokoontumisen aikataulu sovitaan vanhempien ehdoilla mahdollisimman tarkkaan. (Sihlman & Malinen 2018.)

Tällä hetkellä asiakasvanhemmille suunnattu ohjelma kestää 16 kuukautta ja rakentuu ajallisesti sekä aiheittain kolmeen eri vaiheeseen.

1. Voimaantumisen vaihe, jonka päämääränä on lisätä hyvinvointia ja voimaannuttaa osallistujia. Tähän pyritään pohtimalla omia tarpeita, elämästä nauttimista ja unelmia.
2. Onnellisuuden ja hyvän vanhemmuuden esteiden tutkimisen vaihe pitää sisälleen tutustumista omaan lapsuuteen ja sukupolvien ketjuun, omasta menneisyydestä kumpuaviin hyviin sekä haitallisiin toimintamalleihin. Pohditaan miten nämä heijastuvat omassa vanhemmuudessa ja ihmisyydessä tänä päivänä.
3. Tulevaisuus ja riittävän hyvä vanhemmuus vaiheessa pyritään tiedostamaan kaikkien vaikutus itseen, jotta voidaan lähteä rakentamaan toisen näköistä tulevaisuutta.

Ohjelma rakentuu ryhmässä käsiteltävien teemojen pohjalle. Ryhmässä vanhempia autetaan erilaisten työkalujen avulla tulemaan tietoisiksi ajatuksistaan, tunteistaan ja tunteiden alkuperästä ohjelman jokaisessa vaiheessa. Työkaluina käytetään karttoja, tunnelukkotestiä ja kirjeiden kirjoittamista esimerkiksi omille vanhemmille, puolisolle ja itselle. Kartat voivat olla aiheeseen liittyviä jäsenneltyjä kysymyslistoja, erilaisia nelikenttiä tai puhtaita papereita, joissa on vain otsikko. Tavoitteena on, että vanhemmat ymmärtävät käyttäytymistapojensa juuret ja miten nämä liittyvät tähän hetkeen ja vaikuttavat arjessa. Ryhmissä käsitellyt asiat ja vanhemman oivallukset liitetään perhetyön avulla arjen tilanteisiin. Perhetyöntekijä auttaa vanhempia tiedostamisessa, tunteiden käsittelyssä ja uusien suhtautumis- ja toimintatapojen löytymisessä ja arkeen viemisessä niin että muutos on mahdollinen. Ajatuksena on, että karttojen

täyttäminen ja jakaminen ryhmässä auttaa vanhempia pilkkomaan elämän kokonaisuuksia pienemmiksi paloiksi ja huomaamaan myös konkreettisia asioita. Koko MES® -ohjelmasta vanhemmille jää kansio, jossa on kuusitoista tunnepuolen ja kahdeksan arjen toimintamallien rakentamiseen tarkoitettua työvälinettä. (Slilman & Malinen 2018.)

Kuvio 4 Kuvio MES®-ohjelman kuvaus loogisen mallin mukaan (Chen 2015, 60, mukaan)

Mallinnus on yleisesti käytäntölähtöisessä arviointitutkimuksessa käytettävä yksinkertaistava kuvaus niistä erilaisista toiminnoista, joita ohjelman tuottamiseen, ylläpitämiseen, toteuttamiseen ja tuloksellisuuden arviointiin kuuluu (Chen 2015, 60). MES®-ohjelmaa ei ole toteutettu kaiken aikaa samanlaisena. Tutkimuksen vanhemmille suunnatut haastattelukysymykset on tehty ohjelman nykyisen toteuttamistavan mukaan, mutta vanhemmat ovat kertoneet siitä ohjelmasta, johon he aikanaan osallistuivat. Tällä on vaikutuksensa tässä tutkimuksessa haastateltujen vanhempien kerrontaan. He ovat vuosien varrella osallistuneet vähän erilaiseen, koko ajan kehittyvään ja liikkeessä olevaan ohjelmaan, jonka ydin ajatukset ja toiminnot ovat kuitenkin pysyneet samankaltaisina.

4.2. Kuvaus haastatteluun osallistuneista vanhemmista

Haastateltavista 42 oli naisia ja 9 miehiä. Iältään haastateltavista 4 olivat alle 30-vuotiaita, 14 oli 30–35-vuotiaita, 13 oli 40–44-vuotiaita ja 20 oli yli 45-vuotiaita haastattelun ajankohtana. Ryhmään osallistumisen ajankohtana haastateltavista 14 %:lla oli yksi lapsi (n=7), 41 %:lla oli kaksi lasta (n=21), 31 %:lla oli 3–4 lasta (n=16) ja 14 %:lla oli 5–7 lasta (n=7). Väestön keskimääräiseen lapsilukuun verrattuna haastateltavien lasten lukumäärä oli suurempi, sillä vuoden 2017 tilaston mukaan Suomessa oli 82 % 1–2 lapsisia perheitä, 17 % 3–4 lapsisia perheitä ja vain 1.9 % yli 5-lapsisia perheitä (Tilastokeskus 2017).

Kaikki haastateltavista olivat lastensuojelun asiakkaita ryhmään osallistumisen aikana, kun taas haastatteluun osallistumisen aikana lastensuojelun asiakkaita oli enää vain 35,3 % haastateltavista ja loppujen 65 %:n lastensuojelun asiakkuus oli jo tullut päätökseen. Osalla vanhemmista oli haastatteluhetkellä takanaan pitkä polku lastensuojelussa ja se oli saatettu onnellisesti loppuun. Koska 25% vanhemmista oli osallistunut ryhmään 5-6 vuotta sitten, oli lapsi saatettu ottaa huostaan ryhmän aikana tai sen jälkeen ja lapset olivat jo aikuistuneet.

Haastateltavista neljännes oli osallistunut ryhmään 5-6 vuotta sitten, reilu neljännes 3-4 vuotta sitten ja hieman alle kolmannes 1-2 vuotta sitten. Hieman alle viidennes oli osallistunut ryhmään hiljattain, alle vuosi sitten. Haastatelluista naisista 29 oli osallistunut naisten ryhmään ja 13 sekaryhmään. Miehistä kuusi oli osallistunut miesten ryhmään ja kolme sekaryhmään. Suurin osa, 45 haastateltavaa, oli käynyt läpi vertaistukitapaamisia sisältävän MES® -ohjelman, vain kuusi oli osallistunut ryhmään, jossa ei ollut vertaistukitapaamisia.

Ryhmään osallistumisen aikaan 29 (57%) haastateltavista asui yhdessä puolison ja lasten kanssa. Näistä haastateltavista 13 (25%) kuvasi perhettään selkeästi uusperheeksi. Yksinhuoltajaperheitä oli 17 (33%) ryhmiin osallistuneista vanhemmista ja viiden (5) vanhemman kohdalla lapset asuivat osan ajasta toisen vanhemman luona tai laitoksessa. Perherakenteet ryhmiin osallistuneiden vanhempien kohdalla poikkeavat Tarja Heinon (2007) tilastaselvityksestä, jossa lastensuojelun uusien asiakkaiden perheissä oli useimmiten kaksi vanhempaa (49%) kuin yksi (47%) ja uusperheitä oli vain 7,6 prosenttia. Näyttäisi, että Neljän Asteen

perhetyöhön ohjautuu paljon kahden vanhemman perheitä ja erityisesti uusperheitä.

Haastatelluista miehistä viiden ja naisista neljän puoliso oli osallistunut omaan MES® -ryhmään. Tässä aineistossa oli siis yleisempää, että miespuolisten haastateltavien puoliset osallistuivat omaan MES® -ryhmään (miehistä 56 % ja naisista 9.5 %). Kysyttäessä, käytiinkö puolison kanssa läpi MES® -ohjelmaa, vastasi myöntävästi 23 haastateltavaa. Myöntävästi vastanneihin sisältyi kaikki ne yhdeksän, joiden puoliso oli myös käynyt läpi ohjelman, sen lisäksi 14 muun puolison kanssa oli käyty läpi ohjelmaa. Puolison osallistuminen tavalla tai toisella työskentelyyn oli kuitenkin varsin yleistä.

Suurin osa haastateltavista, noin 80 %, oli ollut perhetyön asiakkaana ennen ryhmän alkua, 92 % oli perhetyön asiakkaana ryhmän aikana ja 67 % oli perhetyön asiakkaana ryhmään osallistumisen jälkeen. Perhetyö oli kestänyt haastateltavista 37 %:lla korkeintaan vuoden ja 33 %:lla perhetyö kesti yli vuoden, mutta alle kaksi vuotta. Haastateltavista 29 %:lla perhetyö kesti yli kaksi vuotta.

Yhteenvedon voidaan todeta, että haastatelluista vanhemmista suurin osa oli suhteellisen iäkkäitä vanhempia ja haastatteluhetkellä kolme oli jo myös isovanhempia. Suurperheiden vanhempia oli sekä yksinhuoltajaperheissä, puolison ja lasten kanssa asuvissa perheissä ja erityisesti uusperheissä. Perheissä perhetyötä tehtiin pitkäkestoisena. Jos haastateltavat asuivat yhdessä puolison ja lasten kanssa ryhmään osallistumisen aikaan niin puolison kanssa käytiin tavalla tai toisella läpi ohjelmaa.

4.3. Ryhmään tulon syyt

Kaikkien haastateltujen vanhempien yhdellä tai useammalla lapsella oli lastensuojelun asiakkuus ryhmän alkaessa. Ryhmään tulon syyt yhdistyvät sekä lastensuojelun asiakkuuteen että Neljä Astetta Oy:n perhetyön tavoitteisiin. Haastateltavilta ei kysytty, milloin lastensuojelun asiakkuus lapsella oli alkanut, mutta haastatellut vanhemmat kertoivat erilaisista lapsista ja lastensuojelun asiakkuu-

den vaiheista haastatteluissa. Ryhmään oli tultu ennakoivan lastensuojeluilmoituksen ja lapsen syntymän jälkeen tai miltei lapsen täysi-ikäistymisen kynnyksellä. Perheissä oli ollut pitkään kestäneitä lastensuojelun asiakkuuksia tai äkillisiä tilanteita, joihin oli haettu apua lastensuojelusta. Vanhemmat kertoivat tulleensa ryhmään lapsen avohuollon tarpeen ja myös lapsen huostaanoton yhteydessä.

V: Itse asiassa mun lapsi sijoitettiin, ens alkuun sijoitettiin loppuvuodesta 2014. Ja sitten mä sain joulukuussa juuri ennen ryhmän alkua puhelun, jossa tämä -- tämä vetäjä kysyi että haluanko osallistua että sosiaalityöntekijä lastensuojelusta oli esittänyt minua tähän ryhmään et mä voisinkin tarvita sitä. Ja niin kun olettaa saattaa niin siin oli sit aika myllerrys päällä niin tää tuli, täysin taivaan lahjana mulle sinä hetkenä. H33

Lastensuojeluasiakkuuden taustalla olevia tekijöitä tutkinut Tarja Heino (2007) löysi lastensuojelua aiheuttaviksi syiksi paljon vanhempiin liittyviä tekijöitä. Taustalta löytyi usein vanhempien jaksamattomuutta, perheristiriitoja, vanhempien riittämättömyyttä vanhempana, vanhempien avuttomuutta tai osaamattomuutta tai vanhempien päihde- ja/tai mielenterveysongelmia. Tässä tutkimuksessa haastellut vanhemmat kertoivat monista erilaisista vanhemmuuteen liittyvistä haasteista. Perheissä oli useita lapsia, uusperheiden haasteita, parisuhde- tai erokriisejä, väkivaltaa tai vanhemmilla oli haasteita omassa jaksamisessa masennuksen vuoksi.

V: Minä ite halusin, siinä vaiheessa elämää, on tämmönen suurperhe meillä ja oli aika haastavaa tämmönen uusperheen arkielämä ja, sitä mahdollisuutta esitettiin, perhetyöntekijäköhän se nyt silloin siitä mainitsi siitä asiasta että kiinnostaako ja minähän olin heti että kyllä. Mielenkiinnolla lähdin mukaan. H22

V: Meillä oli silloin tuo Neljä Astetta perhetyöntekijä ja meillä oli perheessä aika syvälliset kriisit silloin parisuhteessa, silloisen aviomiehen kanssa ja sit lähettiin vaan niitä tavallaan. H7

V: Mmm.. no oli semmonen haasteellinen elämäntilanne ja kolmen lapsen yksinhuoltaja ja, joo. (Melko laii, joo)

K: Joo. Oliko sulla tai lapsilla lastensuojeluasiakkuus silloin kun ryhmä oli?

V: Joo, oli. Joo.

K: Oliko kaikilla vai jollain vaan?

V: Kaikilla lapsilla ollu, joo. H14

V: Meil oli semmonen, tai käytännössä erotilanteessa ja lapsista tapeltiin jonku verran ni sitten niitten tiimoilta, ryhmään päädyin. H28

Vanhemmista johtuvat ryhmään tulon syyt muistuttavat paljon lastensuojelun asiakkuuden syitä ylipäänsä.

Lapsiin ja nuoriin liittyviä lastensuojelun asiakkuuden syitä olivat Heinon (2007, 59) tutkimuksen mukaan lapsen tai nuoren ristiriidat vanhempien kanssa, koulunkäyntiin liittyvät ongelmat, huono psyykinen terveys, sairaus, vammaisuus tai kehityksen viivästyminen. Haastatellut vanhemmat kertoivat lapsiin tai nuoriin liittyvinä lastensuojelun asiakkuuden ja ryhmään tulon syinä olevan nuorten päihitteiden käytön, mielenterveyteen liittyvät ongelmat ja lasten neurologiset ongelmat, joiden kanssa vanhemmuus oli ollut monin tavoin koetuksella.

V: No poika vähän sekoili joidenkin aineiden kanssa. Ja itse älysin sitä vähän pyytää apua. Että siitä se sitten lähti. H11

V: No meil on edellisestä avioliitosta on kolme lasta ja nykyssä on yks mutta oikeestaan se on tän edellisen avioliiton, voi sanoa et esikoisen kanssa ollu semmosia, miten sen nyt sanois haasteita hänellä on tämmösiä nepsy-oireita ja erilaisia keskittymishaasteita on se nyt sitte ADD:tä vai ADHD:tä sitä nyt ei oo oikeen osattu määritellä ja meillä oli sitte tämmöne, voi sanoa et siihen aikaan oli semmonen vaikeampi hetki menossa sitte kaiken kaikkiaan ja se vaikutti tietysti sitte koko perheeseen ja siihen vähä sitte semmosia ehkä apukeinoja ja tietysti vähä (tosiaan) [0:02:50] omia ajatuksia pääs sitte jakamaa ja ehkä sie ryhmässä. H30

V: Mulle tarjottiin sitä mahdollisuutta tuolta ihan tuolta tota lastensuojelun kautta. Mulla oli ollu aika haasteelliset vuodet mun nuorimman lapsen kanssa. Hän oli silloin kuustoista. Ja, ja sit et kysyttiin sieltä lastensuojelun puolelta, että kiinnostaisko. Mun mielest se tuli sieltä. --. Ja ihan, mä oon sillee, hyvässä ja pahassa niin aina kiinnostunut kuitenkin erilaisista tämmösistä niin katsoin että ettei se, et jos ei se anna niin ei se nyt varmaan mitään otakkaan. Ja päätin sitten että lähden mielelläni mukaan siihen kyllä katsomaan että mikä homma se oikeen on. H26

Haastatellut vanhemmat kuvasivat perhe-elämään liittyviä vaikeuksia ja sitä miten yhden lapsen ”vaikeampi hetki” tai ”haasteelliset vuodet vaikuttivat koko perheeseen ja vanhempien vanhempana jaksamiseen. Ryhmästä haettiin apukeinoja ja uutta näkökulmaa perheen tilanteeseen.

V:--Ja toki siis, olihan siinä varmaan sitäki että, kun me oltiin jauhettu niin paljon siellä sosiaalityöntekijän kanssa ja sitte mun miehen kanssa niitä asioita niin sit mä aattelin et ehkä, ehkä semmonen uus vinkki siihen, elämäntilanteeseen olis kiinnostava, käydä läpi.. H4.

Ryhmään osallistumiseen liittyneet ennakko-oletukset vaihtelivat pelosta suureen helpotukseen.

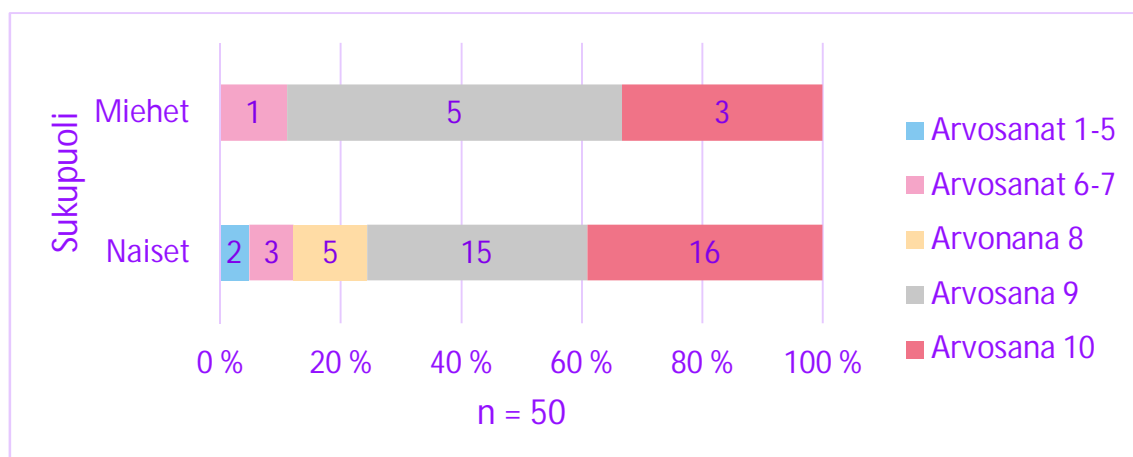
4.4. Vertaistukea ja omaa aikaa

Ryhmään osallistumiseen liittyvät vanhempien kertomat hyödyt ohjelmasta sen aikana rakentuvat vertaistuesta, vertaisuudesta ja oman ajan saamisesta. Yli puolet haastateltavista korosti vertaisuutta ja yhteenkuuluvuutta merkittävimpana kokemuksena ryhmään osallistumisessa.

V: Öö.. tämmösen, yhteenkuuluvuuden. Näitten muitten ryhmäläisten kanssa. -- Silleen että en oo yksin näitten asioiden kanssa että on muitakin joilla on tämmösiä samanlaisia ongelmia mitä meillä. Et siinä tajus sen että, meidän perhe ei oo ainut. H27

Sen ymmärtäminen, ettei olekaan yksin huoliensa ja murheidensa kanssa oli vanhemmille positiivinen ja voimauttava kokemus.

Pyydettyäessä haastateltavia arvioimaan ryhmään kuulumisen ja ryhmämuotoisen toiminnan merkitystä asterikolla 1-10, sai se keskiarvon 8,8 (kh=1.7). Kysymykseen vastasi 50 haastateltavaa. Alla olevasta taulukosta nähdään, että jopa 39 haastateltavaa antoi arvosanan 9 tai 10, joka tekee 78 % vastanneista. Ryhmään kuulumisen ja ryhmätoiminnan merkitystä arvioitiin siis hyvin korkeilla arvosanoilla.

Kuvio 5 Ryhmään kuulumisen ja ryhmämuotoisen toiminnan merkitys itselle ja onnistumiselle

Ohjelman aiheita, karttoja ja välineitä sovelletaan Neljä Astetta oy:n perhetyössä myös ilman ryhmätoimintaa, sillä aina ei sopivaa ryhmää saada koottua. Suomalaisessa lastensuojelutyössä on vallalla hyvin yksilö ja perhekeskeinen työskentelytapa ja siksi vanhemmilta haluttiin selvittää ryhmämuotoisen toiminnan merkittävyyttä heille itselleen.

K: No mikä sun mielestä oli sulle merkittäväntä siinä ryhmään osallistumisessa?

V: Millä lailla merkittäväntä?

K: Niin no, et periaattessahan tän ohjelman vois käydä ikään kuin läpi osallistumatta ryhmään.

V: Joo niin, kyllä mä koen että se oli ryhmässä helpompi tehdä, ja sillä lailla että kun näki että kun on muitakin samassa elämäntilanteessa olevia ja kun toinen rohkeasti puhu niin rohkaistu ite vielä enemmän ja, semmosta vertaistukea sai ja, siis, ja sinne kun pystyi mennä ihan omana ittenänsä, ihan mikä sama tunne tai fiilis sulla on päällä ja pystyit aina sanomaan just sen miltä susta sillä hetkellä tuntuu ja, se oli niinku, kyllä mä koin sen tosi tärkeänä. H22

V: Niin, se oli osalle ja myös itselle oli alussa hirveen vaikeeta se että, tuntemattomat ihmiset pitää ruveta kertomaan, hyvin henkilökohtaisia asioita. Mutta sitten se muodosti kyl, muodostui tutummaksi kyllä että, oli helpompi. H44

Alussa kaikki ovat toisilleen tuntemattomia eikä lastensuojelun asiakkuus sinänsä ole ihmisiä yhteen liittävä tekijä. Osalle vanhemmista ylipäänsä ryhmään tuleminen ja ryhmän edessä esiintyminen oli aluksi vaikeaa, mutta ryhmässä rohkeus tarttui. Ryhmän hyötynä vanhemmille oli rohkaistuminen puhumaan omasta elämästä omana itsenään. Osalle vanhemmista tämä vaati alkuun paljon totuttelua ja pohtimista sen suhteen, mitä itsestään uskaltaa kertoa tai miten kertoa itsestä niin, ettei kuitenkaan vaaranna perheenjäsenten yksityisyyttä.

Ryhmätapaamisiin liittyi vahvoja tunteita ja tunteiden ilmaisemista. Niistä kerrottiin useissa haastatteluissa. Ryhmätapaamisiin liittyvän ohjeistuksen mukaan jokainen vanhempi pääsee jakamaan omat ajatuksensa ryhmän edessä ja jokaiselle on varattu saman verran aikaa kertoa omat ajatuksensa. Sen jälkeen muut ryhmäläiset antavat palautetta ennalta määrättyssä muodossa: Mitä minä kuulin, mitä minä näin ja mitä minä tunsin, kun kuuntelin puhujaa. Ryhmänohjaaja huo-

lehtii siitä, että palaute annetaan oikeassa muodossa ja tarvittaessa ohjaa tilanteessa. Jokainen ryhmään osallistuja rajaa itse, mitä haluaa puhua ja mihin mahdollisiin kysymyksiin vastata. (Sihlman & Malinen 2018.) Ryhmätapaamisten ennakoon tiedetty rakenne ja vuorovaikutukseen liittyvät sopimukset loivat vanhemmille turvallisen tilan kertoa kokemuksistaan ja myös niihin liittyvistä tunteista.

V: No.. no tietysti ku tehtiin se sopimus silleen että oikeestaan niitä asioita sitte ku jokkainen purkaa ne omat tuntemuksensa, niin niitä asioita silleen sitten ei sen kummemmin setvitä, vaan jokkainen saa tuua sen oman mielisteen ilmi, että se oli se tärkein juttu ainakin itelle. Että niitä ei sen kummemmin, jokkainen vaan kuunteli hyvin rauhallisesti ja näin ikkäästi. Ja totta kai kun itkettiin ja, itkettiin ja naurettiin ja halattiin sitte, että ei.. sen kummemmin ei niitä.. tarvinnu ihmeen selitellä. H1

Ryhmätoiminta perustuu avoimuuteen, sopimuksellisuuteen ja ennustettavuuteen suhteessa ryhmäläisiin ja myös suhteessa työntekijöiden toimintaan. Ryhmän ensimmäisellä tapaamisella tehdään vaitiolosopimus vanhempien kanssa, jossa käydään läpi ryhmänohjaajan ja vanhemman perheen perhetyöntekijän välistä kuukausittain toistuvaa ohjauspuhelua, sekä yleisiä sääntöjä ryhmässä olemisen osalta. Jokainen tapaaminen noudattaa samaa kaavaa ja alkaa kuulumiskierroksella. Ensimmäisellä ryhmätapaamisella vanhempi saa halutessaan kertoa itsestään sen mitä haluaa ja kokee tarpeelliseksi. Myös tapaamisten aikataulu on sama. Ryhmä aloitetaan lyhyellä keskittymisharjoitteella, jonka tarkoitus on yksinkertaisesti pysähtyä ja keskittyä hetkeen pohtien mistä minä tulen, miten voin ja mitä tarvitsen juuri tänään? Tämän jälkeen kuulumiskierroksella jokainen osallistuja saa jakaa kuulumisensa aikarajan puitteissa. Jokaisessa tapaamisessa ryhmänohjaaja alustaa vanhemmille aiheen. (Sihlman & Malinen 2018.)

Kuulluksi tuleminen, omalta kannaltaan tärkeimpien asioiden esille tuominen, omaan elämään liittyvien tunteiden ilmaisemisen vapaus ja ryhmän hyväksyntä sekä asioille että tunteille. Erityisesti avoimen ja rehellisen keskustelun merkitystä ryhmässä korostettiin. Ryhmiä kuvattiin tasavertaiseksi, huumorintajuiseksi ja kokonaisvaltaiseksi. Omien kokemusten jakaminen, omien toimintatapojen miettiminen ja toisten vanhempien kokemusten kuuleminen olivat tärkeitä. Keskustelujen kautta huomattiin, että muillakin on ongelmia ja keskusteluissa esitettyjen käytännön esimerkkien avulla pystyttiin muuttamaan omaa toimintaa tai saatiin myös vahvistusta ja lisää itseluottamusta.

Erityisesti yksinhuoltajat, monilapsisten perheiden vanhemmat ja vauvaikäisten äidit kertoivat ryhmään osallistumisen antaneen mahdollisuuden omaan aikaan, aikuisten seuraan ja pääsyyn pois kotoa.

K: No mikä sulle oli merkittävintä siihen ryhmään osallistumisessa?

V: Merkittävintä.

K: Mmm.

V: Yksi omista tarpeistani, oma aika. H34

V: Siis se oli semmonen tauko tavallaan kotoa, ja sitte oli tosi kiva nähä, muita samassa tilanteessa olevia, tavallaa. Ja ehkä semmonen, jotenki jos aattelee että tämmönen ryhmä ois tarjottu tai (törkätty) mulle tyyliin viis vuotta sitten nii en ois ikimailmassa osallistunu [naurahtaa]. Se on semmonen kiva juttu kuitenkin kaikin puolin. H31

Se, että on itse valmis osallistumaan ryhmämuotoiseen toimintaan ja kokee saavansa siitä jotakin hyötyä itselleen, vahvistusta omaan vanhemmuuteen ja jaksamiseen, on toiminnan onnistumisen edellytys. Haastatelluilla oli myös negatiivisia kokemuksia ryhmätoiminnasta. Nämä kokemukset liittyivät sekä omaan elämäntilanteeseen, jossa ryhmässä käyminen koettiin hankalaksi tai jopa tarpeettomaksi että ryhmän toimintaan, joka johtui ryhmän hajoamisesta tai vaihtuvista osallistujista.

V: Se oli vähän sellanen, se ei ollu mulle, se oli, en kokenu yhtään et se ois ollu mun juttu. Siel oli hirveen eri sillein että, -- oltiin vähän liian erilaisii ihmisi. Ja sit siit jäi heti pois (yks), -- se oli heti alust saakka sellanen se ryhmä, ei pysyny kasas. (--), tietysti ekat kerrat oli sillein vähän, ei mikään voi heti natsaa tai mennä hyvin. Et totta kai täytyy muutaman kerran käydä ja sit siel oli pakko käydä, ku muuten niit juttui ois tullu joku meille kotiin tekemään niit ja sillein enempi mut sinne oli pakko mennä tai sit ois tullu sanomista, että en haluu olla yhteistyössä. H41

Koska kyse on kuitenkin lastensuojeluun liittyvästä tukitoimesta, voi ryhmään osallistuminen ja siihen liittyvä vapaaehtoisuus tuntua vanhemmista näennäiseltä tai olla jopa pakotettua. Vertaisuuden tunne voi jäädä syntymättä, jos ryhmässä korostuvatkin vertaisuuden sijaan enemmän eroavuudet. Negatiiviset kokemukset lastensuojelusta tai ryhmäläisten erilaiset elämäntilanteet eivät suinkaan ole este vertaistuelle, jos ryhmäprosessi toimii muutoin. Ryhmän hajoamista ja toisten poisjäämistä pidettiin harmillisena.

V: [mieltii 7 s] Meiän ryhmä oli kumminkin, tai mie koen sen ongelmaksi koska, oliko meitä viis aluksi, ja yks jäi melko lailla ensimmäisen, toisen kerran jälkeen pois. Ja.. sit yks jäi puolessa välissä ja yks jäi sitten 2/3 jälkeen. Sit me oltiin kahestaan. Niin se anti varmaankin vähän kärsi, semmonen.. Kyl (me) [0:05:28] mielestäni aika kumminkin syvällisesti päästiin aihetta käymään läpi ja meillä oli tosi hyvä tää vetäjä ja.. Mut se että olis ollu kumminkin vähän enemmän sitä porukkaa siinä loppuun asti. H 29

Ryhmämuotoisen toiminnan edellytyksenä on riittävän ison ja sitoutuneen ryhmän kokoaminen. Tämän tutkimuksen aineiston pohjalta on vaikeaa tietää, miksi osallistujat ovat jättäneet ryhmän kesken.

Vaikka omaan elämäntilanteeseen liittyi monia ristiriitaisia tuntemuksia ja negatiivisia kokemuksia lastensuojelun asiakkuudesta, muodostui ryhmästä turvapaikka ”kaiken kaaoksen keskelle”. Toisinaan kahden viikon välein toistuvat ryhmätapaamiset piti yhdistää kotona olevaan haasteelliseen tilanteeseen, työssäkäyntiin tai pitkiin matkoihin, jos ryhmä kokoontui toisella paikkakunnalla.

V: -- tein työpäiviäkin ni oli kuuden tunnin työpäiviä ja sitte mä muistan sen että ku mä tulin sinne ryhmään ni oli kiva tulla mut sit mä olin ihan sairaan väsyny ku mä viel kahella bussilla veivasin sinne. Mutta se että olihan se sit, sillain kiva olla, kuitenkin, jollain lailla.

K: Nii et se oli raskasta aikaa siinä vaiheessa?

V: Oli joo, et se oli silleen tietenki ku kotona oli toi.. tommonen hädellä ni sitte, joo .H5

Väsymyksestä ja kotona vallitsevasta tilanteesta huolimatta ryhmään tuleminen ja siellä oleminen kuvattiin positiiviseksi. Naisten ryhmään ja vertaistukeen liittyvissä positiivisissa kuvauksissa korostuivat ryhmässä vallinnut tunnelma, turvallinen ilmapiiri, hyvä henki, avoimuus, kiireettömyys, omien tunteiden esille tuominen ja muiden tuki. Vaikka ohjelman sisältöön liittyvät aiheet olisivatkin jo unoh-tuneet, niin muistiin ovat jääneet ryhmään liittyneet tunteet ja tunnemuistot.

V: Mie en muista oikein enää mitä niitä aiheita oli siellä. Jotenki, vähän tuntu välillä että kaikki oli semmosii vaikeita ja arkoja että, useesti niitten aikana sitten itkettiin useasti kun niitä tehtiin niitä tehtäviä ja sitten niitä luettiin ääneen siellä niin ei niitä kyllä itkemättä luettu.

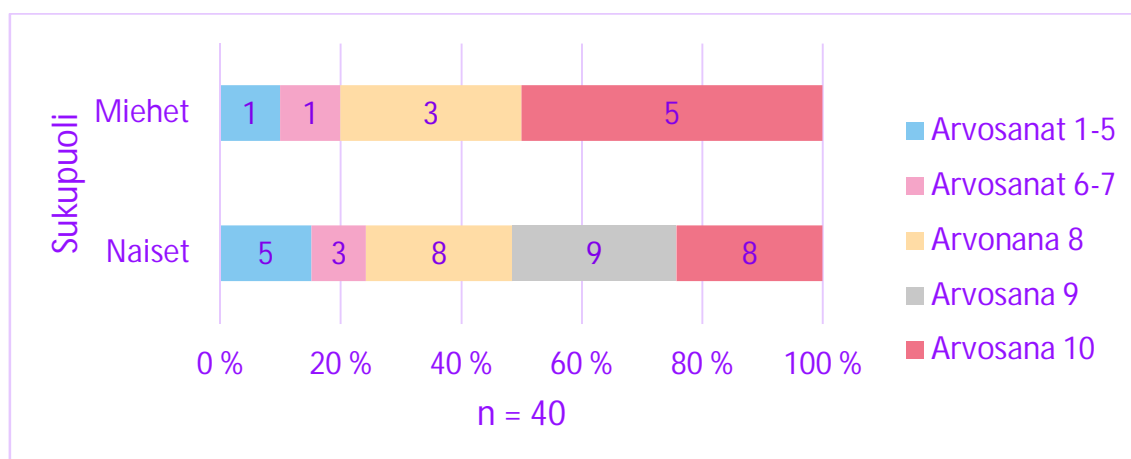
K: Joo. No tota mites tämmösii vaikeita aiheita siellä sitten käsiteltiin? Sanoit ettei itkemättä luettu mutta muistatko jotain muuta sitten siitä?

V: Niistä keskusteltiin sitte et jos halus keskustella enemmän niistä niin sitte keskusteltiin niistä ja sai ihan rauhassa purkaa niitä tuntemuksia mitä se tehtävä sitte anto. Ja (-) [0:05:56 ep] niin niitä saatiin sitte siinä yhdessä purkaa ja toiset kuunteli ja sitten lohdutti ja anto neuvoa ja. H 27

Kaiken kaikkiaan ryhmä voitaisiin nähdä voimaantumisen mahdollistavana kontekstina lastensuojelun asiakkuudessa olleille vanhemmilla. Voimannuttavalla kontekstilla tarkoitetaan ilmapiiriä, joka on avoin, hyväksyvä, kannustava ja turvallinen. Tällaisessa kontekstissa yhteistoiminta perustuu tasa-arvoon ja keskinäiseen kunnioittamiseen. Voimannuttava konteksti on paikka, jossa ihmisellä itsellään on tunne omasta arvokkuudesta ja toiveikkuudesta. Tällöin myös ihmisen itselleen asettamia päämääriä pidetään arvokkaina. Voimaantumisprosessin suotuisina edellytyksinä on, että voi itse vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin ja toteuttaa itseään. Tuntee turvallisuutta, hyväksyntää ja arvostusta (Siitonen 1999, 124, 128.)

Ryhmään kuulumisen ja ryhmämuotoisen toiminnan merkityksestä voi kertoa sekin, että korrelaatio ryhmän merkityksen ja sen kanssa, suositteleeko haastateltava ohjelmaa muille (kysymys, jota myöhemmin raportissa käsitellään tarkemmin), on vahva ($r=0.79$, $p<0.0001$) (liite 6). Näyttäisi siltä, että mitä enemmän haastateltava arvosti ryhmään kuulumisen ja ryhmämuotoisen toiminnan merkitystä, sitä vahvemmin hän myös suosittelisi ohjelmaa muille.

Ryhmä kokoontui myös säännöllisesti kahden tunnin vapaamuotoisempaan vertaistapaamiseen eli vertsiikkaan, johon myös ohjaajat osallistuivat. Näissä osallistujilla oli mahdollisuus päättää itse tapaamiseen liittyvästä toiminnasta ja toteutuksesta. Toisilla ryhmillä kokoontumiset olivat heidän toiveidensa mukaan erittäin toiminnallisia ja toiset ryhmät kokoontuivat mieluiten ryhmätapaamispaikassa kahvitellen. Kaikilla haastatelluilla ei näitä tapaamisia ollut ollenkaan.

Kuvio 6 Vertaistukitapaamisten merkitys itselle ja onnistumiselle

Vertaistukitapaamisten merkityksen oli arvioinut 40 haastateltavaa. Noin 55 % vastaajista antoi arvosanan 9 tai 10, noin 28 % antoi arvosanan 8, noin 6 % antoi arvosanan 6 tai 7 ja 15 % antoi arvosanan väliltä 1-5.

Seuraavassa luvussa pyritään avaamaan haastateltujen vanhempien kokemusta ja koettua hyötyä erilaisista työskentelyvälineistä, joita ryhmätapaamisissa ohjastusti käytettiin.

4.5. Henkilökohtaisen elämän pohtiminen

Henkilökohtaisen elämän pohtiminen tapahtuu erilaisten menetelmien ja välineiden avulla ja ne kuvaavat osaltaan vanhempien kokemia hyötyjä ryhmän toiminnan aikana. Haastateltavia pyydettiin arvioimaan erilaisten menetelmien ja ryhmätapaamisilla käytettyjen välineiden merkittävyyttä itselleen asteikolla 1-10. Noin puolet haastateltavista perusteli antamaansa arvosanaa ja noin puolet antoi vain arvosanan. Arvosanojen merkityksestä neuvoteltiin myös haastattelujen aikana.

V: Onks se kymppi niinku paras tai-

K: Kymppi on se paras, tämmönen et äärimmäisen merkittävä ja siitä oli hyötyä. Ja ykkönen on, täydellisen tyhjänpäivänen. Varmaanki tää asteikko.

V: Nii et esimerkiks sillee että kielteinen [naurahtaa].

K: No se on siis, niin no voihan se olla että jostain kartasta on ollu itselle hirveästi haittaa. Sit täytyy, niin.

V: Niin. Joskus on erittäin kielteinen ja erittäin myönteinen, tämä (asteikko)

K: Nii. Ja nimenomaan, oman itsen kautta eli sillai et minkälai merkitys sillä kartalla oli, just sinulle, just sillon.

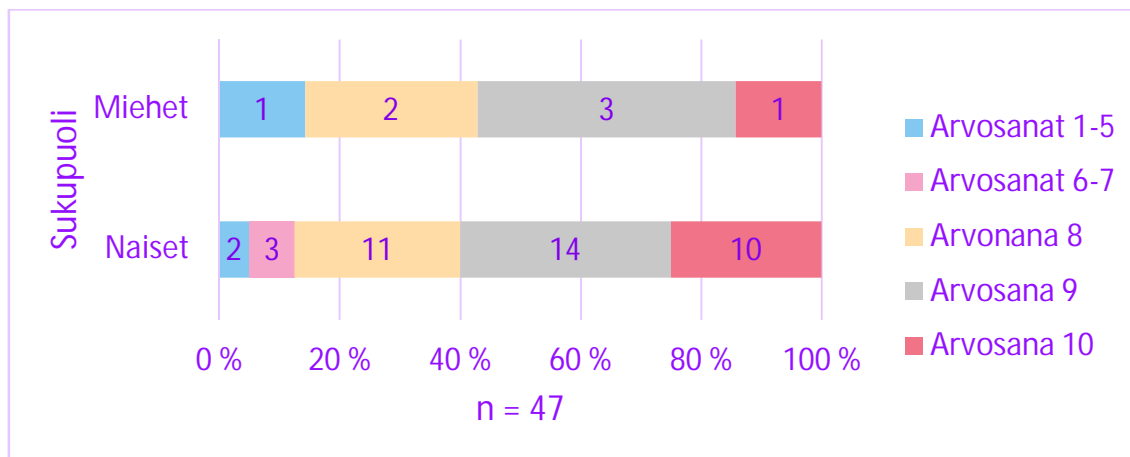
V: Joo. H40

Likertin asteikko oli tuttu haastateltaville, mutta myös käytetty asteikko ymmärrettiin. He arvioivat aiheiden merkittävyyttä myös niiden vaikeuden kautta: vaikeat aiheet olivat itseä koskettavia asioita, joita ei ehkä aiemmin ollut tullut ajatelleeksi tai ne saattoivat olla arkoja tai kipeitä aiheita, joiden käsitteleminen turvallisessa ryhmässä ja ohjastusti koettiin erittäin merkittäväksi.

V: No ehkä tunnelukkojen avaaminen ja semmonen, sinne tosi syvälle menneisyyteen meneminen ja se totuuden kohtaaminen siitä, minkälainen mä oon ollu ihmisenä, äitinä ja kasvattajana. Ne oli ehkä niitä vaikeimpia, hetkiä. No, kohdata se totuus. Se oli se vaikein.

K: Mitenkä niit sitte käsiteltiin ryhmässä, tämmösii vaikeimpia asioita?

V: Puhumalla, sit me kirjoitettiin itsellemme kirje, siitä että mitenkä just, et siihen kirjeeseen sai sitten ne vaikeimmatkin asiat laittaa ja se oli tosi vaikeeta kirjoittaa se kirje itselleen. Ja sit käytiin niitä tunnelukkoja just läpitte ihan siis pohjamutia myöten. Vaikka se kuinka pahalta tuntukin ni niistä pysty kuitenkin, just ohjastusti puhumaan. Ja kun tiesi että ne asiat ei lähe ulkopuolelle sieltä vaan ne pysyy siinä ryhmässä, niin sit uskalsi käydä niitä läpitte. H4

Kuvio 7 Kirjeiden ja testien merkitys itselle ja onnistumiselle

Kirjeiden ja testien merkityksen asteikolla 1-10 oli arvioinut 47 vastaajaa. Kirjeiden ja testien merkittävyyden arvosanojen keskiarvo on 8,5 (kh= 1,5). Kuviosta 7 nähdään, että noin 60 % vastaajista antoi kirjeiden ja testien merkitykselle arvosanan 9-10. Kokonaisuudessaan kirjeiden ja testien merkitys näyttäytyy arvosanojen suhteen korkealta.

V: Joo muistan ne, kirjeet kyllä mitkä mä oon vanhemmille kirjottanu ja se oli kyllä, kanssa semmonen aika vapauttava juttu. Tavallaan sai sanottua asioita mitä ei ollu koskaan sanonu ja sit siihen tuli kirjoitettu semmostaki mitä ei välttämättä haluakaan sanoo mutta se että, ne oli paperilla ni, tai sai paperille ni se oli kyllä, muistan että se oli upee kokemus. H23

V: Musta ne oli tosi hyvii ja koskettavii. Ja siin se suru, tietynlainen suru ja semmonen tunnepitosuus tänä päivänäkin koskettaa mua vielä. Et mähän kirjoitin kirjeen isälle, äidille, ex-puolisolle.. Ne oli, riipasevia lukee. H33

Suurimmalle osalle haastatelluista kirjeiden kirjoittaminen oli vapauttava ja koskettava kokemus. Kirjeeseen, jota ei koskaan ole pakko antaa, voi purkaa kaikki tunteet. Osalle haastatelluista vanhemmista kirjoittaminen oli vaikea tapa ilmaista itseään. Omien tunteiden käsittelyn osassa käytettiin tunnelukkotestiä. Omien tunteiden tunnistaminen oli sellainen asia, jota oli lähdetty työstämään eteenpäin ryhmän jälkeen.

4.5.1 Voimaantumisen vaihe

Ryhmän ensimmäinen aihe on omien tarpeiden kartta. MES® -käsikirjassa karttaa kuvataan näin: ”Omien tarpeiden karttaa kirjataan eri elämänosa-alueisiin liittyviä tarpeita jotka toteutuvat ja myös tarpeita jotka eivät toteudu.” (Sihlman & Malinen 2018, 11.)

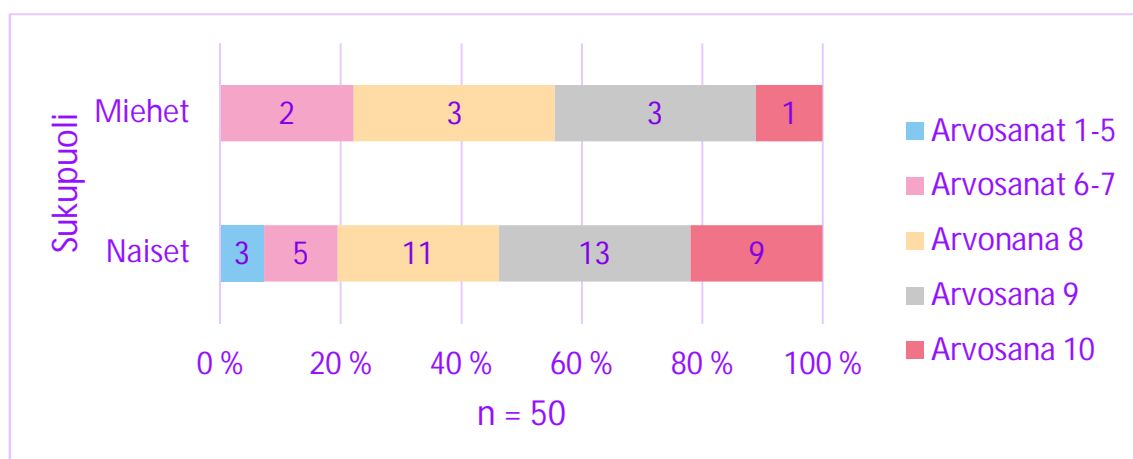
K: Et ryhmähän lähti liikkeelle tämmösellä voimaantumisen vaiheella ja ekaks käsiteltiin omien tarpeiden karttaa, ihan ekalla kokoontumisella. Mitä muistat siitä?

V: Se oli vaikeeta. Vaikeeta ajatella, ku on, paljolti eläny silleen lasten kautta ja lasten tarpeiden kautta ni oli yhtäkkii hirveen vaikee mieltii omia tarpeita. Ja se on kyllä edelleenki, vähän sellasta mutta oon menny siinä joitain askelia varmaan kyl eteenpäin sen, jälkeen että, tai sieltä alkaen. Et se oli varmaan eka kerta ku mie oikeen rupesin niitä mieltimään.

K: Nii. Eka kerta elämässä.

V: Nii, kyllä. H51

Oman henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin, kumppanin, vanhemmuuden ja kodin pohdinta siitä näkökulmasta miten hyvin tässä omassa arkiympäristössä omat tarpeet tulevat toteutuneeksi ja miten on itse vastuussa omien tarpeiden toteutumisesta tai laiminlyönnistä, oli haastatelluille vanhemmille merkittävä oivallus.

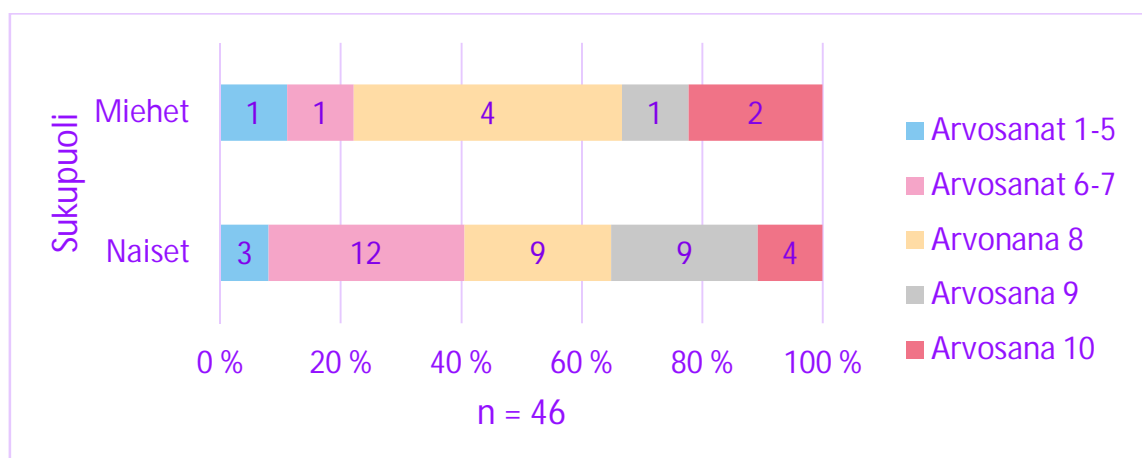
Kuvio 8 Omien tarpeiden kartalle annetut arvosanat suokupuolen mukaan

Omien tarpeiden kartalle antoivat arvosanan 50 haastateltavaa. Kartta sai keskiarvoksi 8,3 (kh=1,6). Kuvioista x nähdään, että jopa yli puolet vastaajista (n=26)

olivat antaneet kartalle joko arvosanan 9 tai 10. Haastateltavista 28 % antoi arvosanan 8 ja 14 % antoi arvosanan 6 tai 7. Kolme haastateltavaa antoi arvosanan väliltä 1-5.

Omien tarpeiden kartta on ensimmäinen MES® -ryhmissä käsiteltävä kartta ja sen teemat ovat merkittäviä ja kulkevat mukana läpi koko ohjelman. Tämä selittää sen, että kartta oli haastateltavien muistissa hyvin, vain yksi haastateltavista jätti vastaamatta pyydettyä arvosanaa kyseiselle kartalle. Kartan saama keskiarvo, 8,3 on myös korkea.

Voimaantumisen vaiheen toista karttaa, eli Elämästä nauttimisen ja omien unelmien karttaa kuvataan MES® -käsikirjassa näin: *”Kuten kuka tahansa, myös asiakasperheidemme vanhemmat ovat saattaneet ”luopua” unelmoinnista. Ei jakseta tai haluta unelmoida, koska unelmat eivät kuitenkaan toteudu. Elämäntilanne, jossa juuri ollaan perheen sisäisistä ja ulkoisistakin haasteista johtuen, voi viedä näköalattomuuteen, johon arkiset nauttimisen hetket ja unelmointi eivät mahdu tai niitä ei löydetä, eikä nähdä. Unelmia voidaan lähestyä näkökulmasta, jossa on kahdenlaisia unelmia. Niitä, jotka ovat realistisia ja niitä joiden toteutuminen on hyvin epätodennäköistä. Molemmat ovat yhtä tärkeitä, eivätkä ole missään muodossa kiellettyjä. Oma lapsuus ja sen vaikutus näkyy tässäkin aiheessa. Onko lapsena saanut nauttia elämästä? Onko saanut haaveilla, onko saanut hakeutua unelmiensa pariin esimerkiksi opiskelun parissa vai onko joku muu ”päättänyt” mitä opiskella?”* (Sihlman & Malinen 2018, 14.)

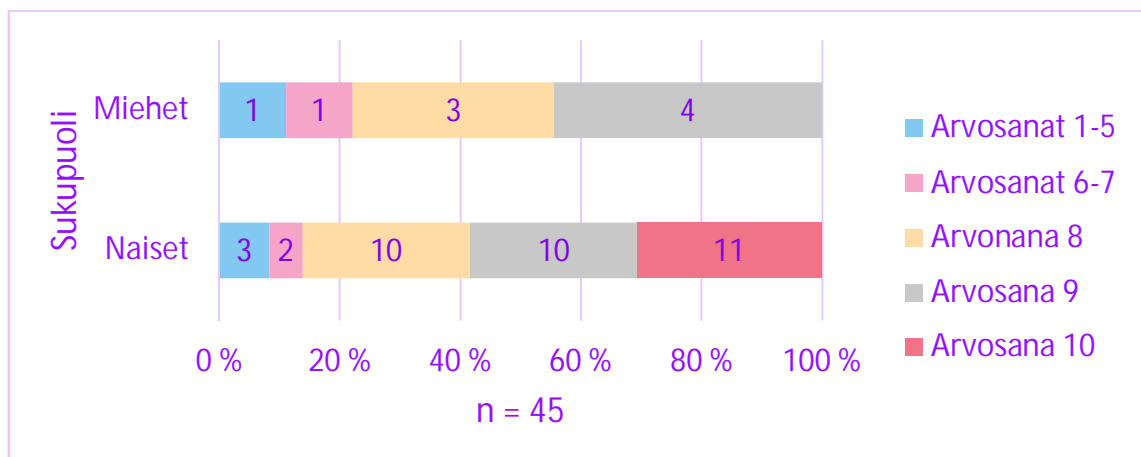
Kuvio 9 Elämästä nauttimisen ja omien unelmien kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan

Elämästä nauttimisen ja omien unelmien kartan olivat arvioineet 46 vastaajaa. Kartta sai keskiarvon 7,8 (kh=1.6). Kuviosta 2 nähdään, että 35 % kysymykseen vastanneista eli 16 haastateltavaa oli antanut kartalle kaikista korkeimmat arvostukset 9 tai 10. Arvosanan 8 antoi 28 % vastaajista eli 13 haastateltavaa. Arvosanan 6 tai 7 antoivat 13 haastateltavaa eli 28 % vastaajista ja arvosanan väliltä 1-5 antoivat 4 haastateltavaa eli n 9 % vastaajista.

V: No se on varmaan, tää on just sitä samaa, että mä koen että tuo oli niinku, kans ihan niinku kympin arvonen että, ne on niinku tärkeimpiä just omaan itteensä liittyvät toiveet ja unelmat että ihan samanlaiset, ne oli tosiaan niinku haastavia itelle, että, mitä mä muka tarviin että tarviinko mä jotain et se oli, vaikea. H22

4.5.2 Onnellisuuden ja hyvän vanhemmuuden esteiden tutkiminen

Toisen vaiheen ensimmäinen kartta on nimeltään Monimuotoisen rakkauden kartta. MES® -käsikirjassa karttaa kuvataan näin: ”Tämä on yksi MES® -ohjelman kulmakivistä ja siinä palautetaan mieliin lapsuuden kiintymyssuhdetta omiin vanhempiin ja tutkitaan, miten omat perustarpeet ovat tyydyttyneet lapsuudessa ja mitä vaille on itse jäänyt. Kartan 10 kohtaa pohjautuvat YK:n lasten oikeuksien sopimukseen. Mitä lapsi tarvitsee vanhemmiltaan elämänsä ensimmäisinä vuosina, jotta kiintymyssuhde muodostuu turvalliseksi, ja myöhemmin kasvavana lapsen ja nuorena.” (Sihlman & Malinen 2018, 17.)

Kuvio 10 Monimuotoisen rakkauden ja lapsen perustarpeiden kartalle annetut arvostukset sukupuolen mukaan

Monimuotoisen rakkauden ja lapsen perustarpeiden kartalle arvosanan antoivat 45 haastateltavaa. Kyseisen kartan saamien arvosanojen keskiarvo on 8,4 (kh=1,7), joka on korkein karttojen saama keskiarvo. Samaan keskiarvoon ylsi myös Omien tunteiden kartta (käsitellään myöhempänä). Kuviosta 3 nähdään, että kaikista korkeimmat arvosanat, eli arvosanat 9 tai 10 antoivat 25 haastateltavaa eli yli puolet kysymykseen vastanneista. Arvosanan 8 antoi 29 % vastaajista eli 13 haastateltavaa. Arvosanan 6 tai 7 antoi puolestaan 7 % vastaajista eli kolme haastateltavaa ja arvosanan väliltä 1-5 antoi 4 haastateltavaa eli 9 % vastaajista.

Vanhemmille jompikumpi osio oli merkittävämpi ja arvosanaa annettaessa niitä ei eritelty toisistaan. Monilapsisessa perheessä, jossa lapset ovat eri-ikäisiä on kartan täyttämiseen tehty kovasti töitä.

K: Mm no kakkososassa pohittiin sitten onnellisuuden ja hyvän vanhemmuuden esteitä, ja siin oli monimuotoisen rakkauden kartta ja lapsen perustarpeiden kartta.

V: Perustarpeitten kartan muistan se tuli hyppäs tuolta vastaan se itse asiassa on ollu hyvä, et siihen tietysti ku on monta lasta on näin ni jokainen tuli huomioitua ja sitte tossa näköjään oli sitte käyty myöhemmin uudelleen läpi mitä muutoksia on tullu, niin se oli tosi hyvä et sille annan kympin mutta rakkaudesta en muista sinällensä äkkiä mittään ... H15

V: Joo tätä mie muistan että erittäin voimakas siis, että siis muistan sen että, tuntu että on asian, oikeitten asioitten äärellä ku pääsee, varmasti tai sitä omaa varhaislapsuutta ja, että lähtee sieltä. Sitä varmaan olen, omia lapsuustrauvoja käsitelly sitte, käsiteltyt siellä. Tuo on ollu kyllä tärkeä. H21

Monimuotoisen rakkauden kartan käsittelyyn liittyi sekä unohtamista että muistamista ja joskus muistot omasta lapsuudesta kerrottiin traumaattisina kokemuksina. Karttojen käsittely saattoi omassa elämässä liittyä hankalaan vaiheeseen, jossa sitten huomasi toimivansa yhtä typerästi kuin omat vanhemmat aikanaan.

V: No se oli varmaan taas se että, siinä elämänvaiheessa olin varmaan jo unohtanu semmosen hyvän vanhemmuuden, että huomasi että on ihan rätiväsnyypuhkipoikki, ja rupeaa sillä lailla niitä omien vanhempien typeriä, seuraamaan niinku [naurahtaa] jalanjalkia josta päästiinkin sitten kyllä hyvin siihen sukupolvien ketjun karttaan.

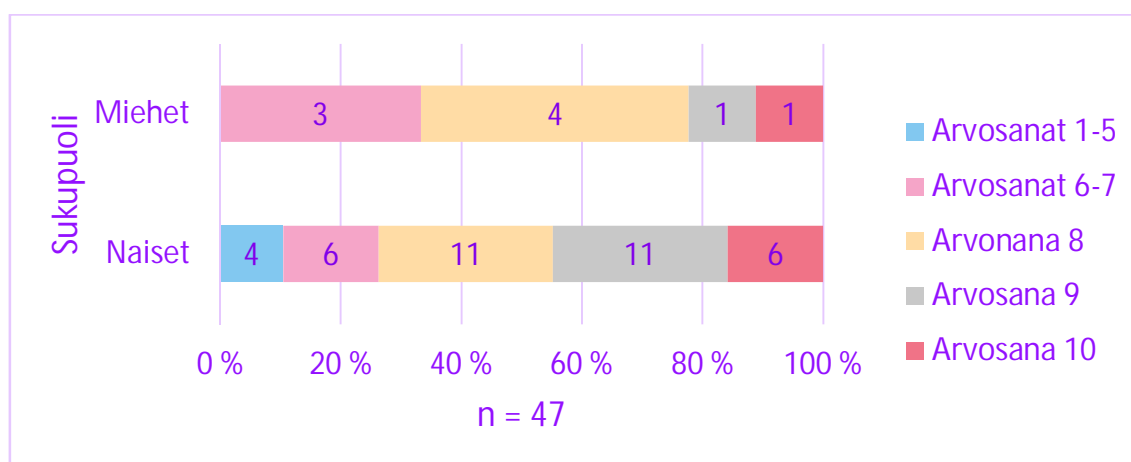
K: Kyllä, se oli siinä seuraavana sitten.

V: Niin..

K: Annaksä nyt sitten minkä numeron sille?

V: Kyllä mä koen et se on kans ysi, kymppi, että sitä kautta selvis aika monikin asia että oppi ymmärtää itseään, aika hyvin. H22

Seuraava kartta, Sukupolvien ketjun kartta jatkaa edellisen MRK:n teemaa. MES® - oppaassa kartasta ja sen kanssa työskentelystä kerrotaan näin: ”Aiheen alustuksessa käydään läpi, miten opitut toimintatavat siirtyvät perheessä vanhemmilta lapsille. Tämä tapahtuu tiedostetusti, mutta myös tiedostamatta. Hyvät toimintatavat ja -mallit - mutta myös huonot - siirtyvät meihin omilta vanhemmilta. Itse kartassa mietitään omia vanhempia erikseen, käydään konkreettisesti läpi, mitä myönteistä ja mitä kielteistä on siirtynyt omaan vanhemmuuteen niin isältä kuin äidiltä.” (Sihlman & Malinen 2018, 20.)

Kuvio 11 Sukupolvien ketjun kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan

Sukupolvien ketjun kartan olivat arvioineet 47 vastaajaa. Kartan saama keskiarvo on 8,0 (kh= 1,6). Kuviosta 11 nähdään, että 40 % vastaajista oli arvioinut kartan koreimmilla arvosanoilla (9 tai 10). Noin 32 % vastaajista eli 15 haastateltavaa antoi arvosanan 8 ja 9. Haastateltavista yhdeksän eli 19 % vastaajista antoi arvosanan 6 tai 7. Neljä haastateltavaa eli noin 9 % vastaajista antoi arvosanan väliltä 1-5. Haastatteluissa pohdittiin esimerkiksi sitä, että omien vanhempien toiminnassa on ollut asioita, joita ei halua jatkaa ja myös hyvää, jota voi siirtää omille lapsille.

K: Sit oli sukupolvien ketjun kartta.

V: Se oli kymppi. Se oli tosi hyvä, koska siinä käytiin just sitä, koska, tää on niin mielenkiintosta koska monelta ihmiseltä kuulee sen että minä en aina-kaan ole sellainen kuin minun äitini. Niin, se oli hyvä käydä läpitte, että mitä ne kaikki jutut on, ja sitä että ei, jatka sitä omaa sukupolven ketjua edelleen. -- kyllä mä sitä pidän tosi tärkeänä. Mutta sit kuitenkin semmonen et kyllä nyt vähän jotain saa sieltä sukupolviltakin tulla eteenpäin. H4

Se, että kaikkea ei tarvitse katkaista, korostui niissä haastatteluissa, joissa karttaa ei pidetty kovin tärkeänä.

Toisen vaiheen kolmas kartta on nimeltään Ihmissuhteiden kartta, jota MES® -oppaassa karttaa kuvataan näin: *"Ihmissuhteiden kartassa keskitytään miettimään, keitä ihmisiä MES® -ryhmään osallistuvan vanhemman verkostoon kuuluu. Yleensä ihmisellä on tarve kuulua johonkin ihmisryhmään ja ihmissuhteissa pääsee usein myös täyttämään omia tarpeitaan, kuten tarvetta tulla hyväksytyksi. Kuinka usein tulet pohtineeksi itse, millaisia ihmisiä sinun ihmissuhteiden karttaan kuuluu? Ovatko suhteet voimavaroja antavia?"* (Sihlman & Malinen 2018, 22.)

Hyväksytyksi tulemista ihmissuhteissa pohdittiin paljon parisuhteen kautta. Ihmissuhteiden tärkeyteen liittyi pohdinta, siitä millaisia ihmissuhteita elämäänsä haluaa. Yksinhuoltajana ei ehkä edes halua elämäänsä muita ihmissuhteita tai lasten lisäksi.

V: No tää on nyt sit mulle vähemmän tärkeä että se on seitsemän tai seitsemän ja puoli, mä sanon ihan seitsemän koska mä en niinku, yksinhuoltajana se ei ollut mulle kauheen oleellinen. H10

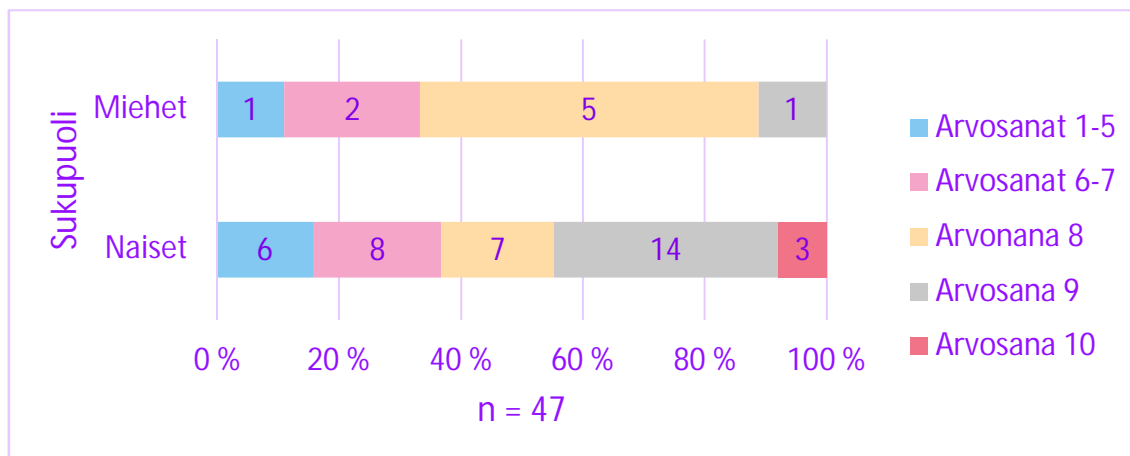
K: Seuraava kartta oli ihmissuhteiden kartta. Muistatko siitä mitään?

V: Muistan. Se oli sellanen, yks niit ehkä sellasia tutuimpia mitä on aikasemminkin käyny. Mutta tietysti se että, koska ihmissuhteet on miun elämässä ollu aika kimurantteja niin sillekin mä antasin ehkä yheksän. Ja jotenkin sen mieltäminen oikeesti, että kun ollaan, hyvinkin erilainen perhe, et ollaan just nii ku sanoin kolmel eri paikkakunnalla ja nähään miten nähään. Et toinen, yks asuu mun luona koko ajan ja yks käy joka toinen viikonloppu ja yhtä nähdään nii ku työvuorojen mukaan ja.. Niin se että miten siitä saa semmosen ehyen, itselle ehyen ja hyvän kokemuksen, et tääki on ok. Koska, hyvin paljon ihmissuhteis on ehkä arvosteltu ja lytätty sitä, niitä mun valintoja.-- Niin se MES-työskentelyn kautta vahvistu, se et mie oikeesti, ymmärrän ja nään että nää on.. Et mun elämä on mun elämä ja nää on ollu hyviä ja oikeita ja ne on ihan mahdollisia. H18

Ihmissuhteiden kartan arviointiin liittyi surua siitä, miten itselle tärkeät ihmiset ovat arvostelleet ja tuominneet omia ratkaisuja. Karttaa tehdessään saattoi huomata sen, miten yksin oikeastaan on.

V: Tää oli vähä kipee kartta, koska just on se että ei oo oikeen verkostoa, ei ystäviä, ja sitten just lasten kanssa ollaan kolmestaan täällä, ja isovanhemat assuu kaukana ja sisarukset asuu kaukana. Tää oli ehkä semmonen tää nostatti semmost surua ja tajus että miten vähän niitä ihmisiä on ympärillä. [hiljaista 9 s] H42

Kartta voi muodostua merkittäväksi ja hyödylliseksi monesta erilaisesta henkilökohtaiseen elämään liittyvästä syystä. Positiivisimmillaan kartan merkittävyyttä perusteltaessa kerrottiin myös hyvistä ystävistä, joihin alettiin uudelleen pitää yhteyttä tai sisaruksista, jotka olivat aina olleet elämässä voimavarana.

Kuvio 12 Ihmissuhteiden kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan

Ihmissuhteiden kartan olivat arvioineet 47 vastaajaa. Kartalle annettujen arvosanojen keskiarvo on 7,6 (kh=1.8). Kuvio 12 kertoo, että korkeimpia arvosanoja (9-10) oli antanut noin 38 % vastaajista eli 18 haastateltavaa. Arvosanan 8 antoi noin 26 % vastaajista eli 12 haastateltavaa. Haastateltavista 10 eli noin 21 % antoi arvosanan 6-7. Arvosanan väliltä 1-5 antoi viisi haastateltavaa eli 11% vastaajista.

Menetysten kartta, joka on toisen vaiheen neljäs kartta, on nimensä mukaisesti menetyksiä käsittelevä kartta. MES® -oppaassa sitä kuvataan näin: *"MES® -prosessin kuudennen tapaamisen aihe menetysten kartta, voi herättää jo lähtökohteisesti negatiivisia tunteita kenessä tahansa. Jotain on menetetty, jostain on jouduttu luopumaan. 3. ja 4. tapaamisilla käsitellyt aiheet nousevat tälläkin kerralla esiin, varsinkin jos oma lapsuus on ollut kovin rikkonainen tai siitä ei ole kovin paljoa hyviä muistikuvia."* (Sihlman & Malinen 2018, 24.)

Menetysten kartasta puhuminen ja sen arvottaminen asteikolla 1-10 oli haastattelussa välillä vaikeaa. Jokainen oli pohtinut karttaa aikanaan ryhmässä ja nyt haastattelussa kysymys toi mieleen myös ryhmän jälkeen koetut menetykset.

V: Öö.. Siinä vaiheessa ei silleen hirveesti ollu mittään. Nyt jos tekisin, niin muuttus tilanne toisin. No ei se ehkä siinä vaiheessa, sanotaan 6. H1

V: Se oli kans aika vaikee. Sen mä muistan et se oli vaikee. Siihenki kyllä tuli jottain laitettuu semmosii. Mutta tota se oli kyllä kans aika vaikee, käsitellä.

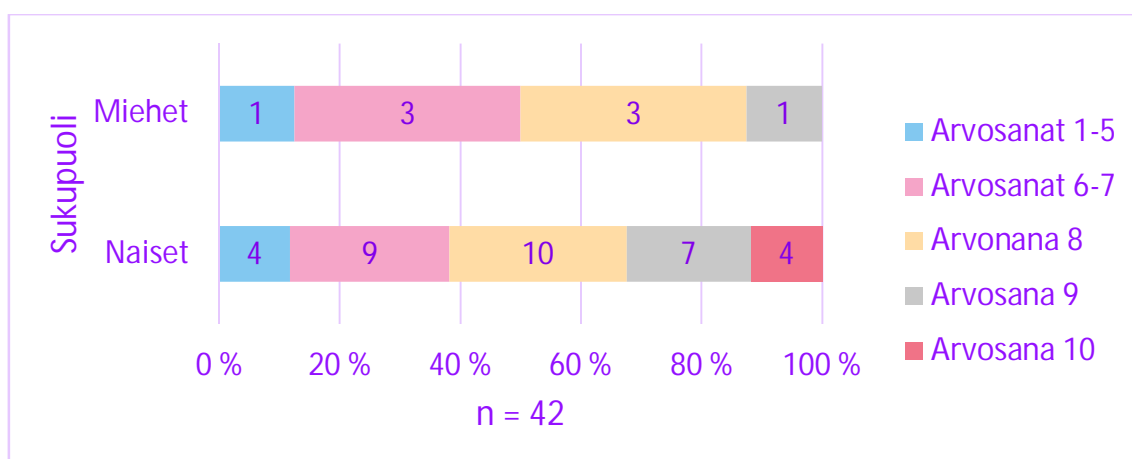
K: Mm. No miten merkittävänä sä pidit, vaikka se oli vaikee käsitellä niin että oliks sillä merkitystä kuitenkin?

V: (-) yleisel tasolla enimmäkseen.

K: Niin. Mutta osaatko antaa tällai yhest kymppiin?

V: No seiskan pintaan. H27

V: Mm.. No tota.. Siit mul ei nyt taas oo oikeen semmost mielipidettä. Mut et mä en oon, no isä kuoli nyt sen jälkeen tavallas kun toi Mes-ryhmä on loppunu mutta, ja tietty isovanhemmat joskus, oon ollu aika pieni mut tota, tai nuori, siit on paljon aikaa. Mut et kauheen vähän mun lähipiirist on sillai muuta ku tietty olla eroja ja tämmösii menetyks-, mut siit mul ei oo nyt mielikuvaa. Et mä luulen et se, joo. Et uskon et se on tärke ollu ja on tärke mut et ehkä se ei ollu mun kohdalla semmonen tärkein. H14

Kuvio 13 Menetysten kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan

Menetysten kartan olivat arvioineet 42 vastaajaa. Kartan saamien arvosanojen keskiarvo on 7,4 (kh= 2,0). Tämä on alin keskiarvo, mitä kartat saivat. Keskihajonta on lähes kaikkia muita karttoja korkeampi eli kartan arvioissa on hajontaa. Muita karttoja alhaisempi keskiarvo voi kertoa esimerkiksi siitä, että kartan aiheiden käsittely on ollut raskasta tai vaikeaa, mutta myös siitä, että elämässä ei ole ollut merkittäviä menetyksiä.

Kuviosta 13 nähdään, että kaikista korkeimpia arvosanoja olivat antaneet 12 haastateltavaa eli 29 % vastaajista. Arvosanan 8 taas oli antanut 13 haastateltavaa eli 31 % vastaajista. Noin 29 % vastaajista eli 12 haastateltavaa oli antanut

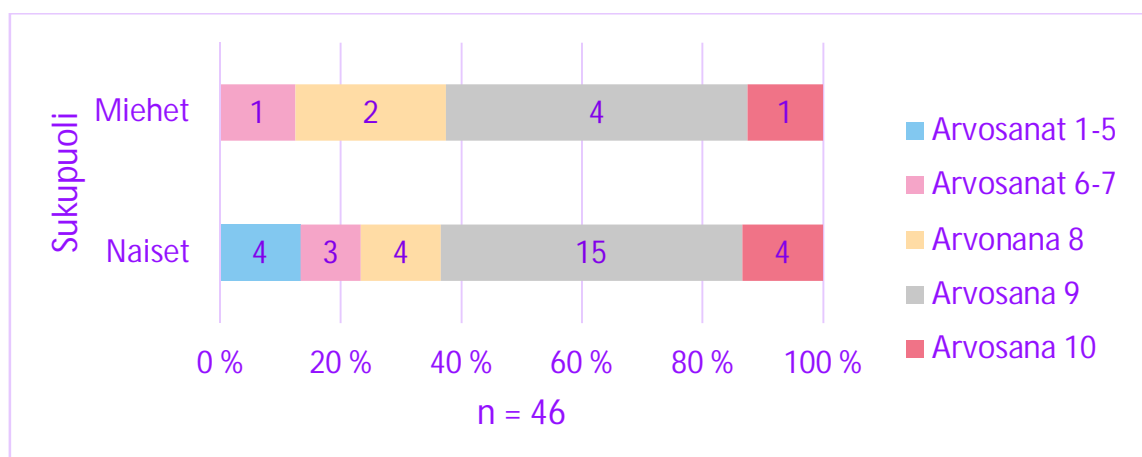
arvosanan 6-7. Haastateltavista viisi eli 12 % vastaajista antoi arvosanan väliltä 1-5.

Omien tunteiden karttaa, toisen vaiheen viidettä karttaa, kuvataan MES® -oppaassa näin: ”Omien tunteiden kartassa pysähdymme miettimään miltä minusta tuntuu konkreettisesti kehossa. Esimerkiksi suru, onnellisuus, rakkaus tai kiukku. Miten ihminen käsittelee tunteita, miten vastaanottaa niitä ja miten purkaa niitä. Mitkä ovat minun omia hyviä tapojani purkaa tunteita ja mitkä haitallisia, niin itselle kuin perheellekin.” (Sihlman & Malinen 2018, 26.)

Omien tunteiden kartan pohdiskeluun liittyi tunnelukkotesti, joka oli erittäin suosittu ja muistettu väline ohjelmassa.

V: Ai her-, ni se on liittyny siihen. Ku mie et olipa helppoa, mulla tää oli varmaan helppo. Se oli varmaa se mulle [nauraen] hankalin. Joo mie innolla, siis sillä lailla muistan et just aattelin että, mutta minähän tunnistan tunteita -- Se oli niin vaikea ja silloin on täytyne olla erittäin tärkeä. Ja sitä mie voi-, se on nyt tosi hauska olis kattoo jälkeensä että mikä se oli siellä, mistä mie sain ne huonot pisteet ja miksi minun oli niin vaikea sitä hyväksyä. Et koska mä olin sillee että tämä, täs oli joku elämän alue millä mun mielestä nimenomaan oli hallussa asiat ja yhtäkkiä mä sainkin huonot pisteet että, joku silleen että joku aivan kertakaikkisesti väärin. Niin tää on musta niin kiinnostavaa. H21

Omiin tunteisiin tutustuminen ja omien tunnelukkojen tunnistaminen oli haastelluille vanhemmille vaikeaa, ristiriitaista ja tärkeätä.

Kuvio 14 Omien tunteiden kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan

Omien tunteiden kartalle olivat 46 vastaajaa antaneet arvosanan. Keskiarvo on 8,4 (kh=2,0). Tämä on yhdessä MRK:n kanssa korkein karttojen saama keskiarvo. Kuvioista 14 nähdään, että korkeimmilla arvosanoilla karttaa olivat arvioineet 24 haastateltavaa eli noin 53 % vastaajista. Arvosanan 8 antoi 6 haastateltavaa eli 13 % vastaajista. Neljä haastateltavaa eli noin 9 % vastaajista antoi arvosanan 6 tai 7 ja niin ikään neljä haastateltavaa eli noin 9 % antoi arvosanan väliltä 1-5.

Selviytymiskeinojen ja roolien kartta on toisen vaiheen kuudes kartta. MES® -oppaassa kartasta ja sen kanssa työskentelystä kerrotaan seuraavasti: ”Alustuksen tarkoitus on saada vanhemmat pohtimaan, millaisia rooleja heillä on ja miten ympäristö vaikuttaa roolin valintaan ja kuinka tietoisesti me rooleja käytämme eri tilanteissa myös selviytymiskeinoina.” (Sihlman & Malinen 2018, 30.)

Omien selviytymiskeinojen ja roolien kartassa merkityksellisenä kokemuksena tuotiin esiin, että hankalasta ja tiedetystä tilanteesta huolimatta itsellä on keinoja pärjätä ja selviytyä.

K: Entäs sitte selviytymiskeinojen ja roolien kartta?

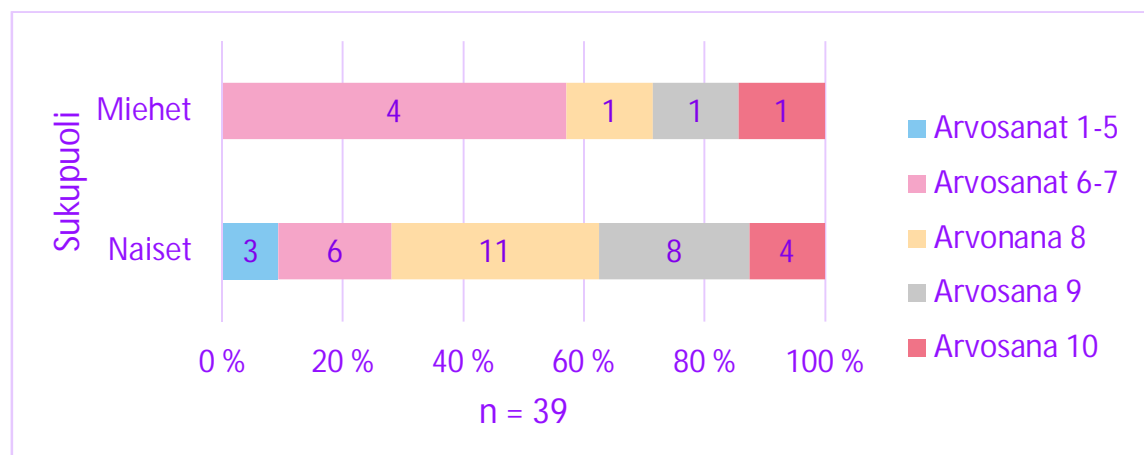
V: No se on varmaan kasi. Että näki siinä että kyllähän minä selviydyn ja ossaan ja pärjään, vaikka ties ni kummiski se toi mieleen enemmän sitä.

K: Nii että näki siinä sitte..

V: Nii.

K:..silmiensä edessä sitä?

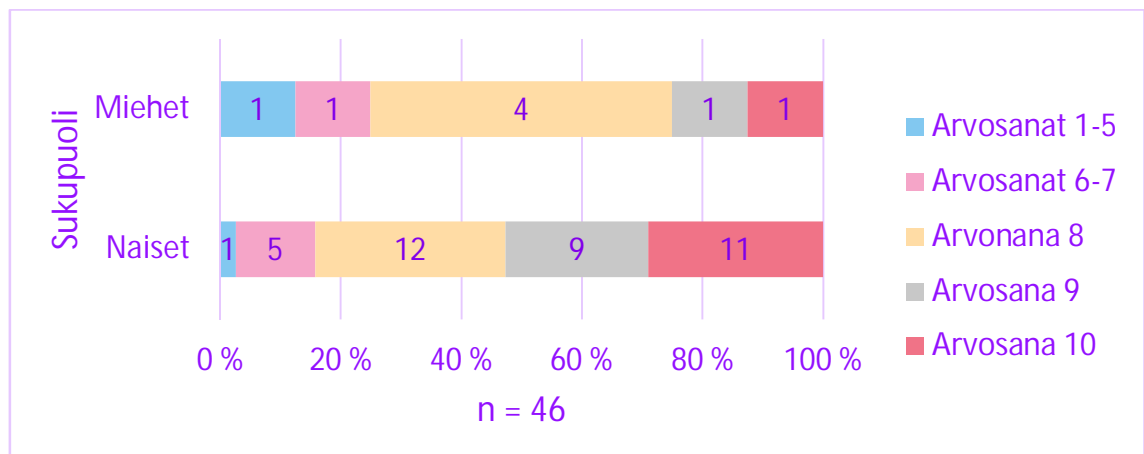
V: Nii. H11

Kuvio 15 Selviytymiskeinojen ja roolien kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan

Selviytymiskeinojen ja roolien kartan arvioivat 39 vastaajaa, eli puuttuvia vastauksia on 12. Kartan saamien arvosanojen keskiarvo on 7,8 (kh=1,7). Kuviosta 15 nähdään, että 14 haastateltavaa eli 36 % vastaajista oli antanut kartalle arvosanan 9 tai 10. Yhdeksän haastateltavaa eli 23 % oli antanut arvosanan 8. Haastateltavista 10 eli 26 % oli antanut arvosanan 6 tai 7. Kolme haastateltavaa eli noin 8 % vastaajista olivat arvioineet kartan arvosanoilla 1-5. Ehkäpä juuri ryhmään osallistumisen aikaan henkilökohtainen elämä on ollut sellaisessa vaiheessa, että omien selviytymiskeinojen näkeminen on ollut hankalaa. Haastatteluhetkellä kyseiseen karttaan on liittynyt paljon unohtamista muistamisen sijaan.

Toisen vaiheen seitsemänten karttaan, Omien rajojen karttaan liittyvää työskentelyä kuvataan MES® -oppaassa näin: *"MES® -ryhmässä työstedään rajoja suhteessa itseensä, omiin toimintatapoihin, toimintamalleihin sekä suhteessa omiin tunteisiin (ja niiden ilmaisuun). Vanhempia voi auttaa antamalla konkreettisia esimerkkejä, kuten omien tarpeiden täyttäminen, lasten tarpeiden huomioiminen, rakkauden osoittaminen, surun, pettymyksen näyttäminen, päihteiden käyttö, työn tekeminen, parisuhdeaika jne. Mihän 'lokeroon' näitä asioita itsestäsi ja omasta elämästäsi asettaisit."* (Sihlman & Malinen 2018, 32.)

Kuvio 16 Omien rajojen kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan

Omien rajojen kartalle antoivat arvosanan 46 vastaajaa. Kartta sai arvosanoista keskiarvon 8,3 (kh=1,6). Tämä on toiseksi korkein keskiarvo toisen vaiheen kartoissa. Kuviosta 16 nähdään, että melkein puolet vastaajista, 48 %, antoi kartalle

korkeimmat arvosanat 9 tai 10. Haastateltavista 16 eli 35 % antoi arvosanan 8. Kuusi haastateltavaa eli 13 % vastaajista antoi arvosanan 6 tai 7 ja kaksi haastateltavaa eli 4 % antoi arvosanan väliltä 1-5. Omia rajoja pohdittiin suhteessa lapsiin, omiin vanhempiin ja työhön.

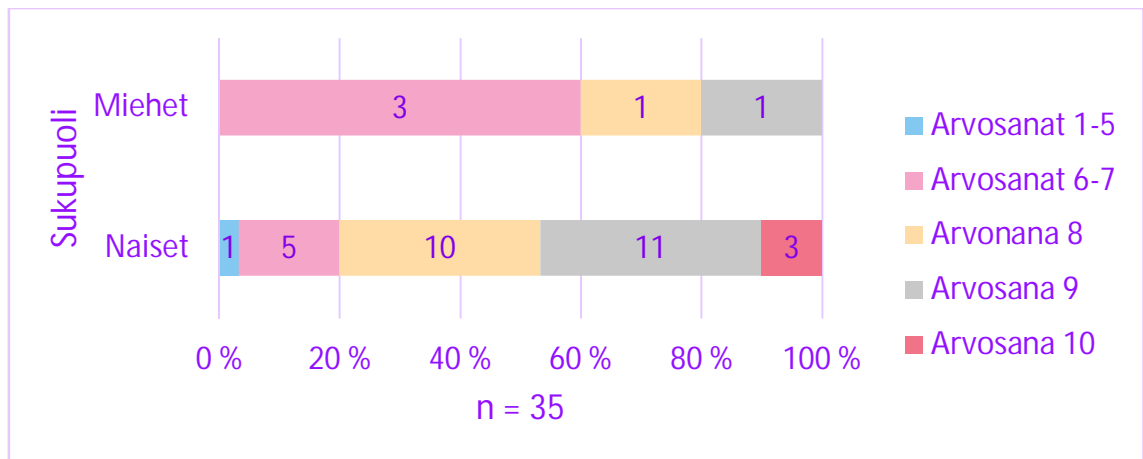
V: --, joo muistan sillon puhuttiin paljon siitä että kuinka nykymaailma on tämmöistä suorittamista ja jotenki tuntuu monesti että vähä ihmisiä mitataan vaan niillä suorituksilla ja saavutuksilla ja, ja tavallaan sillä että ei tavallaan tommonen omien rajojen myöntäminen ei oo hyväksyttyä, ja semmosta et ei pitäis koskaan sanoa kellekkään tai muuta ja sitte tosiaa vähä sitä omaakin sitte miten ne työt seuraa kotio ja on kun se sähköposti illalla kaheksalta ni sitte mä vaa äkkiä vastaan siihen ja näin että, mitä menettää sitte siinä kun ei luo niitä rajoja sitte, et se oli ehkä kyl sitte jälkikäteen semmonen mikä herätti paljo just ajattelemaa sitä omaa toimintatapaa, et kyl mä ehkä sille kaheksan sitte antasin. H30

Omien rajojen pitäminen sopivan vahvuisina suuntaan ja toiseen oli haastatelluille vanhemmille pohtimisen paikka, joka ei ristiriitaisten vaatimusten maailmassa ole yksinkertaista.

Mitä puran itsestäni pois –kartta on viimeinen toisen vaiheen kartta. MES® -oppaassa kuvataan karttaan liittyvää työskentelyä näin: *”Tapaamisella käydään läpi haitallisia toimintatapoja ja- malleja niin vanhempana kuin suhteessa itseensä joita haluaa purkaa itsestään pois. Mitä ovat ne haitalliset elementit jotka ovat hyvän ja vastuullisen vanhemmuuden esteenä? Mitä tavoitteita ja keinoja minulla on näiden asioiden purkamiseen ja mitä olen valmis tekemään. Miksi haluan purkaa nämä asiat? Mitä hyödyn siitä? Miltä elämä tuntuu ja näyttää tämän jälkeen? Kuka olen, kun puran tutut ja turvalliset (joskin haitalliset) toimintamallit? Mikä minua motivoi?”* (Sihlman & Malinen 2018, 34.)

Tätä karttaa vanhemmat eivät haastateltaessa muistaneet kovinkaan hyvin. Ne, jotka muistivat kartan, kertoivat purkavansa haitallisia vanhoja malleja elämästään.

K: Siin oli varmaan sitte taas tää et jos oli joku negatiivinen tunne tai sitten oli sukupolvien ketjus jotain hankalaa joka.. näytti olevan sitten, esimerkiks huomaa kasvattavansa lapsia samalla lailla ku vanhemmat ja ei ollenkaan halunnu koskaan tehdä niin. Sitte halusu purkaa itsestänsä jotain. H 28

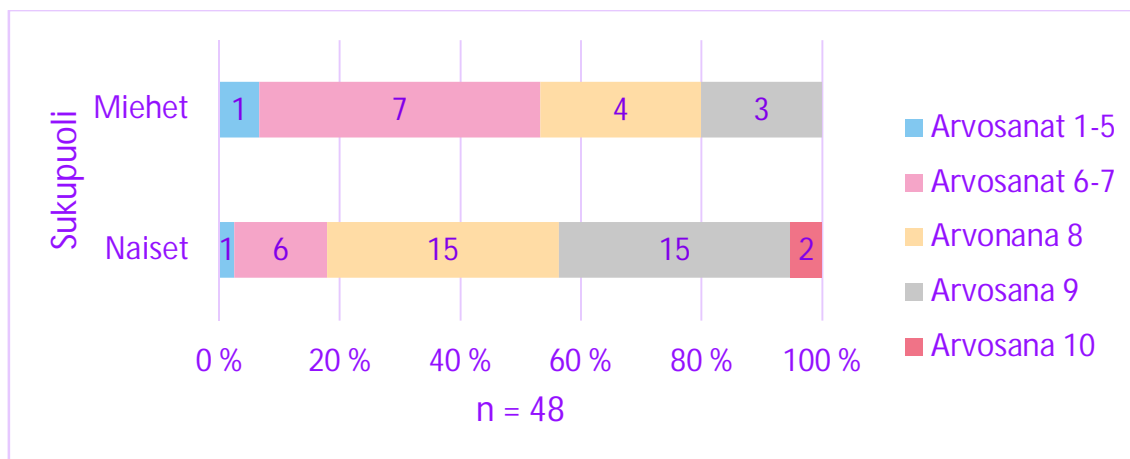

Kuvio 17 Mitä puran itsestäni pois –kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan

Mitä puran itsestäni pois- kartan vastaajamäärä jäi alhaiseksi, vain 35 haastateltavista antoi arvosanan tälle kartalle. Annettujen arvosanojen keskiarvo on 8,1 (kh=1,3). Kuvio 17 kertoo, että arvosanan 9 tai 10 antoi 40 % kysymykseen vastanneista eli 14 haastateltavaa. Arvosanan 8 antoi 11 haastateltavaa eli 31 % vastaajista ja arvosanan 6 tai 7 antoi 23 % vastaajista eli 8 haastateltavaa. Yksi antoi arvosanan väliltä 1-5.

4.5.3 Tulevaisuus ja riittävän hyvä vanhemmuus

MES® -ohjelman kolmas vaihe sisältää kuusi karttaa. Kolmas vaihe aloitetaan Vahvuuksien kartalla. Vahvuuksien kartassa käsitellään MES® -oppaan mukaan seuraavia kysymyksiä: ”Mitä minä itse pidän vahvuutenani elämän eri osa-alueilla? Saanko minulle tärkeiltä ihmisiltä palautetta vahvuuksistani ja miten kykenen sen ottamaan vastaan? Tuntuuko se hyvältä vai vähättelenkö puheella itseäni? Arvostanko itseäni, osaamistani, vahvuuksiani tarpeeksi?” (Sihlman & Malinen 2018, 38.)

Kuvio 18 Vahvuuksien kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan

Arvosanan Vahvuuksien kartalle antoivat 48 vastaajaa. Kartalle annettujen arvosanojen keskiarvo on 8,1 (kh=1.3) Kuviosta 18 nähdään, että noin 42 % vastaajista eli 20 haastateltavaa antoi kartalle arvosanan 9 tai 10. Arvosanan 8 antoi 19 haastateltavaa eli noin 40 % vastaajista. Haastateltavista 13 eli 27 % antoi arvosanan 6 tai 7 ja 2 haastateltavaa eli noin 4 % antoi arvosanan väliltä 1-5. Omien vahvuuksien löytämiseen liittyi haastatelluilla vanhemmilla paljon vaikeuksia. Usein ajatellaankin, että itsen kehuminen ja ylpeys itsestä ei ole suomalaiselle kulttuurille ominaista.

V: No tää on just, täs on pitäny jonku verran kehuu ittee mut tää on ollu vaikee,] en ihan väärin muista ni siin on muut sitte vähän auttanu et mitä on.. toihan nyt on kumminkin tärkeehän toi on ollu että saanu vähän ku ei oo itte keksiny, niin muilta kuulla sitä et mitä vahvuuksii et on kyl mie ehkä sinne kasiin sen laitan. H 24

Monissa haastatteluissa kerrottiin ryhmäläisten nimenneen ja tuoneen esiin toistensa vahvuuksia, kun niitä oli ollut itse liian vaikeaa nimetä.

Kolmannen vaiheen toinen kartta on nimeltään Elämän tärkeysjärjestys ja arvot –kartta. MES® -ryhmässä kartan kanssa työskennellään seuraavasti: ”Vanhempia pyydetään listaamaan karttaan vapaassa järjestyksessä 10 itselle tärkeää asiaa/arvoa. Tässä kohdassa ei ole tarvetta laittaa asioita vielä tärkeysjärjestykseen. Tähän on hyvä käyttää reilusti aikaa ja ohjata vanhempia perustelemaan yksittäisen tärkeän asian alle myös miksi tämä asia on minulle tärkeä ja mitä teen

itse tämän asian eteen, jotta se minulla/minussa myös säilyy? Kun kaikki ovat kartan tehneet, tehdään harjoitus aiheeseen liittyen. Tämä harjoitus voi herättää kielteisiä tunteita, mutta kehoitetaan tekemään se loppuun asti. Vanhemmalle annetaan 5-10 sekuntia aikaa ylliviivata yksi asia kartastaan. Tämän jälkeen toistetaan sama uudelleen niin kauan, kunnes jäljellä on kaksi kohtaa kartasta. Käydään keskustelua miltä tehtävä tuntui ja miksi? Lyhyessä ajassa tehtäessä ”luopuminen” tehdään usein tunteen pohjalta, eikä järjen ääni ehdi vaikuttaa asiaan liiaksi. Tämän jälkeen vanhemmat jakavat omat karttansa. Mitä asioita hänellä jäi karttaan jäljelle ja miksi? Onko oikeasti tätä mieltä vai ohjasiko päätöstä jokin itsensä ulkopuolinen ajatus siitä mitä minun pitäisi arvostaa jos näistä asioista joutuisin luopumaan oikeasti? Mitä TEKOJA aion toteuttaa jatkossa, jotta voisin elää arvojeni mukaista elämää?” (Sihlman & Malinen 2018, 40.)

Haastatteluissa elämäntärkeysjärjestys ja arvot muistettiin juuri lyhyessä ajassa tehdyn luopumisen kautta.

K: Sit oli elämän tärkeysjärjestys ja arvot.

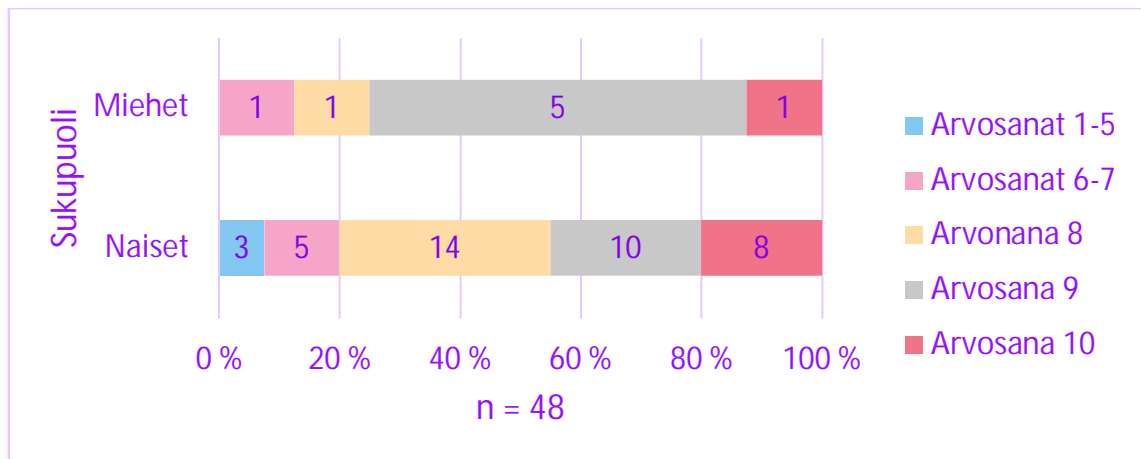
V: [mieltii 26 s]

K: Se on se kohta missä piti-

V: Joo ku mä just mietin et tää oli varmaan se missä piti laittaa niitä. Joo, kymppi. H31

V: Niitä pitäs pohtia jokaisen vähän useemmin suoraan sanottuna. Se on semmonen, sanoisin siinä hetkessä ehkä ysin kartta ollu itelle. Itelle on aika selkeetä kyllä se että oma perhe on se tärkein, mutta myöskin se että se oma itsekkyyys pitää lisääntyä ja laittaa itsensä sinne etusijalle. Et jos ei itse voi hyvin niin eihän siinä sitten lähiympäristökään voi oikein hyvin. Et se on semmonen mikä on pitäny vähän kääntää pääläelleen, omassa maailmassa ja ajatuksissa. H44

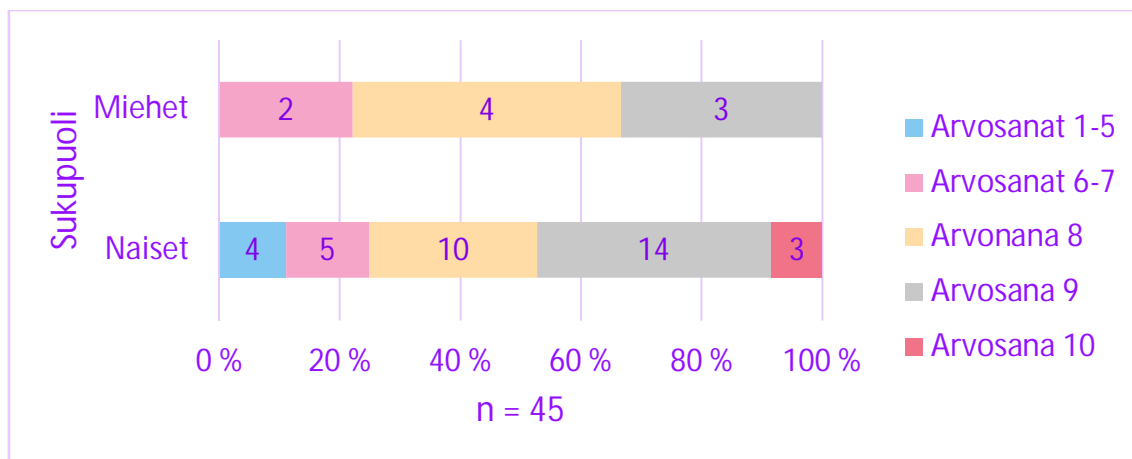
Kun karttaan jäi lopulta kaksi asiaa, niin toinen niistä oli itsestä huolehtiminen ja itsensä arvostaminen.

Kuvio 19 Elämän tärkeysjärjestys ja arvot -kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan

Elämän tärkeysjärjestys ja arvot -kartan oli arvioineet 48 vastaajaa. Kartalle annettujen arvosanojen keskiarvo on 8,3 (kh=1,6) ja se jakaa toisen sijan yhdessä Tulevaisuuskartan kanssa kolmannen vaiheen korkeimmissa keskiarvoissa. Kuvio 19 nähdään, että puolet vastaajista, siis 24 haastateltavaa antoi kartalle korkeimman arvosanan 9 tai 10. Noin 31 % vastaajista eli 15 haastateltavaa antoi arvosanan 8. Kuusi haastateltavaa eli noin 13 % vastaajista antoi arvosanan 6 tai 7. Kolme haastateltavaa eli 6 % antoi arvosanan väliltä 1-5.

Kolmas kolmannen vaiheen kartta on nimeltään Miehisyyden/isyiden ja naiseuden/äitiyden kartta. Ryhmässä kartan kanssa työskentelyä kuvataan seuraavasti: *”Alustuksessa käydään läpi vanhemman omia odotuksia miehisyyttä/isyttä naiseutta/äitiyttä kohtaan. Mikä on vanhemman omaa odotusta ja mikä tulee ulkopuolelta. Yhteiskunnan odotukset, yleiset olettamukset sukupuolirooleihin liittyen, omien vanhempien tapa toimia kasvattajana ja mitä sieltä on siirtynyt (sukupuolvien ketjun kartta). Tapaamisella on tärkeää saada vanhempi miettimään juuri hänen omaa tapaansa olla vanhempi, hänen omia vahvuuksiaan vanhempana ja vahvistaa näitä puolia hänessä.”* (Sihlman & Malinen 2018, 42.)

Kuvio 20 Miehisyyden/isyyden ja naiseuden/äitiyden kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan

Miehisyyden/isyyden ja naiseuden/äitiyden kartan olivat arvioineet 45 vastaajaa. Kartalle annettujen arvosanojen keskiarvo on 7,9 (kh=1,7). Kuvio 20 kertoo, että noin 44 % vastaajista oli arvioinut kartan korkeimmilla arvosanoilla 9 tai 10. Haastateltavista 14 eli kysymykseen vastanneista 31 % antoi arvosanan 8. Seitsemän haastateltavaa eli 16 % antoi joko arvosanan 6 tai 7 ja neljä haastateltavaa eli noin 9 % antoi arvosanan väliltä 1-5.

Haastatteluissa karttaan sisältyvä pohdinta saattoi olla perin niukkaa tai erittäin runsasta.

K: Sit oli miehisyyden/isyyden kartta.

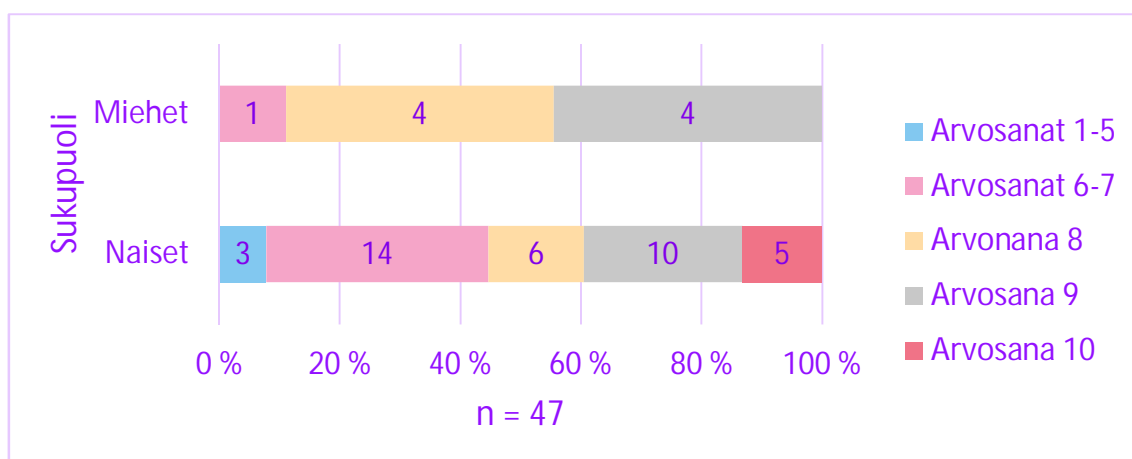
V: Kasi. H23

V: -- muistan sen, siltä ajalta kaiken kaikkiaan sen oman käsityksen mun naiseudesta ja äitiydestä niin. Se oli sillon kyl aika pohjalukemissa -- koska äitiys oli tietysti ihan miinuksen puolella koska oli niin suuret ongelmat ollu tän nuorimman lapsen kanssa ja sitte taas naiseus oli nyt sitte siinä kohtaa menny ihan pesuveden mukana koska siinä, ei ollu jääny enää aikaa. H 26

V: Mä muistan et se naiseuskerta oli semmonen, naiseus ja äiteys, et mä en jotenki, mä sanoin jo etukäteen et mä en tästä, et tää on mulle tosi vaikee aihe, mutta mun mielestä sen ryhmän muoto ja ne ohjelmat helpotti siihenkin aiheeseen tarttumista. Et mä tykkäsin siit konkreettista, et ei operoitu pelkästään ylätasolla, vaan et oli niin konkreettista et oli helppo vastata sit niihin kysymyksiin vaik itse aihe olis ollu vaikee. H47

Kartan merkittävyyden pohdintaan liittyi haastatelluilla vanhemmilla se tapa, jolla karttoja käsiteltiin ryhmässä. Etukäteen hankalasta tai miltei mahdottomasta asiasta tuli ryhmässä kartan ohjaavien kysymysten avulla käsiteltävä asia ja vaikeudestaan huolimatta itselle hyvä kokemus.

Kolmannen vaiheen seuraava kartta on Parisuhteen kartta. MES® -oppaassa kuvataan, että ”Kartan tarkoitus on jäsentää vanhemman omia tarpeita, tunteita, käyttäytymismalleja ja toimivia sekä ei-toimivia elementtejä parisuhteessa. Tarkoitus ei ole arvostella kumppania, vaan miettiä miten mahdollisesti itse omilla toimintamalleilla mahdollistamme/ ajamme kumppania toimimaan niin kuin hän toimii parisuhteessa. Tätä mietitään niin positiivisten kuin negatiivistenkin toimintamallien kautta.” (Sihlman & Malinen 2018, 44.)

Kuvio 21 Parisuhteen kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan

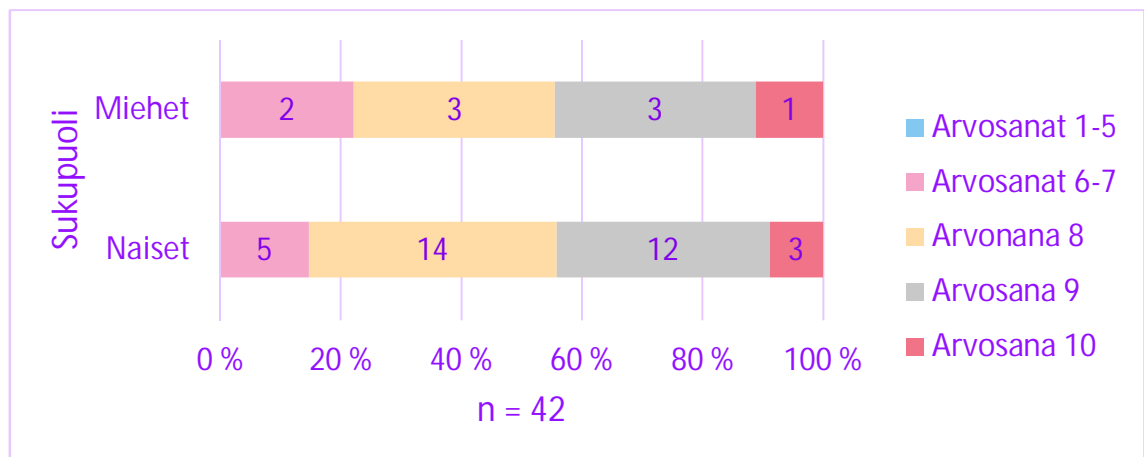
Parisuhteen kartan olivat arvioineet 47 vastaajaa. Arvosanojen keskiarvo on 7,9 (kh=1,9). Kuvioista 21 nähdään, että 40 % vastaajista oli antanut kartalle arvosanan 9 tai 10. Haastateltavista 10 eli kysymykseen vastaajista 21 % antoi arvosanan 8. Vastaajista 32 % eli 15 haastateltavaa antoi arvosanan 6 tai 7 ja kolme haastateltavaa eli 6 % antoi arvosanan väliltä 1-5.

Parisuhteeseen liittyvät saattoivat olla kartan tekemisen aikaan monin eri tavoin ristiriitaisia.

V: --. Ja itse asias mun oli hirveen vaikee vastata siihen parisuhdekartta-asiaan silloin koska, mul oli just silloin sillä hetkellä mua ei ois voinu vähempää kiinnostaa [Naurahtaen] parisuhdeasioita, et oli vähän känkkäränkkää sillä osastolla. Mutta se että se oli just sen kerran, Mes-ryhmän aihe, kun ite paini sen kans et ei vois vähempää kiinnostaa niin se tuli silleen hyvään saumaan, se että oli pakko kohdata sitten ne asiat mitä ei ois, huvittanu ajatella just silloin. H 44

Jokainen haastatelluista oli lähtenyt työskentelemään kartan kanssa omasta henkilökohtaisesta elämästään käsin, miettien, joko menneitä, nykyisiä tai tulevia parisuhteitaan. He olivat myös pohtineet, miten haluaisivat tulla kohdatuiksi ja kohdelluiksi parisuhteessaan.

Kolmannen vaiheen viides kartta, Tulevaisuuskartta käsittelee nimensä mukaisesti tulevaisuutta ja siellä pohditaan esimerkiksi seuraavia kysymyksiä: *”Mitkä asiat ovat tällä hetkellä tasapainossa, missä asioissa elämässäsi on haasteita ja mikä niihin on syynä? Miten ja millä keinoilla voit niitä tulevaisuudessa kohdata? Mitä konkreettisia keinoja sinulla on käytettävissä, että pääsisit näihin tavoitteisiin. Miltä tulevaisuus tuntuu ja mitä tunteita se herättää sinussa?”* (Sihlman & Malinen 2018, 45.)

Kuvio 22 Tulevaisuuskartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan

Tulevaisuuskartan olivat arvioineet 42 vastaajaa. Kartta sai keskiarvokseen 8,3 (kh=0,9), joka oli toiseksi korkein keskiarvo kolmannen vaiheen karttojen joukossa. Kuviosta 22 nähdään, että noin 45 % vastaajista antoi arvosanan 9 tai 10. Haastateltavista 17 eli 40 % antoi arvosanan 8. Arvosanan 6 tai 7 antoi 17 % kysymykseen vastanneista eli seitsemän haastateltavaa.

Oman tulevaisuuden pohdinta oli kysymykseen vastanneiden vanhempien kohdalla korkealle arvostettu työskentelymuoto. Tulevaisuuden voi aina toivoa paremmaksi kuin nykyinen tilanne. Tässäkään kartassa korkeat arvosanat eivät tarkoita, että työskentely olisi koettu helpoksi. Koska osalla kartan tekemisestäkin oli jo kulunut pidemmän aikaa, niin sitä pystyi haastattelussa jo arvioimaan.

K: Sit oli tulevaisuuskartta.

V: No se oli hankala. [naurahtaa] Niin, me tajettiin laittaa siihen että missä on, viiden vuoden päästä.. Että missä näen itseni. Ja muistan kyllä että mitä kirjoitin siihen että sen verran, hyvä, keskustelu se oli silloin.

K: No siitä-

V: Joo, ysi. Ysi.

K: No siitähän nyt on suurin piirteen viis vuotta ku oot ollu ryhmässä nii.

V: Joo.

K: Näyttääkö tulevaisuus semmoselta kun aattelit?

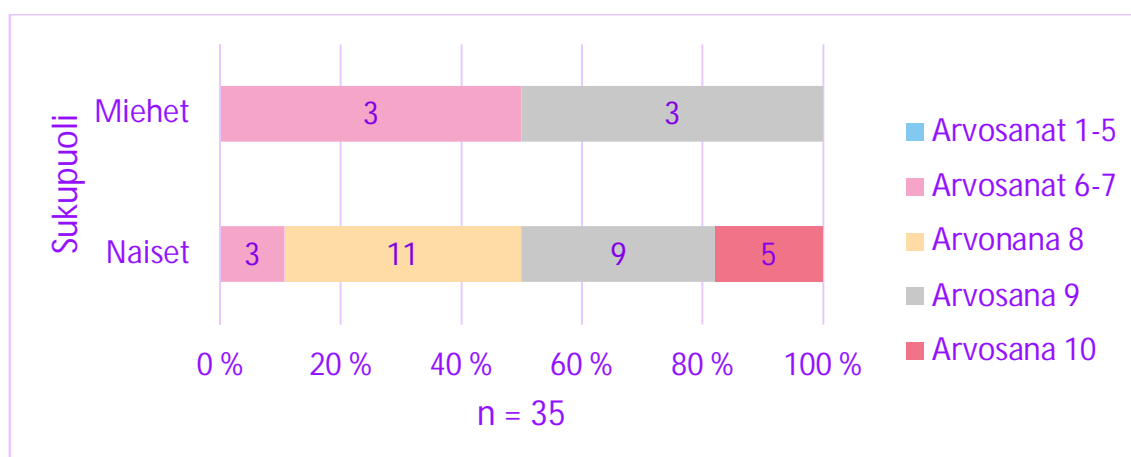
V: No suurilta osin kyllä. Sitä omakatotallo ei oo kyllä [naurahtaa].

K: Onko se rakentamatta vielä sitte?

V: On. H13

Viidessä vuodessa elämä on mennyt siihen suuntaan kuin oli aikanaan ajatellut. Vanhemmat kertoivat kartan antaneen selkeää suuntaa ja uusia ajatuksia perheen, parisuhteen, työn, opiskelun, oman identiteetin, ajan ja itsestä huolehtimisen suhteen.

Viimeinen kartta on nimeltään Minun MES® ohjelmani/kuka minä olen-kartta ja se sitä käsitellään viimeisellä MES® -ryhmän kokoontumiskerralla. Tarkoituksena on käydä läpi ja vetää yhteen MES® -prosessia: ”Minun MES®-ohjelmani-kartassa käymme läpi koko matkan monimuotoisen elämän sankariksi. Tässä käymme keskustelua koko prosessista, mikä oli mieluisin kartta, mikä vaikein. Puuttuuko vanhemman mielestä jokin kartta? Mitä haluaisin lisätä tai poistaa? Minun MES® -ohjelmani -kartassa käymme läpi mitä kaikkea minussa on. Tyhjä paperi toimii karttana.” (Sihlman & Malinen 2018, 48.)

Kuvio 23 Minun MES® -ohjelmani/kuka minä olen - kartalle annetut arvosanat sukupuolen mukaan

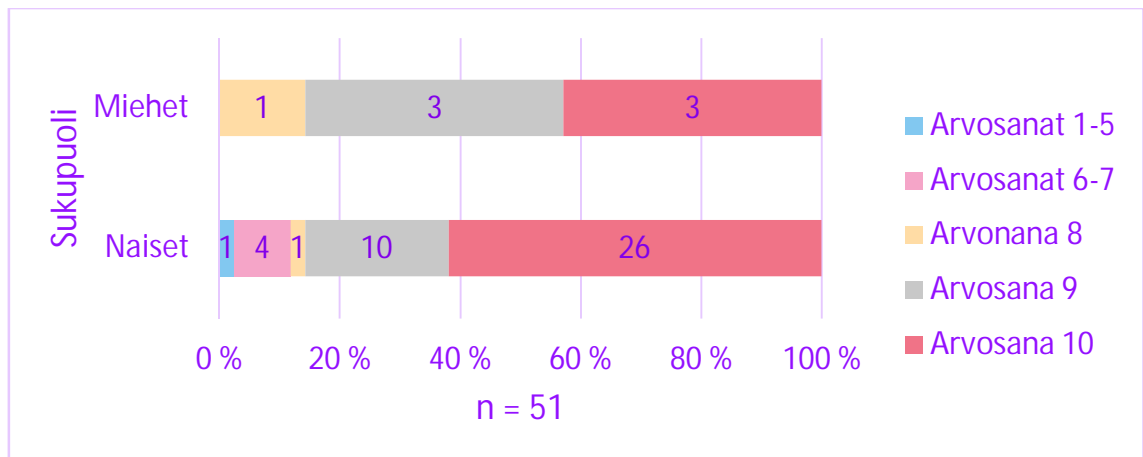
Minun MES® -ohjelmani/ kuka minä olen -kartan oli arvioinut vain 35 vastaajaa. On mahdollista, että haastateltavat eivät muista kartan sisältöä kovin hyvin, sillä ryhmän viimeinen tapaamiskerta lienee tunteikas ja haikeakin osalle. Kuiviosta 23 kuitenkin nähdään, että noin 49 % vastaajista oli arvioinut kartan arvosanoilla 9-10. Arvosanan 8 oli antanut 11 haastateltavaa eli noin 31 % kysymykseen vastanneista. Kuusi haastateltavaa eli 17 % oli arvioinut kartan arvosanoilla väliltä 1-5. Tähän kohtaan ei numeroarvosanojen lisäksi annettu paljoakaan sanallisia selityksiä. Harmittamaan jäi kuitenkin, kun ei päässyt viimeiselle kerralle mukaan eikä saanut todistusta ohjelman käymisestä.

V: Mä en ollu viimeisellä kerralla, mä en osaa vastata siihen. Mä en päässy siihen viimeiseen kertaan, että mua harmitti se tosi paljon, ja sitten mua harmitti se että mä en saanu sit, mä olin koko vuoden käyny ja mä en saanu siitä todistusta, se oli mun mielestä tosi semmonen koska, kelle tahansa voi sattua mitä tahansa niin se on ihan tosi harmillista että sä oot koko vuoden sitoutunu johonkin ja sit sä et saa siitä yhtä paperilappusta tai todistusta niin, musta se oli vähän kohtuuton että, tavallaan kun ei missään muuallakaan oo semmosta että, ehtoä että opiskelet sä mitä tahansa, niin kyllähän jos sä oot sieltä pois, niin kyllähän sä silti, jos sä oot muuten ollu koko ajan sitoutunu ja sä oot ollu koko ajan mukana, mutta sitten sä jäät olematta yhden tai kaksi kertaa koko vuonna, niin sitten se että joo sä et saakaan tästä mitään todistusta, niin musta se oli kohtuutonta. Et se jäi harmittaa. H46

Eri kartoille annetuissa arvosanoissa ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja taustatekijöiden (esim. sukupuoli, ikä) mukaan ($p < 0.05$). Kuten edellä käy ilmi, on eri kartoilla erilaiset määrät puuttuvia vastauksia. Tämä johtunee siitä, että kaikkia kartoja ei muisteta yhtä hyvin, sillä osalla haastateltavista MES® -ohjelman läpikäymisestä on vierähtänyt jo useampi vuosi. Se, miksi jotkut kartat muistetaan paremmin kuin toiset, kertoo varmasti kuitenkin jotain siitä, mikä merkitys kartalla on ollut. Kartta on voinut jäädä mieleen positiivisella tavalla merkittävänä, mutta toki myös päinvastoin, osa kartoista ei välttämättä ole ollut helppoja tai mieluisia, mikä näkyy myös arvosanojen jakaumissa. Kokonaisuudessaan karttojen arvosanoja voidaan pitää suhteellisen korkeana, alhaisimmillaan keskiarvo on 7.4 (Menetysten kartta) ja korkeimmillaan 8.4 (Omien tunteiden kartta sekä Minun MES® ohjelmani / kuka minä olen? -kartta).

4.6. Ohjaaja turvallisen ympäristön rakentajana

Haastateltuja vanhempia pyydettiin arvioimaan ohjaajan toimintaa ryhmän vetäjänä asteikolla 1-10. Kaikki vanhemmat (n=51) vastasivat tähän kysymyksen.

Kuvio 24 Ohjaajan toiminnalle ryhmän vetäjänä annetut arvosanat sukupuolen mukaan

Ohjaajan toiminta sai keskiarvon 9,3 (kh= 1,1). Jopa 57 % vastanneista arvioi ohjaajan toiminnan korkeimmalla mahdollisella arvosanalla eli arvosanalla 10. Arvosanan 9 oli antanut noin 25 %. Kaksi haastateltavaa oli antanut arvosanan 8. Siispä yli 90 % kaikista haastateltavista antoi ohjaajan toiminnalle arvosanan 8-10.

Ohjelman julkilausuttuja ohjaajan tehtäviä ovat ryhmään valmistautuminen ja ryhmän valmistelu. Ohjaaja valmistelee aikataulun jokaiseen tapaamiseen, tulostaa ja päivittää jokaisella tapaamisella käytettävän materiaalin. Hän pitää yhteyttä sekä vanhempiin että perhetyöntekijöihin muistuttaen tapaamisesta ja varmistaen että vanhemmat pääsevät osallistumaan ryhmään ja saavat tähän perhetyöstä tarvitsemansa tuen. Jokaisen tapaamisen alustus, keskustelun käynnistäminen ja konkreettisten karttojen tekemisen käynnistys kuuluvat ohjaajan tehtäviin. (Sihlman & Malinen 2018.)

V: Ja sit semmonen että, ohjaaja joka sitä veti, niin oli semmonen hyvin, määrätietonen ja johdonmukanen siinä, että jokasella oli oma puheenvuoro puhua ja jos joku keskeytti niin, sitte, puuttu siihen. Oli sillai hyvä tunnelma ja puututtiin asioihin, jos joku oli epäkohta. Sitä itekin ku, sano jostain että

hei tää nyt ei ollu ihan kiva juttu et mä en oikein tykänny ni se oli semmonen, avoin, hyvä, hyvin kehittävä. H4

V.: Et sillä tavalla siitä Mes-ryhmästä ja Mes-ryhmän toiminnasta ja koko se homma niin se, siitä, siinä kaiken kaaoksen keskellä niin siit tuli hirveen hyvä fiilis. Että tota, hyvin erilaisia, oltiin kaikki osallistujat. Ja aika erilaisii sit, tilanteetki aika erilaisia. Syyt miksi me oltiin siellä oli, et mä olin muutaman, yhen, parin kanssa ehkä vähän samantyyppisempiä siinä mut kuitenkin sillee et kuitenkin meil synty mielestäni semmonen, hyvin lämmin ja avoin tunnelma siin ryhmässä. Ja uskon että siinä oli varmasti tekemistä myöskin et hän oli varsin taitava tää meijjän, se ryhmän vetäjä. H26

Haastateltavat painottivat erityisesti kohtaamisen, kuuntelun ja aidon läsnäolon merkitystä. Ryhmätapaamisissa korostuu ohjaajan eettinen herkkyyys ja taitavuus. Sarah Banks (1995, 26–27) on muotoillut sosiaalityön eettisiksi ohjeiksi seitsemän arvokkaan kohtaamisen perustekijää. Näitä ovat asiakkaan ainutlaatuisuuden tunnistaminen ja tunnustaminen, määrätietoinen tunteiden ilmaisu, hallittu emotionaalinen osallistuminen, asiakkaan hyväksyminen sellaisenaan, tuomitsemattomuus, itsemääräämisoikeuden tunnustaminen sekä luottamuksellisuus. Ohjaaja huolehtii tasapuolisuudesta silloin, kun vanhemmat purkavat karttojen tai muiden välineiden avulla ajatuksiaan ja tunteitaan. Tavoitteena on taata jokaiselle osallistujalla mahdollisuus tulla kiireettömästi kuulluksi ja nähdyksi.

V: No joo. Parhaiten oli se, jäi. --. Se kiirettömyys siinä, et siel oli tosi mukava käydä koska siel oli aikaa, ja ei ollu mikään kiire. Sai ihan montaki tuntia istua paikallaan mikä on harvinaista.. [naurahtaa]

K: [nauraa]

V: ..tollein, äidille. [nauraa] Ni, ja sit ei ollu tosiaan mikään kiire siinä vaan ihan, riittävästi aikaa niille asioitten läpikäymiselle ni, oli se, mikä, varmaan isoimpana, jäi mieleen. H38

Ohjaaja mahdollistaa vanhemmille ajatusten, tuntemusten ja tunteiden läpikäymisen, jakamisen ja purkamisen turvallisesti ryhmässä. Kuulluksi tuleminen ja ajatus yhdessä kertomisesta ovat kaksi keskeistä kertomiseen liittyvää sosiaalista ulottuvuutta. Brunerin (1991) tavoin myös Jaber F. Gubrium ja James A. Holstein (2008) korostavat kerrottavuuden sosiaalista ulottuvuutta. Heidän mukaansa osa ihmisistä muistaa ja muistelee paljon. He voivat rakentaa tarinoitaan etenemään ajassa askel askeleelta loogisiksi kokonaisuuksiksi ja elämän arvioineiksi. Toisten elämäntarinat hapuilevat ja murtuvat. Tällainen yksilöllinen kerronnanarviointi jättää huomioimatta perustavanlaatuisen kerrottavuuteen liittyvän sosiaalisen ulottuvuuden. Tätä kerronnan sosiaalista ulottuvuutta he kutsuvat

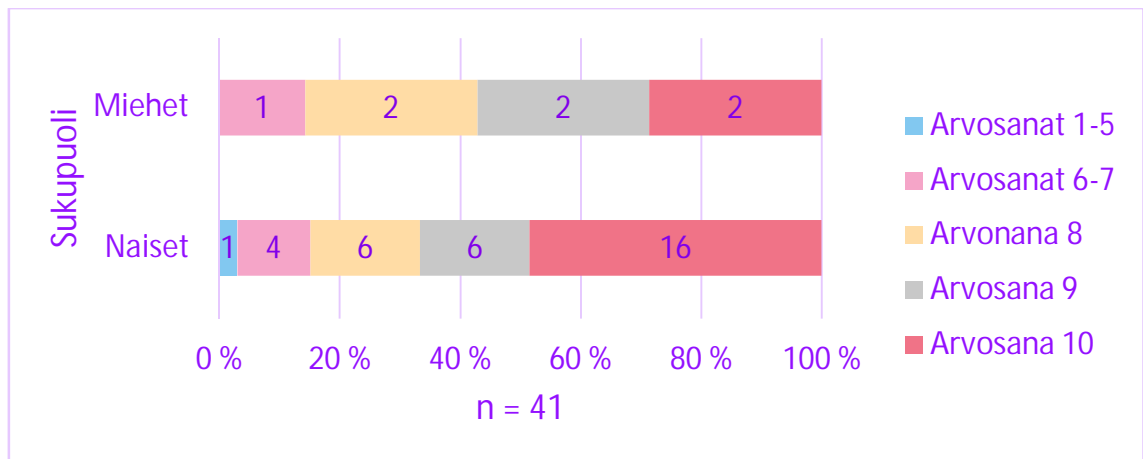
narratiiviseksi käytännöksi. Narratiivinen käytäntö on terminä laaja. Se pitää sisällään tarinan sisällön ja kerronnan sisäisen organisoinnin mutta myös kerrontahetken vuorovaikutuksellisen tilanteen ja ne resurssit, joiden avulla kertomukset koostetaan ja vastaanotetaan. Kaikki eivät kerro tarinoitaan samalla kaavalla, eikä kaikkia tarinoita kerrota kaikille yleisöille samoin. Monimutkainen ja päällekkäinen kerronta muodostaa narratiivisen ympäristön. (ks. myös Eronen 2012.) Ohjaajan tehtävänä on siis luoda ja ylläpitää ryhmän narratiivista käytäntöä ja luoda ryhmälle jokaisen vanhemman yksilöllistä kerrontaa tukeva narratiivinen ympäristö.

V: [mieltii 8 s] Kyl se, sielläki oli se keskustelu että sitten just sai ihan, sanoo että nyt on vaikee tämä asia ja sitten ku vuorollaan mentiin sinne eteen kertomaan siitä omasta kartasta, niin sit sai vaikka toivoo että en haluu olla ensimmäinen. Nyt oli vähän vaikeet, haluun vähän kuunnella, millasii ajatuksii toisilla on. Tuolla tosi hyvä oli kyllä se keskustelu, että kun toiset anto palautetta, ja ohjaaja anto palautetta. Siel tuli joka kerta aina mietittävää, niistä asioista. Tavallaan se alko se prosessointi sieltä mut sit se jatku vielä, jälkeinpäin, tuli niitä asioita ja hoksas jotain että ai tää meni tälleen.H42

Vanhempien kokemusten mukaan ryhmäohjaajat onnistuvan tässä tehtävässään erinomaisesti. Ohjaajan tehtävänä on huolehtia sekä ryhmän että vanhempien yksilöllisen prosessin etenemisestä. Tämä yksilöllinen tai perhekohtainen prosessi jatkui perhetyöntekijän tuella kodin tilassa.

4.7. Perhetyö arkisena ja emotionaalisena tukena

Haastatelluista vanhemmista 41:llä oli ollut tukenaan Neljä Astetta Oy:n perhetyö. Niillä vanhemmilla, jotka olivat osallistuneet ryhmään 5-6 vuotta sitten, oli nuoren tukena perheessä ollut tukihenkilö. Valitettavasti tutkimusta valmisteltaessa ei tämä asia ollut tukijan tiedossa, joten kysymykset tässä kohtaa liittyvät perhetyöhön ja sen merkityksiin ja hyötyihin MES® -ryhmään osallistumisen aikana ja sen jälkeen.

Kuvio 25 Perhetyölle annetut arvosanat sukupuolen mukaan

Perhetyön merkityksen itselle ja onnistumiselle olivat arvioineet 41 vastaajaa. Perhetyön merkitys sai keskiarvokseen 8,9 ($Kh=2,4$). Noin 63 % kysymykseen vastanneista oli antanut arvosanaksi 9 tai 10. Kahdeksan haastateltavaa (noin 20 %) arvioi perhetyön arvosanalla 8 ja viisi haastateltavaa (noin 12 %) antoi arvosanan 6 tai 7. Yksi haastateltava antoi arvosanan väliltä 1-5.

Korrelaatioiden osalta nähtiin, että perhetyön merkitys korreloi erityisesti Omien tarpeiden kartan ($r=0.62$, $p<0.001$) ja Menetysten kartan ($r=0.74$, $p<0.001$) kanssa, eli mitä korkeamman arvosanan antoi edellä mainituille kartoille, sitä korkeammalle arvosti myös perhetyön merkitystä. Voidaan ajatella sen mahdollisesti kertovan siitä, että näiden karttojen käsittelyssä perhetyön merkitys on korostunut.

Lisäksi näyttää siltä, että perhetyön merkitys saattaa korostua silloin, kun vertaistukitapaamisia ei ole ollut (ka. 9.8 vs. 8.8, $p=0.052$), myös ohjaajan merkitys saattaa korostua (ka. 10.0 vs. 9.2, $p=0.08$). Käytettäessä parametrittomia menetelmiä/aineiston ollessa pieni, eivät erot välttämättä nouse tilastollisesti merkittäväksi, mutta niiden voidaan ajatella olevan suuntaa antavia, kun ne lähenevät tilastollista merkittävyyttä (Metsämuuronen, 2009, 928). Tämä tulos voisi viitata siihen, että perhetyön ja ohjaajan merkitys on tärkeämpi silloin, jos MES® -ryhmää läpikäydessä ei ole niin vahvaa vertaistukea.

Perhetyötä tehdään kodin tilassa ja perheen yksityisyyden alueella. Perhetyöntekijät ovat läsnä perheen arjessa fyysisinä, tuntevina ja ajattelevina toimijoina. Perhetyön liittyy ruumiillisuus, joka suuntaa katsetta kohti arjen jokapäiväistä tapahtumista, jossa ihmisten olemassaolo on keskeisesti ruumiiseen, paikkaan ja aikaan sidottua. Arkea lähelle meneminen tarkoittaa tarttumista kaikkein arkisimpiin yksityiskohtiin ja konkreettiseen tekemiseen sekä yhdessä olemiseen. (Tedre 2004). Erityisesti juuri näitä arkisimpia yksityiskohtia ja konkreettisia asioita vanhemmat arvostivat perhetyössä.

V: No ihan tuki sitä mun vanhemmuutta, joo. Tuki, vastuutti, ja auttoi sitten ihan fyysisestikin autto että mulla, täällä näin niinku, justinsa kun on näitä eläimiä niin sitten pitää siivota ja, tietysti sitten lapselle piti ruokaa laittaa ja, hän on kyllä einessuuntautunut tälläkin hetkellä että, saan mä laittaa ihan rauhassa ruokaa että hän ei välttämättä siihen koske, mutta tuota, joo, ruokaa tehdään ja, tiskataan ja siivotaan ja siis ihan tämmösiä arjen asioita, haetaan posti, avataan laskuja, ja oli sitten monennäköistä, juostiin velkaneuvonnassa ja.. mitähän kaikkee. No sitten oli myös kanssa että, vei lasta harrastuksiin ja..

K: No minkälainen apu ja tuki sulle oli perhetyössä tärkeintä silloin?

V: Kyllä se, vanhemmuuden opettaminen niinku että, niin että, juurikin että ei huudeta ja, sovitaan säännöt ja noudatetaan sääntöjä ja pidetään luvasta kiinni ja, aikuinen hoitaa aikuiselle kuuluvat asiat. H10

Vanhemmille oli merkittävää se, että tehtiin yhdessä, hoidettiin ja opeteltiin aikuiselle kuuluvia arjen ylläpitämiseen liittyviä päivittäin toistuvia asioita, joiden kautta myös lapsen päivittäiset perustarpeet toteutuvat. Otteessa kuvastuu perhetyöntekijän tukea aikuisena ja vanhempana olemisen opettelussa. Perhetyön merkityksinä korostui myös turvallisuuden tunne, joka liittyi siihen, että vaikka perhetyöntekijä ei olisi paikalla niin hänelle voi aina soittaa.

V: Tuli mieleen täst asiast vielä että, turvallisuudentunne oli valtavan hyvä. Et mul oli joku, mä kuitenkin olin siis yksinhuoltaja viime kädessä koska avomies ei ollu mitään osuutta asiaa tähän, lapsen elämään niin.. Se oli hieno tunne et mul oli joku jolle soittaa koska mul oli lupa soittaa, jos tulee joku kaoottinen tilanne niin, sitten ratkastiin niitä, yhdessä.

--

K: No minkälainen apu tai tuki sulle oli tärkeintä tältä perhetyöntekijältä?

V: Kyl se oli se tuki, kannustus. Jakaminen. Konkreettinen auttaminen. Kaikki nämä, ihan kaikki. H33

Harry Fergusonin (2010) korostaa sosiaalityötä paikassa ja tilassa tapahtuvana työnä, jossa katseleminen, koskettaminen ja kuunteleminen antavat työntekijälle

tietoa siitä, onko lapsi turvassa juuri sillä hetkellä kotonaan tai koulussa. Suomalaisessa perhetyössä tai perheiden kotona tehtävässä sosiaalityössä ei puhuta työn riskeistä eikä kotia mielletä työntekijöille turvattomana työpaikkana. Perhetyöntekijät saattavat työskennellä perheissä yksin ilman työparia, vaikkakin työparikäytäntöäkin välillä sovelletaan niin että toinen työntekijä keskittyy enemmän vanhempien kanssa tehtävään työhön ja toinen lapsiin.

Perhetyöntekijän tuki vanhemman arjessa MES® -prosessin aikana tulee kuvatuksi hyvin seuraavassa lainauksessa. Perhetyössä on varauduttu antamaan vanhemmille emotionaalista tukea, koska tiedetään että ryhmässä käsitellyt aiheet voivat näkyä perheen arjessa. Ryhmäohjaajan ja perhetyöntekijän välisellä puhelulla ryhmän jälkeen varmistetaan, että perhetyöntekijä osaa ennakolta varautua seuraavaan tapaamiseen vanhemman kanssa.

V: -- mikähän meillä oli se joku aihe, missä, no joo se oli varmaan tuo että mitä asioita puran itsestäni pois. Se ei ehkä sillä lailla ollu, tai no oli se varmaan jotenkin vaikea jollakin lailla mutta se oli varmaan kaikista, tunteita herättävin juttu että se oli jotenkin, siinä meni pari päivää jotenkin et sitten tokeni edes siitä koko käynnistä, että se oli tosi itkuista, niinku minähän joka en yleensä oo itkeny niin minähän itkin sitten varmaan puolitoista päivää melkein putkeen [naurahtaa].

No siis ainahan se oli mahdollisuus että sai soittaa sille ryhmän ohjaajalle että jos tuli semmosia oloja että tuntuu että haluaa jutella, että ihan millon vaan pysty soittaa. Mutta kyllä siinä oli oikeestaan, se kävi se perhetyöntekijä sit samaan aikaan meillä, että sen kanssahan mä paljon sitten lisäksi käsittelin niitä omia juttuja--

K: Niin ettei jääny yksin sen kanssa sitten.

V: Ei jääny, ja sit aina seuraavalla kerralla tavallaan käytiin sitten se läpi että, mitä edellinen kerta on herättäny ja miten on menny että se oli kans sitten yks. Se oli hyvä se palaverikeskustelu aina tämmösen asioitten käsittelyn jälkeen. H 22

Lainauksessa tulee kuvatuksi moniulotteinen työskentelyprosessi perhetyöntekijän, ryhmäohjaajan ja vanhemman välillä vanhemman oman työskentelyprosessin tukemiseksi. On harvinaista, että sosiaali- tai terapiapalveluissa asiakkaalla on lupa soittaa työntekijöille, milloin vain on tarve. Usein yhteydenottoja työntekijöihin rajataan erilaisilla päivystyspuhelimilla ja soittoajoilla ja asiakkailla on yleisesti kokemus, ettei työntekijöitä tavoiteta. Seuraavaksi aikaa tarkastellaan palvelun kestona.

Taulukko 1 Perhetyön kesto

Perhetyön kesto	Lukumäärä	Prosentti
Alle 6 kuukautta	12	23.5
6-12 kuukautta	7	13.7
12-18 kuukautta	9	17.6
18-24 kuukautta	8	15.7
Yli 2 vuotta	15	29.4

Haastatelluilla vanhemmilla perhetyön kesto vaihteli varsin laajalla skaalalla. Perhetyöstä tehdään ostopalvelusopimus kunnan kanssa ja sen tavoitteita myös arvioidaan säännöllisin väliajoin yhdessä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa.

Sosiaalityöntekijöiden tehtävänä pohtia perhetyön vaikuttavuutta lapsen asioissa ja turvallisen kasvuympäristön takaamisessa yhdessä vanhempien, lasten ja Neljä astetta oy:n työntekijöiden kanssa. Sosiaalityöntekijöille toimitetaan kuukausittain perhetyönraportti, johon kirjataan tietoja myös vanhempien osallistumisesta omaan MES® –ryhmään. Useimmiten perhetyön tavoitteita tarkastetaan kolmen kuukauden välein yhteistyökokouksessa, jonka jälkeen tehdään uusi perhetyön ostopalvelusopimus kunnan ja Neljä astetta Oy:n välillä. Nykykäytännöissä sosiaalityöntekijät siis arvioivat samaan aikaan työn vaikuttavuutta lapsen tilanteeseen ja lapsen etua ja myös tehdyn työn kustannusvaikutuksia kuntaorganisaation edustajina. Jo klassikkona pidetty Michael Lipsky (1980, 71) kirjoittaa tämän kaltaisista katutason byrokratioista ja niihin liittyvästä ihmistyön perusristriidasta. Tämä ristiriita liittyy siihen, että palveluja annetaan vuorovaikutukseen perustuen ja vedoten inhimilliseen vastuuseen ja huolenpitoon, mutta palvelut organisoitu erilaisin resurssien ja rajoitusten puitteissa byrokraattisesti, mikä ehdollistaa huolenpidon ja vastuun asiakkaista. Kirsi Juhila (2009) toteaa, että tämä on sosiaalityöhön sisältyvä perusristriita, jossa sosiaalityöntekijöiden on huomioitava molemmat. Jos tilanteessa painotetaan selontekovelvollisuuttaan työnantajaorganisaatiolle, saattaa tulla perustelluksi sellainen toiminta, joka asiakkaiden ja ammattietiikan suunnista katsoen on huonoa käytäntöä. Jos sosiaalityöntekijät ottavat vakavasti asiakkaiden suunnan, voivat he helposti olla vastakkain oman

organisaation kanssa. Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluissa erityisesti perhetyön kesto oli sellainen asia, mikä herätti ristiriitaisia tulkintoja, koska kyseessä on tässä tapauksessa ostopalvelu. Toisaalta oltiin valmiita ajattelemaan, että perhetyö voi joissakin perheissä olla pitkäkestoista, perhettä kannattelevaa työtä ja siihen on satsattava. Toisaalta, jos sosiaalityöntekijät ajattelivat perhetyön olevan aktiivista muutostyötä, niin tällaiselle muutokselle oli laitettava jokin aika- ja resurssiraja. Myös asiakasvanhemmat olivat tietoisia, että ollessaan Neljä Astetta oy:n perhetyön ja MES® –ohjelman asiakkaina he tuottivat kunnalle kustannuksia.

K: Oliko perhetyössä jotain mitä sä oisit toivonut et ois voinut tehdä toisin.

V: Ei. Et mie oon, siis oikeesti aattelen jälkikäteen et myö ei oltais tässä, ilman sitä perhetyötä. Ja jotenki et mä oisin ollu ihan hukassa, et mä olin jotenkin äärimmäisen onnellinen siitä että, ku mie oon ite hakenu.. Siis me, meistä ei oo tehty lastensuojeluilmoitusta, vaan mie oon ite pyytäny apua. Niin se että, minua kuultiin ja mulle annettiin sitä apua.

K: Niin. Ja ihan siis sillain, ihan nii ku hyvää apua. [naurahdus]

V: Hyvää apua ja jotenkin se et myöskin, siihen satsattiin, et myöhän saatiin täysillä tunneilla. Että se ei ollu sitä että no, okei teil käy kerran kahes viikos joku kaks minuuttia [naurahdus]. Vaan oikeesti. Et mie uskon, että vaikka se on ollu kallist, mie tiään et se on kallista kunnalla, mutta se että se on oikeesti, se tuo rahat takasin. H18

Perhetyöhön liittyy sekä asiakasvaikutusten ja kustannustehokkuuden vaatimuksia, joita arvioidessaan sosiaalityöntekijän on luotettava ammatilliseen harkintaansa ja luotettava siihen, että kunnalle kallis työ maksaa itsensä takaisin. Suurin negatiivinen asia, joka tuli haastatteluissa esille perhetyöhön liittyen, oli perhetyöntekijöiden vaihtuvuus. Tätä kuvattiin erityisesti lasten kannalta huonona asiana, koska lapset olivat saattaneet kiintyä työntekijään nopeasti ja työntekijän suhdetta lapseen kuvattiin hyväksi, ymmärtäväksi ja lämpimäksi. Uuteen työntekijään ei vanhempien mielestä syntynyt samanlaista vuorovaikutuksellista suhdetta. Perhetyöntekijöiden vaihtuvuus pohditutti sekä haastateltuja vanhempia että sosiaalityöntekijöitä, koska kyse on pitkäkestoisesta ohjelmasta (16 kk), johon vanhemmilta ja myös kunnalta vaaditaan sitoutumista, niin he katsoivat, että myös Neljä Astetta Oy:n tulisi palvelun tuottajana pystyä takaamaan perhetyöntekijöiden pysyvyys prosessin ajan.

V: Ensinnäkin ne kaikki kaheksan työntekijää mitä meillä kaiken kaikkiaan oli, meillä oli siis yks oli ihan sellanen huipputyöntekijä joka oikeesti oli sillee mukana että huomasi tilanteet, että jos tarvi apuu tai näin, eikä sillee että, kun toiset työntekijät oli sellasia että istu sohvalle ja katto että lapsi menee nyt, ryömii tonne. Et tavallaan tarkkaili tilannetta enemmänkin. H34

Vanhemmat arvostivat perhetyöntekijässä puuttumista tilanteisiin ja perheen arkeen osallistumista, kun taas perheen tarkkailu ja tilanteesta raportointi eteenpäin koettiin epämieluisansa. Raportointi ja selontekovelvollisuus liittyvät myös perhetyöntekijöiden työhön. Vanhempia ihmetytti, että perhetyöntekijät käyttivät paljon aikaa perheessä ollessaan tietokoneella kirjoittaen kuukausiraporttia, vaikka ajan olisi voinut heidän mielestään käyttää arkisempiin asioihin.

5 HYÖDYT PIDEMMÄLLÄ AIKAVÄLILLÄ

Seuraavaksi tarkastellaan miten vanhempien MES® - ohjelmaan osallistuminen on näkynyt vanhempien omassa henkilökohtaisessa elämässä ja lasten arjessa pidemmällä aikavälillä poistaen erilaisia riskejä ja tuottaen heille hyvinvointia lisääviä tekijöitä. Tätä kysymystä lähestytään pohtimalla ohjelman koettuja hyötyjä vanhempien ja osin myös haastateltujen sosiaalityöntekijöiden kuvausten kautta.

5.1. Vaikutukset lastensuojelun asiakkuuteen

On liian yksinkertaista ajatella, että lastensuojelun asiakkuuden päätyminen välittömästi ryhmän loppumisen jälkeen voisi toimia mittarina toiminnan vaikuttavuudesta. Lastensuojelun asiakkuus jatkui haastatteluhetkellä 18 vanhemman lapsilla/lapsella. Lastensuojelun asiakkuutta oltiin juuri päättämässä kolmen vanhemman lasten kohdalla. Sitä kuinka monella lapsella asiakkuus jatkui ei tämän tutkimuksen tietojen avulla voida tarkasti sanoa. Vanhemmista, joiden lapsilla lastensuojelun asiakkuus yhä jatkui, suurin osa (14) oli osallistunut MES® -ryhmään viimeisen kahden vuoden aikana. Viisi (5) vanhempaa oli osallistunut ryhmään alle vuosi sitten ja yhdeksän (9) 1-2 vuotta sitten.

Sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluissa pohdittiin sitä, että ryhmään osallistuminen ja ryhmän tavoitteet jäävät sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta perheyön sisään. Sosiaalityöntekijät kuvasivat, ettei heillä ole riittävää tietoa siitä mitä ryhmässä tapahtuu tai millaisia asioita vanhempi on siellä käsitellyt ja miten nämä asiat näkyvät lasten arjessa. Yksittäisenä havaintona tuotiin esille, että ryhmään osallistunut vanhempi pysyikin neuvotteluissa keskittymään lasten asioihin, koska oli saanut keskittyä omiinsa ryhmässä. Osa vanhemmista oli kertonut sosiaalityöntekijöille omista oivalluksistaan ja edistysaskeleistaan ryhmässä. Sosiaalityöntekijät pohtivat, etteivät he välttämättä saa mitään tietoa vaikutuksista silloinkaan, jos vanhemmat osallistuvat omaan terapiaan tai johonkin muuhun vertaisryhmään. Pohtimisen aiheena MES® -toimintaa kehitettäessä on tuoda lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle näkyväksi toiminnan välittömät ja välilliset vaikutukset lasten arkeen ja hyvinvoinnin lisääntymiseen. Tässä vanhempien ja lasten osallisuudella, omalla arvioinnilla ja arvioinnin välineiden yhteisellä

kehittämällä sekä lastensuojelun että Neljä Astetta Oy:n toiminnan kehittämisessä on paikkansa.

Syyt asiakkuuden jatkumiseen lastensuojelussa MES® -ohjelman jälkeen olivat yhtä monimuotoisia kuin syyt ryhmään tulemiseen. Vanhemmat saattoivat olla myös uudella MES® -ohjelmalla kierroksella, koska lastensuojelun asiakkuus oli perheessä alkanut uudelleen toisen lapsen kohdalla. Ryhmän päättymisen jälkeen lastensuojelun avohuollon asiakkuuteen kuului erilaisia tukitoimia kuten lasten avohuollon sijoituksia, kunnallista perhetyötä tai lasten harrastusten tukemista.

V: On se vieläkin. Ihan hyvä että onkin. Lapset pääsee harrastamaan paremmin. H20

V: No täl hetkellä nii toinen on edellee avohuollon sijoitukses ja toinen muutti isälleen nyt tammikuun alusta, että isä halua yrittää. H24

Perheissä oli myös tehty erilaisia lapsen tarpeista lähteviä vanhemmuuteen liittyviä ratkaisuja kuten lapsen muuttamista toisen vanhemman luo. Vanhemmat eivät pitäneet lastensuojelun asiakkuuden jatkumista lasten kohdalla huonona asiana. Kahden haastatteluun osallistuneen vanhemman kohdalla lapset olivat haastattelu hetkellä huostaanotettuina. Haastattelussa ei kysytty lastensuojelun asiakkuuden alkamis- tai päättymisvuotta, jos asiakkuus jatkui avohuollon asiakkuutena, niin se lopetettiin jossakin vaiheessa.

Osa lapsista oli ikäännytynyt pois lastensuojelun asiakkuudesta. Kun saatua apua ja lastensuojelun asiakkuuden vaiheita kerrotaan ajallisesti pidemmällä perspektiivillä, on osallistumisesta ryhmään ollut itselle hyötyä, vaikka se ei nuoren kohdalla johtanut muutokseen eikä kääntänyt lastensuojelun asiakkuuden suuntaa.

V: No meidän tarina on semmonen, selviytymis- ja onnellinen tarina sikäli että tämä sijoittaminen, se että poika lopulta täyty sijoittaa nuorisokotiin ja ero-, asuttiin (paikkakunnalla) niin irrottaa ihan näistä kuvioista, alamaailmasta ja laittaa se kauemmas nuorisokotiin niin se oli se käänne. Että hän motivoitu sitte. Hän vihasi olla siellä ja se oli hyvä koska hän todellakin halusi takasin kotiin. Ja sitten hän alko noudattaa kaikki sääntöjä niin että kaikki, meni hyvin kaikki kotilomat ja näin. Ja sitte tosiaan hän kävi ysiluokan siellä nuorisokodista ja sitte hän kotiutu ysiluokan jälkeen ja hän pysty menemään lukioon, asumaan kotona koko lukioajan. Ja meillä ei ollu sitte, tavallaan enää, et ne hirveät vuodet oli sitte takana. Sitte hän eli normaalia elämää ja edelleen hällä on hyvin asiat-- Sit tästä Neljästä Asteesta oli ihan valtava apu. Et se oli kyllä ihan, ja nyt ajattelen ihan itseäni. Oli tietenkin mun pojalle -- mut hän on sanonu nyt jälkeenkänpäin että, se Neljän Asteen tukihenkilö

oli, että kaikkein, sen hän sano että ainoa apu mikä toimi. Vaikka kyllähän terapiastakin sai apua mutta näin hän itte on sitä mieltä että se oli niin, hän oli niin kiintynyt siihen ja luotti siihen tukihenkilöönsä. Se oli hyvä. H21

Tarina kaikkine käännteineen kerrotaan onnellisena selviytymistarina, jossa tukihenkilö oli nuoren rinnalla ja vanhemman isona apuna nuorisokotiin sijoittamisvaiheessa, siellä ollessa ja vielä kotiuttamisvaiheessa. Tarina myös kiistää omalla tavallaan ajatusta siitä, että lastensuojelussa onnistumista ja vaikuttavuutta on vain riittävän varhainen tuki ja huostaanottojen välttäminen.

5.2. Vaikeat aiheet ja omat oivallukset

Haastatelluista vanhemmista 29 kuvasi sukupolvien ketjuun, omiin vanhempiin, omaan lapsuuteen ja tunteisiin liittyneitä aiheita itselleen vaikeimmiksi aiheiksi ryhmän aikana. Omien tarpeiden ja tunteiden kohtaamista, turvattomien kiintymyssuhteiden ylisukupolvisuuden ymmärtämistä ja sukupolvien ketjun katkaisemista toimimalla toisin pidetään myös ohjelman julkilausuttuina tavoitteina.

V: No siis esimerkiksi just tälläsii että kuinka paljon saatto vaikuttaa tähän että mie oon nyt jo eronnu lapseni isästä siis se että mun vanhemmat on eronnu kans, sillee että kun mie oon ollu alle 2-vuotias. Kyl sieltä selkeitä sellasia tiettyjä asioita oli mitkä toistuu. Tietyt arvot ja sellaset oli just mitä ei ollu aatellukaan et miten ne toistuu eri asioissa, tälläsii yhteyksii. H 34

V: No mä huomasin et verrattaen moneen muuhun ihmiseen ni mun yllättävän vähäinen siis, semmonen tukiverkosto ja se sil tavalla vaik ihmisii on olemassa ni sitte mun, henkistä tukee. Esimerkiks ku mä oon ollu lapsi ja pieni ni ei oo ollu semmosia, henkilökohtasia aikuissuhteita, juuri niin ku monilla tavallisesti ihmisillä ilmeisesti on. [naurahtaa] Ni mul ei ollu. Meit oli, oon niin isost perheestä että ei syntyny omiin vanhempiin sellasta eikä ollu korvaaviakaan. Monilla muilla on ollu sit jotain korvaavia ihmisiä siellä, arjessakin mukana mutta, mul ei oo ollu. Ni semmonen oivallus nyt ainaki tuli minkä muistan. H38

Oman lapsuuden ihmissuhteiden ja sukupolvien ketjun tutkimiseen ryhmässä liittyi lapsuuteen liittyviä oivalluksia, jotka saattoivat aiheuttaa surua. Ylipäänsä ryhmään osallistuminen ja itsestä puhuminen kuvattiin vaikeaksi aiheeksi. Ryhmä antoi vanhemmille mahdollisuuden miettiä omia asioita, puhua itsestään ja omista tarpeistaan, joille ei välttämättä ole paikkaa lapsikeskeisessä lastensuojelun sosiaalityössä.

V: Ja niin se, se vielä mä sanon tästä Messistä että, sillai se oli hyvä, niin kun mä sanoin siinä alussakin, että siinä sai miettiä niitä omia asioita. Niin kun vanhempana ja ihmisenä, ja sitte että kerranki sai puhua oikeen kylläksseen. Koska siellä sitte aina siellä lastensuojelussa, nehän on hirveen kiireisiä ne ihmiset. Eikä niitten tarkotuskaan oo vanhempien vaivoja kuunnella vaan viedä niitä asioita eteenpäin. Mutta, se on siinä hyvä siinä Messissä. Että vaikka se ottaa energiaa ja aikaa niin sitte toisaalta se aika on hyvää että saa puhua. H3

Sosiaalityöntekijöiden niukat resurssit ja se ettei vanhemman ”vaivojen” kuuntelemiseen ole lapsikeskeisessä lastensuojeluprosessissa aikaa, tulee vanhempien taholta hyväksytyksi tosiasiaksi. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä tehtäväksi nähdään lapsen asioiden vieminen eteenpäin.

Vanhemmille lastensuojelun asiakkuus on yksinäistä puuhaa. He eivät välttämättä tunne ketään, jolla olisi lähellekään samanlaisia ongelmia tai vaikeuksia elämässä. Ystävien, sukulaisten ja tuttavien lapset ja perheet täyttävät menestyviltä ja hyvinvoivilta eikä oman perheen asioista haluta heille puhua.

V: Kun joskus tulee aina semmoinen ajatus kun on vaikeeta niin silloin on yksin. Mutta silloin jotenkin tajusin sen että mie en oo yksin. Että on muitakin samassa tavassa melkein samassa tilanteessa olevia jotka pärjää ja selviää. Että kyllä minäkin pärjään ja selviän. H37

Suhteellisuuden saaminen omaan tilanteeseen, tulevaisuuteen suuntautuminen ja se, miten toiset vanhemmat rakensivat tai olivat rakentaneet hankalasta perhetilanteesta selviytymiseen johtavia polkuja ja ratkaisuja merkitsi vanhemmille paljon. Ryhmä teki vaietusta aiheesta puhuttavan, kerrottavan ja käsiteltävän.

Jaettuna oivalluksena vanhemmilla oli puhumisen, kuuntelemisen ja rehellisyyden tärkeys kaikissa ihmissuhteissa. Kunnioittava keskustelu ja positiivien lähestyminen, johon ryhmässä oli opittu ja jota oli myös perhetyöntekijöiden kanssa työstetty ja opeteltu, oli siirtynyt perheen jokapäiväiseen arkeen.

V: Kyl siel tuli ainaki se, yks asia mikä on niin se, esimerkiks omien lasten kanssa kommunikointi. Semmonen kunnioittava keskustelu, ja semmonen positiivinen lähestyminen, että niillä saavuttaa paljon enemmän, ku sillä että hermostuis tai rupeis määräilee tai huutamaan. Meil ainaki se tän Mes-ryhmän myötä niin meiän perheessä tuo keskustelu on noussu semmoseks että ollaan nyt paremmissa väleissä ja pystytään keskustelemaan ja lapset enemmän tuo omia asioita, uskaltaa kertoa ja tuua julki. H 42

Katkelmassa tuodaan esiin vanhemman vuorovaikutukseen liittyviä oivalluksia, jotka ovat muuttaneet perheen ilmapiiriä avoimemmaksi, vuorovaikutusta lasten ja vanhempien välillä positiivisemmaksi ja avoimemmaksi. Lasten turvallisuus on lisääntynyt ja luottamus vanhempiin on kasvanut.

Itsetuntemuksen lisääntyminen ja oman itsen hyväksymien sellaisena kuin on, oli vanhemmille oivalluksena tärkeä.

V: Varmaan se että, oon minä ihan hyvä ihminen kaikesta huolimatta. Et vaikka mulla on ollu aika vaikeetakin tässä ni, ku on masennusta ollu ja avioeroa ja, kaikkea muutakin uutta on. Mut siitä huolimatta minä oon ihan hyvä tämmösenäkin. H43

Itsen hyväksymiseen liittyi anteeksianto ja armollisuus itseä kohtaan. Oivallettiin, ettei tarvitse pyrkiä täydellisyyteen vanhempana tai puolisona. Täydellistä vanhemmuutta ei ole olemassakaan. Vanhempanakin on kunnioitettava ja pyrittävä täyttämään omia tarpeitaan. Omia rajojaan on suojeltava niin, ettei aina voi olla toisten käytettävissä, koska silloin kuluttaa itsensä loppuun.

5.3. Muutokset vanhempien omassa elämässä

Ohjelman vaikutukset oman elämän muutoksiin ja ryhmään osallistumisen kautta saadut hyödyt liittyivät haastatteluissa vanhempien henkilökohtaiseen elämään muutoksiin ja ylipäänsä ajan kulumiseen. Ryhmään osallistutaan 16 kuukautta ja sinä aikana elämässä ehtii tapahtua paljon.

V: No se ryhmähän kesti.. oisko se ollu jopa vuoden vai mitä se oli ne tapaamiset vai oisko ollu jopa puoltoista vuotta. Niin sinä aikanaha sitten taas kotitilanne muuttu, myös. Että.. tavallaan mikä mihinki vaikutti, niin siinäki mä sanosin taas että en mä voi sanoo et nimenomaan Mes-ryhmä teki sen että meidän elämäntilanne muuttu. Koska se muuttu sen myötä että, lapsi taas vanheni ja tilanne rauhottu. Ja päästiin omaan elämään et tukihenkilö ei enää tarvittu ja näin. Että ehkä ne enemmän, mutta tota, kyllä se että ku sitä sitte sai kelata siellä Messissä niin toki semmonen muutos tuli et semmonen varmuus siitä et kaikesta selviää. Mutta se ei oo pelkästään sieltä tullutta vaan kaikesta tästä.. mitä käytiin läpi. Ja kaikki viranomaset, ystävät, se Mes-toiminta, tukitoiminta, mutta suurimmaks osaks myös se meidän perheen työskentely. Koska me ollaan tehty paljo töitä, myös täällä keskenämme. Puhumattakaan sitte siitä kuinka paljo meidän lapsi teki töitä sen tilanteen eteen. Että siitä kunnioitan häntä suunnattomasti. H3

Lastensuojelussa erityisesti nuorten kohdalla joskus pelkkä ajan kulumien ja lapsen kasvaminen auttaa. Monimutkaisessa elämän vyyhdissä ja monien erilaisten auttamissuhteiden kokonaisuudessa on mahdotonta löytää asioille selkeitä syy-seuraussuhteita. Toivon, uskon ja varmuuden löytäminen siihen, että hankalasta tilanteesta selviää, kun kaikki tekevät asian eteen yhdessä töitä, on merkityksellinen kokemus. Oman henkilökohtaisen elämän ja sukupolvien ketjun muuttaminen on pitkä prosessi.

V: No ainaki se jäi vahvasti mieleen että, voi katkasta niitä sukupolvien ketjuja, ja tehdä uusilla tavoilla asioita ja, että jotenki tuli myös se ymmärrys siihen omiin, toimintatapoihin aikasemmin. Ja että niitä, on hyvä, pyrkiä muuttamaan. H51

Haastatellut vanhemmat kertoivat ryhmän aloittaneen erilaisia muutosprosesseja omassa elämässä, joita kohti yhä pyritään pitämällä niitä mielessä ja toimimalla toisin. Tällaiset muutokset liittyivät parisuhteisiin ja toisin toimimiseen. Hankalista suhteista oli päästy eroon. Sukupolvien ketjun pohdinta oli muuttanut suhtautumista omiin vanhempiin ja lisännyt ymmärrystä heitä kohtaan. Se miten omat oivallukset ja lisääntynyt ymmärrys muuttuvat toisin tekemiseksi, on silti tässäkin tutkimuksessa vanhempien haastattelujen pohjalta vaikeasti kuvattava asia. Haastatteluissa se tuli esille kerronnan vakuuttavuutena ja tyytyväisinä äänensävyinä.

Omat rajat, unelmat, tarpeet, itseluottamuksen lisääntymien ja omaan pärjäämiseen uskomisen koettiin ryhmän aikaan saamaksi muutokseksi omassa henkilökohtaisessa elämässä.

V: No varmaan just se semmonen, niin kun mie sanoin et semmonen, et ajattelee vähän enemmän sitä et nyt minkälainen ite on ja mitä halua tehdä ja mitä ei halua tehdä ne omat rajat, muistaa pitää jatkossa. Ja silleen, ehkä semmonen itsetuntemuksen lisääntyminen. Ja semmonen et on ihan hyvä semmosena kun on ja kelpaa, ja pystyy (-- ja, pitää huolta perheestä ja kaikkii, semmost vahvistusta omalle toiminnalle semmonen, miten mie nyt sanoisin sitten? Varmaan itseluottamuksen lisääntyminen siihen et ihan hyvin pärjää. H45

.Vanhemmat kuvasivat tätä oman vahvuuden löytämisenä, rohkaistumisena, itsevarmuutena, itsenäistymisenä, johon liittyi hyvinkin konkreettisia tekoja. Näitä olivat oman ajan varaaminen itselle, uusien harrastusten aloittaminen, opiskelu

tai työpaikan etsiminen tai vaihtaminen. Kerrottiin myös siitä, että viimeinkin rohkaistuttiin aloittamaan oma yritystoiminta.

K: No mitä sää aattelet et mikä oli suurin muutos mitä sää saavutit ryhmän aikana? Toisaalta sitte, onks se sitte just tää itsevarmuus vai..?

V: Varmaan se just. Ja just toi että nyt mä en oikeesti haluu jäähä sinne kottiin vaan mä haluan edetä elämässä ja olla esimerkkinä lapsille että kyllä se kannattaa yrittää ja tehdä töitä ja vaikka oiski sitte epäonnistumisia et vaikka ei pääsekään jonneki tai jottain, mut sit vaan yrittää ja mennä etteensä. Nyt en todellakaan haluu jämähtää ja haluan mennä töihin edelleenkin, vaikka tää loppuu nyt kesäkuussa toi mun työ. Se varmaan. H25

Tätä voi ajatella henkilökohtaisen voimistumisen lisäksi myös vanhempien asennemuutoksena ja haluna kiinnittyä yhteiskuntaan työllistymällä. Muutos ei liene helppo, jos on ollut pitkään työelämän ulkopuolella.

Vanhemmuuteen liittyvinä muutoksina kuvattiin, että oli saatu vahvuutta, malttia ja rauhallisuutta vanhemmuuteen. Oli opittu muuttamaan omaa entistä toimintamallia. Asioita pystyttiin katsomaan lapsen näkökulmasta ja ilmaisemaan omia toiveita lapselle kieltojen sijaan.

V: Joo sitä mä oon työstänyt tosi paljon, omaa mielen malttia, ja semmosta että, ku mä oon ollu se huutava äiti, joka huutaa ja karjuu ja on semmonen et ei noin, ei näin, ei ei ei, ni mä oon kääntäny sen niin että mä vältän puheessani sanomassa, ei, vaan mä kehotan tekemään. Esimerkiks jos on, no mun lapset ei enää kuralätäköihin juokse mut esimerkiks jos on kuralätäkkö, ni mä oon aikasemmin huutanu et älä juokse siihen kuralätäkköön, ni sit oppinu sen että voi sanoa että, kierrä se lätäkkö ja kävele, selkeitä ohjeita ihan niin ku koirallekin tyyliin, että niitä ohjeistusta sillai että, opetellu sanomaan sen mitä mä toivon tekevän, eikä niin että älä tee noin. H4

V: Ehkä tota isyyden puolta että, olisin parempi isä omille lapsille. Ku osan lapsista ni, lapsuuden mä menetin, ku mä tein keikkatöitä et mä olin viikot toisella paikkakunnalla ja viikonloput kotona. Sit ku mä tulin kotiin, ni mä tulin saman tien työmaalle rakentamaan meidän taloo. Et siin ei paljon kerinny lasten kans olemaan. Vähän sillai, jäi ne lapset taka-alalle. Ja, et kyllä on oppinu olemaan ja pystyy keskustelea lasten kanssa huutamatta. Et on saanu siihen muutosta. On, oman käyttäytymisen apu on ollu siinä että miten mä käyttäydyn sit omia lapsia kohtaan. Sitte se että kuuntelen miten se, kuuntelen enempi lasta että, en oo sillai että kuuntelen toinen korva auki ja sit se menee läpi, vaan se jää sinne päähän ja mä jään sitten miettimään niitä. Se on yks hyvä puoli. Se autto opettamaan semmosta. Vaikka on mulla nytte, yks lapsi edellisestä avioliitosta, tyttö täyttää nytte 23, ja tekee musta onnelisen miehen. Maaliskuussa musta tulee isoisä.. H20

Kärsivällisyys vanhempana oli lisääntynyt ja oli ymmärretty, että pelkkä fyysinen läsnäolo kotona ei riitä, vaan on oltava myös lasten käytettävissä ja läsnä. Tähän

liittyi vanhempien kertomuksissa vanhemman tietokoneella olon ja omaan rauhaan vetäytymisen vähentämien. Erityisesti miehet toivat esille tätä läsnä oleminen tärkeyttä ja oman toimintansa konkreettista muutosta perheen ja lasten arkisessa elämässä.

Viisi haastatelluista vanhemmista kertoi, ettei heidän henkilökohtaisessa elämässään tai arjessaan mikään ollut suuremmin muuttunut ryhmän aikana tai sen jälkeen. Osalla oli ollut ryhmän kokoontumisen aikaan käynnissä oma pitkäkestoinen terapia tai muita ryhmäprosesseja.

V: No mul on ehkä, siis kun mun oma elämä on aikamoista vuoristorataa aina, niin siis mulla oli aikamoista kriisiä meillä oli siis se loppuvaihe tuota ryhmää. Et mie en sillee-, et mulla oli kyllä vähän paukut sillee omassa elämässä, ettei hirveesti pystynyt keskittymään, tai näin. H34

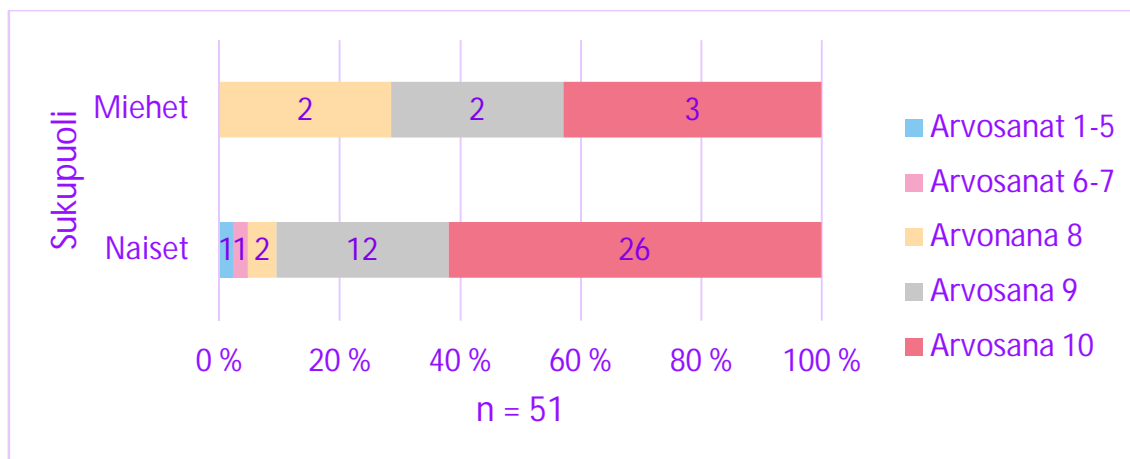
Ryhmään osallistuminen ei suojele elämän kriiseiltä ja muutoksilta. Elämä ei ole ennustettavaa eikä kokonaisuudessaan hallittavissa, vaikka ymmärrys kasvaisi.

V: Siis muistan hyvällä paljon asioita, se mitä opin siinä ryhmässä, ja käyttäen hyväkseni itsessäni niitä asioita mitä opin, ja kasvamaan henkisesti, myös ehkä vähän fyysisestiki, niin se, kasvoinkin sen ohjelman myötä. Se oli tosi hyvä homma. Ja sitten tulikin kyllä, parista MES-äidistä tuli sit ihan, sillä tavalla tuttuja, kavereita että ollaan jonkun verran tekemisissä. Et siis kaikin puolin oli hyvä. H4

Elämän arvaamattomuudesta huolimatta ryhmässä syntyi ystävyys-suhteita. Vanhemmista 40 on pitänyt yhteyttä toisiinsa ryhmän päättymisen jälkeen. Toisilla nämä suhteet elävät arjessa miltei päivittäisinä, toisilla sosiaalisessa mediassa yhteyttä pitävänä ryhmänä ja tapaamisina silloin tällöin.

5.4. Kenelle MES® -ohjelmasta olisi hyötyä?

Asiakastutkimuksissa kysytään hyvin usein sitä, miten todennäköistä on, että oman kokemuksen perusteella suosittelisi palvelua myös muilla. Haastattelun lopuksi vanhemmilta kysyttiin, suosittelisivatko he ohjelmaa muille asteikolla 1-10. Tähän kysymykseen vastasivat kaikki haastatellut.

Kuvio 26 Suositteletko ohjelmaa muille –kysymykselle annetut arvosanat sukupuolen mukaan

Suosittelisitko ohjelmaa muille –kysymyksen vastausten keskiarvo on 9,4 (Kh=1.0). Jopa noin 57 % haastatelluista antoi arvosanan 10 ja 27 % haastatelluista antoi arvosanan 9. Kun 8 % antoi arvosanan 8, niin voidaan todeta, että yli 90 % antoi arvosanan 8 tai sitä suuremman. Jos voidaan ajatella, että tämä kysymys kuvaa haastateltujen vanhempien kokonaistyytyväisyyttä MES® -ohjelmaan, niin tällöin voitaisiin todeta sen olleen hyvin korkea.

Vapaamuotoisemmissa perusteluissa kysymykseen kenelle ja missä tilanteissa ohjelmasta olisi hyötyä, vanhemmat pohtivat asiaa perusteellisesti ja asiantuntevasti eritellen erilaisia mahdollisia palvelun käyttäjiä omaan kokemukseensa nojaten. Ohjelman ajateltiin yleisimmillään hyödyttävän kaikkia vanhempia ja myös hoito-, kasvatusta- ja sosiaalialan työntekijöitä.

V: No kyl mie sen oivalluksen, että kyl mie ainakin koen itelleen niin koko ton ohjelman niinkin hyvänä, että ainakin on ajattelemassa että.. vaikka ei ois mitään tommosta ns. ongelmaakaan, niin on hyvä käsitellä asiat. Ihan vaikka kansalaistaito-kuviolla.. Ja varsinkin nytten niin hoitoalalla olevat, ajattelen näin. H29

V: Mmm.. No siis mun mielestä se olis hyvä tietenkin ihan kaikille ihmisille. Mut se tietty on ehkä liian haasteellista. Niin kyl mä näkisin et se olis ehdottomasti muillekin kun vain esimerkiks tämmösille joilla on jotain perhetyötä tai lastensuojelutarpeita. Et ehdottomasti koen et se vois olla ihan tämmönen, neuvolassa jaettava asia. Esimerkiks. Pienten lasten äideille ja justiin, kyl mä koen et se ois kaikille hyvä. Mut ehdottomasti laajemmalti ku pelkästään näin. Et kyl mun mielestä siihen pitäis olla mahdollisuus muullakin tavalla ja muidenkin. Et kyl mä nään sen tosi, arvostan sitä tosi suuresti ja mun mielestä se oli tosi hieno kokemus. Ja niin ku just sanoin että meit on viis sisarusta ja.. niin, todellaki kokisin et se olis ihan mieletöntä jos kaikki voisivat saada kokee tän saman minkä oon itse kokenu. Ja vielä kokisin et

olis hienoo olla jälkitapaamisia. Et sekään ei olis mun mielest yhtään huonoo. Mut en tiedä miten se käytännössä ja muuten on mahdollista. Mut et joo, mä koen todella semmosena et paljon matalammalla kynnyksellä ihmiset vois ja ihmiset hyötyis tänä päivänä. Et tää päivä on kuitenkin aika rankka. On varmaan aina ollu mut et nyt taas tuntuu silt et, ihmisii venytetään ihan hirveesti. Ja olis hyvä oivaltaa monia asioita ja pysähtyä ajattelemaan itseään ja perhettä. H14

Ohjelmaan toivottiin päästävän matalammalla kynnyksellä kuin vain lastensuojelun asiakkuuden kautta. Ohjelman voisi liittää haastateltavien mielestä äitiys- ja perheneuvolassa tapahtuvaan perhevalmennukseen. Vanhempien mielestä ohjelma toimii hyvin erilaisissa parisuhdeongelmissa ja eron liittyvien riitojen yhteydessä. Vanhemmat kannattivat ajatusta, että myös muilla aikuisilla, joilla ei välttämättä ole edes lapsia tai omilla sisaruksilla voisi olla jotakin kautta mahdollisuus päästä kokemaan saman työskentelemään oman elämänsä kanssa MES® -välineillä ammatillisesti ohjatussa ryhmässä.

Osa haastatelluista vanhemmista pohti ohjelman toimivan nimenomaan lastensuojelun tukitoimena, siinä vaiheessa, kun perheessä on erilaisista syistä ristiriitoja, ongelmia lasten kanssa tai parisuhteessa, tunteiden ilmaisussa, keinottomuutta ja epävarmuutta vanhempana.

V: Ihan kelle vaan ja ihan missä vaan tilanteessa, mut ehdottomasti jos on niinku vanhemmuuden kanssa, tai niinku jotain perhesuhteissa semmosta, jos korotetaan ääntä, jos on niinku ongelmia tunteiden ilmaisussa tai muuta niin joo, mutta mun mielestä ihan kaikille. Mut joo, totta kai perhetyön asiakkaille kaikille. H10

V: No just jos on esimerkiks joku tämmönen ongelmalapsi tai lastensuojeluasiakkuus. Et siinä, sekkiin oli se että, et sit ei oikeesti ei hävenny sitä et apua meillä on lastensuojeluasiakkuus, koska ihan kelle vaan voi olla, tulla ongelmii. Et se ei tarkoita et pitää olla huono vanhempi. H25

Ryhmämuotoisena toteutettu ohjelma poisti vanhempien näkemyksen mukaan lastensuojeluun liittyvää häpeää. Ryhmä loi vanhemmille tukiverkoston ja vertaisuuden kokemuksen ja lievitti yksin pärjäämisen paineita, siksi ryhmän perustettiin sopivan hyvin yksinhuoltajille erilaisissa elämäntilanteissa ja varsinkin jos on väsynyt ja jaksamisen kanssa on ongelmia. Koska ryhmään osallistuminen kuitenkin vaatii voimia, niin omiin kokemuksiin pohjaten todettiin, että väsymys ei saa olla syvä, ongelmat kovin kasautuneita ja oma elämäntilanne ei saa olla ihan solmussa. Pitää olla vielä voimia ja halua ottaa apua vastaan.

V: Luulen että, semmoisille henkilöille jotka on jo jonkun verran työstäneet asioita ja ovat motivoituneet siihen että perhe voi hyvin. Ja haluavat sitä oikeasti. Et painivat erilaisten parisuhde- tai, parisuhdeongelmien tai kasvatuksellisten ongelmien kanssa, niin sellasille henkilöille, se varmaan voi toimia hyvin. Mutta tosiaan siinä tarttee olla se oma motivaatio ja jonkun verran työstetty alkuun että huomasin hyvin tässä ryhmässä, että jos siihen tulee ihan semmonen henkilö joka ei oo sitä millään tavalla työstänyt niin kun minäkin olin jo kymmenen tai useemman vuoden sitä ennen ennen työstänyt sitä asiaa eri ihmisten kanssa niin, työntekijöitten kanssa niin, ne kartat oli aika helppoja ja avaavia. Sitte huomasin että näillä, teiniäideillä se homma ei lähtenyt ollenkaan käyntiin. Ja heil oli lähinnä poissaoloja sit. H35

Oma motivaatio itsetutkiskeluun, halu muuttaa omaa toimintaa omaksi ja perheen parhaaksi, kyky osallistua ryhmään ja kuulla toisten elämäntarinoita ovat perusedellytyksiä yksilölliselle ryhmään osallistumiselle. Vanhemman ikä voi hyvinkin olla merkitsevä asia omaa itseä ja omaa toimintaa refleктоivan ryhmätoiminnan kannalta. Tässä tutkimuksessa haastatellut vanhemmat olivat pääasiassa aika iäkkäitä. Kun vanhemmilta kysyttiin kenelle ryhmä ei sopisi tai minkälaisessa tilanteessa se ei ehkä ole avuksi, he pohtivat, ettei toiminta sovi silloin, jos osallistujalla on akuutti päihderiippuvuus, erittäin syvä henkilökohtainen kriisi tai äärimmäisen kaottinen elämäntilanne.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää MES® - ohjelman vaikuttavuutta kokemuksellisen arvioinnin kautta. Tutkimuksen teoreettis-metodologisena käsitteenä käytetään henkilökohtaisen elämän käsitettä. Tutkimuksessa korostetaan inhimillistä vaikuttavuutta järjestelmävaikuttavuuden sijaan. Tutkimuskysymyksenä oli: millaisia ovat ohjelman hyödyt vanhempien kertomana ohjelman aikana ja pidemmällä aikavälillä ohjelman päättymisen jälkeen. Tutkimuksen aineisto koostuu asiakasvanhempien puhelinhaastatteluista, ryhmäohjaajien, perhetyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluista. Aineistoa on analysoitu sekä laadullisella temaattisella analyysillä että tilastollisilla menetelmillä.

Haastatellut vanhemmat ovat monin tavoin valikoitunut joukko, koska tutkimus perustui moninkertaiseen suostumukseen ja vapaaehtoisuuteen. Tällä valikoitumisella on varmastikin vaikutusta tutkimuksen tuloksiin, jotka ovat ohjelman kannalta erittäin myönteisiä, mutta näiden valikoituneiden vanhempien kohdalla ohjelmasta näytti olevan monia erilaisia hyötyjä. Haastatellut vanhemmat saattavat myös poiketa yleisesti lastensuojelun vanhemmista, koska haastatelluista vanhemmista suurin osa oli suhteellisen iäkkäitä vanhempia ja haastatteluhetkellä kolme oli jo isovanhempia. Haastatelluissa oli paljon suurperheiden ja uusperheiden vanhempia. Vanhemmat elivät yleisemmin parisuhteessa kuin lastensuojelun vanhemmat yleensä. Perheissä perhetyötä tehtiin pitkäkestoisena. Ryhmään tulon syyt olivat samankaltaisia kuin lastensuojelun asiakkuuden alkamisen syyt yleisesti. Valitettavasti vertailutieto tässä kohtaa oli vanhaa ja perustui Heinon vuonna 2007 tekemään tutkimukseen. Suomalaisessa lastensuojelujärjestelmässä ei kerätä systemaattisesti tietoa tällaisista asioista valtakunnallisella ja harvoin myöskään kunnallisella tasolla.

Ohjelmaa toteutetaan tällä hetkellä osana suomalaista lastensuojelun järjestelmää, jossa se on kuntien perheille ostama ostopalvelu. Lastensuojelun perheiden ongelmat ovat ns. ilkeitä ongelmia, joita ei välttämättä voida ratkaista lopullisesti, mutta niiden kanssa voidaan toimia. Ilkeitä ongelmia pahentaa entisestään yritys nähdä ne yksinkertaisempina kuin ne ovatkaan. Tämä lastensuojeluperheiden

ongelmien moninaisuus on MES® -ohjelmassa otettu todesta. Tämä tekee ohjelmasta ainutlaatuisen. Ohjelma antaa vanhemmille mahdollisuuden itse määrittellä ja ratkaista ongelmiaan hyväksyvässä, tuomitsemattomassa ja kunnioittavassa ilmapiirissä. Ohjelmassa käytettävät henkilökohtaista elämää jäsentävät kartat antavat jokaiselle vanhemmalla mahdollisuuden lähteä jäsentämään elämäänsä omista lähtökohdistaan ilman, että vanhemmuuden puutteita tai lasten elämää määrittäviä riskitekijöitä, määriteltäisiin ainoastaan lastensuojelun asiantuntijoiden toimesta. Ohjelman aikana vanhemmat määrittelevät ja löytävät itse keinoja erilaisten ongelmiansa kanssa toimimiseen. Kyse on siitä, miten toimia toisin tilanteissa, joissa oma toiminta on aiemmin johtanut ongelmiin. Näitä tilanteita eivät ulkopuolisten asiantuntijoiden vuosienkaan pohdinnat ja moniammatillinen yhteistyö välttämättä tavoita.

Vanhemmat hyötyivät ryhmämuotoisesta MES® -ohjelmasta, jossa vertaisuus rakennetaan ammatillisesti ohjaten hyvässä, turvallisessa ja luottamuksellisessa suhteessa. Ohjelman hyödyt osallistumisen aikana liittyvät oman ajan saamiseen ja ainutlaatuiseen vertaisuus kokemukseen, joka rakennetaan ryhmäprosessin aikana. Prosessin onnistumisessa erityisesti ryhmän kokoamisella ja ryhmän ohjaajalla on suuri merkitys. Ohjaajien koulutusta organisaation sisällä voidaan pitää erittäin onnistuneena. Hyvin koulutettu ammatillinen ohjaaja rakentaa ryhmän narratiivista käytäntöä ja ylläpitää ryhmässä avointa, tasavertaista, hyväksyvää ja turvallista narratiivista ympäristöä, jollaista tavallisessa arkiympäristössä tai lastensuojelun muissa palveluissa vanhemmat tuskin koskaan kohtaavat. Ohjaajan toiminnassa ja hyvin toimivassa ryhmässä toteutuvat sosiaalityön eettiset periaatteet kokonaisuudessaan. Ryhmässä kuulluksi, nähdyksi ja hyväksytyksi tuleminen on vanhemmille voimauttava kokemus.

Tilastollisen ja laadullisen analyysin tuloksena voidaan todeta, että ohjelmassa ei ole turhia karttoja tai välineitä ja ohjelman rakenne on vanhempien kannalta toimiva. Karttojen saamia arvosanoja voidaan pitää suhteellisen korkeina, alhaisimmillaan keskiarvo on 7.4 (Menetysten kartta) ja korkeimmillaan 8.4 (Omien tunteiden kartta sekä Minun MES® ohjelmani / kuka minä olen? -kartta). Ohjelmaan voidaan pitää erittäin hyödyllisenä vanhemmille ohjelmaan osallistumisen aikana.

Kohtaamisten laadukkuus ja hyvä vuorovaikutus ennustavat toiminnan vaikuttavuutta tai toiminnan avulla syntyviä vaikutuksia. Hyvä ja toimiva vuorovaikutus näyttäisi sisältyvän myös perhetyöhön. Numeroarvostelussa perhetyön merkitys sai keskiarvokseen 8,9, joka on erittäin korkea, vaikka vanhemmat toivat esiin myös perhetyön puutteita, kuten usein vaihtuvat työntekijät. Perhetyössä arvostettiin konkreettista tekemistä, ohjausta ja emotionaalista tukea, joka liittyi ryhmässä käsiteltyjen aiheiden aiheuttamiin tunteisiin. Perhetyössä vanhemman ryhmässä tekemät oivallukset viedään muutoksina perheen arkisiin toimintamalleihin. Tämä vaatii ohjaajan, vanhemman ja perhetyöntekijän yhteistyötä, joka pääsääntöisesti näyttäisi toimivan hyvin. Niillä vanhemmilla, joiden ohjelman toteutukseen ei kuulunut kuukausittain kahden tunnin vertaistukiryhmää, korostui ohjaajan ja perhetyöntekijän merkitys tukena ohjelman aikana. Vanhemmat tarvitsevat onnistuakseen oman elämänsä pohdinnassa ja muuttamisessa ammatilaisten tukea ja myös turvaa.

Ohjelman yhtenä kriittisenä pisteenä on tällä hetkellä se, että se on lastensuojelun avohuollon ostopalvelu. Haastatellut kuntien sosiaalityöntekijät kertoivat ohjelman katoavan sosiaalityön näkökulmasta katsoen Neljä Astetta oy:n perhetyön sisään. Sosiaalityöntekijöillä oli yllättävän vähän tietoa ohjelmasta eivätkä he myöskään systemaattisesti seuranneet neuvotteluissa millaisia muutoksia tai oivalluksia vanhemmat olivat ryhmäprosessin aikana tehneet. Nämä tulivat esille, jos vanhemmat ottivat ne itse puheeksi. Ohjelmalla ajateltiin olevan vaikutusta, kun vanhemmat pystyivät neuvotteluissa keskittymään lapsen asioihin omien ongelmien sijaan. Nykyisessä lapsikeskeisessä lastensuojelukäytännössä lasten asiakassuunnitelmiin kirjataan lapsikohtaiset tavoitteet. Jos ohjelman toteuttamista jatketaan lastensuojelun ostopalveluna, niin tulee kehittää MES® -toimintaa siten, että lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle tehdään näkyväksi toiminnan välittömät ja välilliset vaikutukset lasten arkeen ja hyvinvoinnin lisääntymiseen. Tässä eivät nykyiset kuukausiraportointi käytännöt ole riittäviä.

Pidemmän aikavälin hyödyt liittyvät ohjelman vaikutuksiin lastensuojelun asiakkuuteen, vanhempien omiin oivalluksiin ja muutoksiin omassa elämässä. Vaikutukset lastensuojelun asiakkuuteen ovat monimutkaisia. Lastensuojelun sosiaalityössä ei vallitse mitään yksimielisyyttä siitä, tulisiko perheille ja lapsille hankittavien avohuollonpalveluiden pyrkiä nopeaan muutokseen perheen tilanteessa ja

lastensuojelun asiakkuuden päättämiseen vai riittääkö, että palveluiden avulla perheen ja lasten tilanne säilyy riittävän turvallisena, jolloin se ei vakavasti vaaranna lapsen terveyttä ja kehitystä eikä lapsen huostaanotolle ole perusteita. Tämä taas vaikuttaa siihen, millaisia palveluita perheille ja lapsille hankitaan ja miten niiden tuloksellisuutta kunnissa arvioidaan. Lastensuojelun asiakkuuden päättymien ryhmään osallistumisen jälkeen ei välttämättä ole sellainen mittari, jolla voi mitata toiminnan tuloksellisuutta ainakaan vanhempien näkökulmasta. Osalle vanhemmista lastensuojelun asiakkuuden jatkumisesta ryhmään osallistumisen ja perhetyön päättymisen jälkeen oli heille hyötyä. Vanhemmat kiistivät kerronnassaan, että lastensuojelussa onnistumista ja vaikuttavuutta on vain riittävän varhainen tuki ja huostaanottojen välttäminen. Joskus juuri lapsen huostaanoton aikaan ohjelmaan osallistuminen oli ollut vanhemmille hyödyllistä ja osallistumisen hyödyt näkyivät vasta lasten kasvettua aikuisiksi.

Vaikeat aiheet ja omat oivallukset liittyivät omien tarpeiden ja tunteiden kohtaamiseen, turvattomien kiintymyssuhteiden ylisukupolvisuuden ymmärtämiseen ja sukupolvien ketjun katkaisemiseen toimimalla toisin. Nämä ovat myös ohjelman julkilausuttuja tavoitteita, mutta niiden toteutuminen vaatii aikaa. Ohjelma oli antanut mahdollisuuden suhteuttaa omia ongelmia ja poistanut lastensuojelun asiakkuuteen liittynyttä häpeää ja syyllisyyttä. Se oli opettanut armollisuutta itseä kohtaan ja itsensä hyväksymistä. Ryhmään osallistuminen oli käynnistänyt suurimmassa osassa vanhempia erilaisia muutosprosesseja, joiden avulla he tavoittelivat parempaa vanhemmuutta, sosiaalisia suhteita, hyvinvointia ja onnellisuutta omaan ja lastensa elämään.

Suomalaisessa lastensuojelujärjestelmässä on ohjelman toteuttamisen aikana tapahtunut suuri muutos. Sosiaalihuoltolain uudistamisen myötä vuonna 2014. Tällöin osa aiemmin lastensuojelun piirissä olleista lapsista ja perheistä siirtyi Sosiaalihuoltolain mukaisten lapsi- ja perhepalveluiden piiriin. Tulevaisuudessa onkin syytä pohtia mihin paikkaan suomalaisessa sosiaali- ja terveystieteiden järjestelmässä ohjelma sopisi parhaiten. Vanhempien haastatteluissa kysyttiin, kelle he suosittelisivat ohjelmaa ja vastaukset osoittavat, että heidän näkemyksensä mukaan MES® - ohjelma hyödyttäisi kaikkia vanhempia ja myös hoito-, kasvatusta- ja sosiaalialan työntekijöitä. Ohjelmaa voitaisiin toteuttaa vanhempien mukaan osana äitiys- ja perheneuvolatoimintaa tai se voisi yhä olla suunnattuna

lastensuojelun asiakasvanhemmille, silloin kun halutaan tehdä työtä oman perheen hyväksi ja tilanteen parantamiseksi. Motivoituminen ryhmään osallistumiseen nähtiin tärkeäksi. Katsottiin, että oikeastaan on hyvin vaikea sulkea ketään pois, mutta silloin kun perheessä on erittäin akuuttikriisi, hallitsematon päihderiippuvuus tai äärimmäisen kaottinen elämäntilanne ei ryhmätoiminta ole paras vaihtoehto.

Ohjelmaa kehitettäessä ja markkinoitaessa on jatkossa syytä pohtia, missä kohtaa sosiaali- ja terveystalouden kokonaisuutta sitä kannattaisi toteuttaa. Ohjelmasta on selkeästi hyötyä vanhemmille sekä sen aikana että myös pidemmällä aikavälillä. Ainutlaatuisuudessaan ohjelma tarjoaa pohditun, strukturoidun ja ammatillisesti hyvin ohjatun paikan vanhemmille miettiä omaa elämäänsä. Historiansa aikana ohjelmaa on koko ajan kehitetty, mutta sen peruselementit ovat säilyneet samoina. Ne ovat myös osoittautuneet vanhempia hyödyttäväksi ja tarpeelliseksi. Kuten Tarja Pösö tämän raportin esipuheessa toteaa MES® -ohjelma voisi hyvinkin toimia Sosiaalihuoltolain mukaisissa perhepalveluissa, joissa on enemmän tilaa vanhemmille. Lastensuojelun palveluissa voisi myös miettiä onko ohjelman paikka juuri avohuollossa vai olisiko myös sijaishuollossa ohjelmalla käyttöä. Huostaanotettujen lasten vanhemmille ei ole nykyisessä palveluvalikossa mitään ryhmämuotoista vanhemmuutta tukevaa tai omaa elämää jäsentävää palvelua. Vanhemmille on lain mukaan tehtävä oma asiakassuunnitelma ja se tehdään useissa kunnissa aikuissosiaalityön palveluissa. Yhteistyökumppanina kunnissa toimisikin lastensuojelun sijaan aikuissosiaalityö. Myös perheen jälleenyhdistämiseen liittyvät tilanteet, joissa ajatus huostaanoton päättämisestä ja lapsen palaamisesta kotiin herää jollekin toimintaan osallistuvalla, joko vanhemmille, sosiaalityöntekijöille tai sijaishuollosta vastaaville tahoille, voisi olla paikka, jossa ohjelmaa kannattaisi kokeilla.

Lopuksi kiitämme lämpimästi kaikkia haastatteluihin osallistuneita vanhempia ja työntekijöitä, joita ilman tätä tutkimusta ei olisi voinut tehdä. Heidän ansiostaan olemme saaneet käyttöömmä ainutlaatuinen lastensuojelun työntekijöiden ja asiakasvanhempien ääntä ja kokemuksia esiintuovan aineiston, jonka analysointi jatkuu tieteellisinä artikkeleina.

LÄHTEET

- Arnkil, Tom & Heino, Tarja (2014) Pirulliset ongelmat opettavat. Teoksessa Riitta Haverinen, Marjo Kuronen & Tarja Pöso (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino.
- Banks, Sarah (1995) *Ethics and Values in Social Work*. Macmillan: Basingstoke.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3 (2), 77–101.
- Bruner, Jerome (1991) The narrative construction of reality. *Critical Inquiry*, 18(1), 1–21.
- Chen, Huey T. (2005) *Practical Program Evaluation: assessing and improving program planning, implementation, and effectiveness*. Thousand Oaks, CA: Sage
- Chen, Huey T. (2015) *Practical Program Evaluation. Theory Driven Evaluation and the Integrated Evaluation Perspective. The Second Edition*. Thousand Oaks, CA, London: Sage.
- Clarke, Alan & Dawson, Ruth (1999) *Evaluation research: an introduction to principles, methods and practice*. London: Sage.
- Conklin, Jeff (2005) *Dialogue Mapping: Building Shared Understanding of Wicked Problems*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Devaney, John (2004) Relating outcomes to objectives in child protection. *Child and Family Social Work* 9, 27–38.
- de Vaus, David (2014) *Surveys In Social Research (Social Research Today)* 6th Edition. New York: Routledge.
- Erytistason palveluiden uudistaminen asiakkaiden tarpeita vastaavaksi. Suunnitelma kansallisen ja maakunnallisen toimeenpanontueksi (projektisuunnitelma) (2016) Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://verkkojulkaisut.valtioneuvosto.fi/stm/zine/20/toc>. [viitattu 20.6.2019].
- Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elämän tarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodeissa asuneiden kertomuksista. *Acta Universitatis Tamperensis* 1713. Tampere: Tampere University Press.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2014) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Ferguson, Harry (2010) Walks, Home Visits and Atmospheres: Risk and the Everyday Practices and Mobilities of Social Work and Child Protection. *Br J Soc Work* 40 (4): 1100-1117.

Fraser, Mark W., Shenyang Guo, Alan R. Elli, Aaron M. Thompson, Traci L. Wike & Jilan Li (2011) Outcome Studies of Social, Behavioral, and Educational Interventions: Emerging Issues and Challenges. *Research in Social Work Practice* 21 (6) 619-635.

Giddens, Anthony (1992) *Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.

Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (2008) Narrative Ethnography. Teoksessa Sharlene Nagy Hesse-Biber & Patricia Leavy (toim.) *Handbook of Emergent Methods*. London/New York: The Guilford Press, 241–264.

Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Heino, Tarja (2007) Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. *Stakesin työpapereita 30/2007*. Helsinki: Stakes.

Heino Tarja, Kuoppala Tuula, Känkänen Päivi, Oranen Mikko, Säkkinen Salla, Väisänen Antti (2014) Lastensuojelu. Teoksessa *Peruspalvelujentila -raportti 2014. Kunnallistalouden ja -hallinnon neuvottelukunta, arviointijaosto. Valtiovarainministeriön julkaisuja 9/2014 osa I ja II*. Helsinki: Valtiovarainministeriö, 133–161.

Heino, Tarja (2014) Lastensuojelun pirullinen tehtävä. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula ja Sakari Karvonen (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: THL, 286–308.

Hirsijärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2015) *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Jokinen, Esa (2017) *Näkökulmia arviointitutkimukseen. Henkilöstö kuntauudistuksessa. Akateeminen väitöskirja. (Perspectives on evaluation research. Personnel in the midst of local government reform. Academic dissertation.) Acta Universitatis Tamperensis 2285*. Tampere: Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0452-2>. [viitattu 2.5.2019].

Juhila, Kirsi (2009) Sosiaalityön selontekovelvollisuus. *Janus vol. 17 (4)*, 296–312.

Karjalainen, Pekka & Kotiranta, Tuija (2010) Alustava kartoitus Suomessa aikuissosiaalityössä käytettävistä vaikutusten arvioinnin menettelytavoista. THL https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/.../Aiksosvaik_kartoitus_132010.pdf. [viitattu 28.5. 2019].

Kempainen, Tarja & Ojaniemi, Pekka (2012) Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä. Teoksessa Anneli Pohjola, Tarja Kempainen & Sanna Väyrynen (toim.) *Sosiaalityön vaikuttavuus*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 43 – 64.

Kuokka Pauliina & Pösö Tarja (2016) Huostaanotot hallinto-oikeudessa: Päättökentekijät arvioivat vanhempien ja lasten osallisuutta. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 52–71.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Lahtinen, Pia, Männistö, Leena & Raivio, Marketta (2017) Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia: Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Työpaperi: 2017_007. Helsinki: THL.

Laitinen, Merja (2004) Häväistyt ruumiit, rikutut mielet. Tutkimus lapsina läheisyyssuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Tampere: Vastapaino.

Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2007) Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. *Janus* 15 (4), 316–332.

Lastensuojelu.info (2019) Lastensuojelun Keskusliitto. <https://www.lastensuojelu.info/>. [viitattu 10.6.2019].

Lastensuojelu 2018. Tilastoraportti SVT : 23/2019 Julkaisun pysyvä osoite on <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019060418326> [viitattu 9.6. 2019].

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. <https://www.finlex.fi> [viitattu 30.5.2019].

Lipsky, Michael (1980) *Street-level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russel Sage Foundation.

LOS Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991 https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2 [viitattu 30.5.2019].

Metsämuuronen, Jari (2009) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä 4 – Tutkijalaitos. Helsinki: International Methelp Oy.

Mänttari-Van der Kuip Maija (2013) Julkinen sosiaalityö markkinoistumisen armoilla? *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (2013):1.

Pawson, Ray & Tilley, Nick (1997) *Realistic Evaluation*. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage Publications.

Pekkarinen, Elina (2015) Näkymättömiksi suojellut lapset. Teoksessa Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (toim.) *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. Tampere: Vastapaino.

Pohjola, Anneli (2012a) Moniulotteinen vaikuttavuus. Teoksessa Anneli Pohjola, Tarja Kempainen & Sanna Väyrynen (toim.) *Sosiaalityön vaikuttavuus*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 9–15.

Pohjola, Anneli (2012b) Tutkimukseen perustuva vaikuttavuus. Teoksessa Anneli Pohjola, Tarja Kemppainen & Sanna Väyrynen (toim.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 19–42.

Pohjola, Anneli, Kemppainen, Tarja & Väyrynen, Sanna (2012) Vaikuttavuus on monta. Teoksessa Anneli Pohjola, Tarja Kemppainen, & Sanna Väyrynen, (toim.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 347-352.

Pösö, Tarja (2005) Ilkeät ongelmat, hyvät käytännöt. Teoksessa Sirpa Andersson (toim.) Sosiaalialan menetelmien arviointi 2/2005. 80 FinSoc- sosiaalipalvelujen evoluuaatioryhmä, Helsinki: Stakes. 4–6.

Pösö, Tarja (2016) Johdanto. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 7–32.

Pösö, Tarja & Huhtanen, Raija (2017) Removals of children in Finland: a mix of voluntary and involuntary decisions. In Kenneth Burns, Tarja Pösö and Marit Skivenes (eds.) Child welfare removals by the state: a cross-country analysis of decision-making systems. New York: Oxford University Press, 18–39.

Rossi, Peter H., Lipsey, Mark W. & Freeman, Howard E. (2004) Evaluation: A Systematic Approach. London: Sage.

Sihlman, Jukka & Malinen, Noora (2018) The MES® Programme. Hero of a Diverse Life. Neljä Asetta Oy. www.4astetta.fi

Siitonen, Juha (1999) Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Opettajankoulutuslaitos, Oulun yliopisto. jultika.oulu.fi/files/isbn951425340X.pdf [viitattu 20.5.2019].

Sipilä, Jorma & Österbacka, Eva (2013) Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus. Valtiovarainministeriön julkaisuja 11, 2013. Helsinki: VM.

Smart, Carol (2007) Personal life: new directions in sociological thinking. Cambridge, UK Malden, MA: Polity.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301. <https://www.finlex.fi> [viitattu 15.5.2019].

Squire, Corinne (2008) Experience-centred and culturally-oriented approaches to narrative. Teoksessa Molly Andrews, Corinne Squire & Maria Tambokou (toim.) Doing Narrative Research. London: Sage, 41–63.

Tedre, Silva (2004) Tukisukkahousut sosiaalipolitiikkaan. Inhomaterialistinen hoivatutkimusote. Teoksessa Eeva Jokinen, Marja Kaskisaari & Marita Husso (toim.) Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö. Tampere: Vastapaino, 41–64.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuovinen, Noora (2019) MES –ohjelman historiikki. Henkilökohtainen sähköpostitiedonanto.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä Tieteellinen Käytäntö Ja Sen Loukkausten Käsitteleminen Suomessa. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. [viitattu 14.5.2019].

Vierula, Tarja (2017) Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Acta Universitatis Tamperensis 2323. Tampere: Tampere University Press.

Vuosikatsaus 2017, Liitetaulukko 10. Perheet perhetyypin ja alle 18–vuotiaiden kotona asuvien lasten määrän mukaan 31.12.2017 . Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 9.5.2019]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/perh/2017/02/perh_2017_02_2018-12-05_tau_010_fi.html).

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus 60/1991

LIITTEET

Liite 1. Tutkimusinfo vanhemmille

Kutsu MES® - ohjelman arviointia koskevaan tutkimukseen

Tampereen yliopistossa tehtävässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita kokemuksistasi, ajatuksistasi ja muistoistasi, jotka liittyvät ohjelmaan, sen vaikutuksiin ja sinulle merkityksellisiin asioihin. Siinä selvitetään MES® -ohjelman toimintaperiaatteita ja –mekanismeja sekä koettuja vaikutuksia. Tutkijana toimii Tuija Eronen, jolla on pitkä kokemus sekä lastensuojelun käytännön työstä ja tutkimuksesta.

Kutsu tutkimukseen on lähetetty suostumuksesi perusteella. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja suostumukseen perustuvaa. Sinulla on mahdollisuus kieltäytyä haastattelusta, eikä sinun tarvitse selittää sitä mitenkään.

Puhelinhaastattelut toteutetaan tammi-helmikuussa 2019. Saat tammikuussa 2019 tekstiviestin, jonka jälkeen voimme sopia sinulle parhaan haastatteluajan. Voimme sopia aikaa puhelulla tai tekstivistillä. Tutkimushaastatteluun kannattaa varata aikaa noin tunti. Varaa itsellesi haastattelua varten mukava rauhallinen paikka. Puhelinhaastattelut nauhoitetaan tutkijan muistin tueksi.

Haastattelut raportoidaan siten, että yksittäisiä vastaajia ei voida tunnistaa. Aineistoa käsitellään hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti. Tutkimusaineistoa säilytetään Tampereen yliopistossa ja aineisto hävitetään vuonna 2021.

Tutkimuksessa ei kerätä henkilörekisteriä. Tutkimusaineistoa käytetään MES® -ohjelman arvioinnin raportoinnissa ja mahdollisesti tieteellisissä artikkeleissa. Lämmin kiitos yhteystiedoistasi ja tutkimukseen osallistumisesta.

Mikäli sinulla on kysyttävää tutkimuksesta ota rohkeasti yhteyttä.

Tuija Eronen

puh. 050-3186202

tuija.eronen@uta.fi

Liite 2. Vanhempien haastattelurunko

Aluksi:

Oma esittely, Kyse on MES® -ohjelman kokemuksellisesta arvioinnista, jota tehdään Tampereen yliopistossa. Kiitos, kun olet antanut luvan soittaa sinulle. Haluan vielä kerrata, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, ja voit halutessasi lopettaa haastattelun, milloin vain ja voit myös kieltää haastattelun käytön tutkimuksen aineistona. Vastaat vain niihin kysymyksiin, joihin haluat vastata ja voit vapaasti sanoa, ettet halua vastata.

Taustatiedot

Ikä:

Sukupuoli:

Milloin olit ryhmässä?

Miksi? (Lastensuojelun asiakkuus ryhmän aikana? Entä nyt?)

Minkä ikäisiä lapsesi silloin olivat?

Ketä perheeseen kuului silloin kun osallistuit MES® - ryhmään? Entä nyt?

Oliko ryhmä, johon osallistuit naisten, miesten vai sekaryhmä?

Osallistuiko puolisesi ryhmään?

Käytiinkö hänen kanssaan läpi ohjelmaa?

MES® -ohjelma ja omat oivallukset

Mitä muistat ryhmästä parhaiten?

Millaisia oivalluksia teit ryhmän aikana?

Mikä tai mitkä asiat/ aiheet olivat sinulle vaikeimpia ryhmän aikana?

Miten niitä käsiteltiin?

Mikä ryhmätoiminnan aiheista/ideoista elää yhä?

Mitä olet lähtenyt työstämään eteenpäin? Miten?

Mikä/mitkä olivat suurimpia muutoksia, jotka saavutit ryhmän aikana?

Metodit ja välineet

Seuraavaksi toivon, että muistelet ryhmätapaamisilla käytettyjä karttoja ja arvioit asteikolla 1-10 eri karttojen merkitystä itsellesi. Perustele myös omin sanoin niiden merkitystä itsellesi.

OSA 1: VOIMAANTUMISEN VAIHE

1. Omien tarpeiden kartta
2. Elämästä nauttimisen ja omien unelmien kartta

OSA 2: ONNELLISUUDEN JA HYVÄN VANHEMMUUDEN ESTEIDEN TUTKIMINEN

3. Monimuotoisen rakkauden kartta (MRK) /lapsen perustarpeiden kartta
4. Sukupolvien ketjun kartta
5. Ihmissuhteiden kartta
6. Menetysten kartta
7. Omien tunteiden kartta
8. Selviytymiskeinojen ja roolieni kartta
9. Omien rajojen kartta
10. Mitä puran itsestäni pois

OSA 3: TULEVAISUUS JA RIITTÄVÄN HYVÄ VANHEMMUUS

11. Vahvuuksien kartta
12. Elämän tärkeysjärjestys ja arvot
13. Miehisyyden/isyyden- naiseuden/äitiyden kartta
14. Parisuhteen kartta
15. Tulevaisuuskartta
16. Minun MES® -ohjelmani / kuka minä olen –kartta

Mitä muistat kirjoittamistasi kirjeistä tai testeistä, joita ohjelmaan liittyi?

Arvioi asteikolla 1-10 niiden merkittävyyttä itsellesi.

Vertaisuus ja ryhmätoiminta

Millaisia ennakkoajatuksia sinulla oli ryhmään osallistumisesta ja mitä ajattelet nyt?

Mikä oli mielestäsi merkittävintä ryhmään osallistumisessa?

Miten luottamus syntyi ryhmässä?

Millaista oli oma toimintasi ryhmässä?

Muiden toiminta?

Ohjaajan toiminta?

Arvioi asteikolla 1-10 ryhmään kuulumisen ja ryhmämuotoisen toiminnan merkitystä itsellesi ja onnistumisellesi?

Arvioi ohjaajan toimintaa ryhmän vetäjänä asteikolla 1-10

Mitä olisit toivonut hänen tekevän toisin?

Mitä muistat parhaiten vertaistukitapaamisista (2h)?

Arvioi asteikolla 1-10 niiden merkittävyyttä itsellesi ja onnistumisellesi?

Mitä olisit toivonut tehtävän toisin?

Oletko pitänyt yhteyttä muihin ryhmäläisiin ryhmän päättymisen jälkeen?

Perhetyö

Olitko perhetyön asiakkaana ennen ryhmän alkua, aikana, jälkeen?

Miten kauan perhetyö kesti?

Miten perhetyöntekijä auttoi sinua tänä aikana?

Millainen apu/tuki oli sinulle tärkeintä?

Arvioi perhetyön merkitystä onnistumisesi tukena asteikolla 1-10.

Mitä olisit toivonut tehtävän toisin?

Lopuksi

Suosittelisitko ohjelmaa muille asteikolla 1-10

Kenelle ja missä tilanteessa?

Mitä muuta haluaisit sanoa?

Miltä haastattelu tuntui?

Kiitos.

Liite 3. Sosiaalityöntekijöiden haastatteluteemat

Miten tuttu MES® -ohjelma on Teille?

Mitä kautta olette saaneet siitä tietoa?

Millainen paikka ohjelmalla on lastensuojelun tukimuotona esim. suhteessa perhetyöhön tai muihin palveluihin?

Onko käytössänne muita vanhemmuuden tukemiseen tarkoitettuja ryhmämuotoisia ohjelmia/vertaisryhmätoimintaa? Mitä?

Millaisia eroja näillä työskentelymuodoilla on suhteessa MES® -ohjelmaan?

Millaisissa tilanteissa ajattelette, että juuri MES® -ohjelma sopii vanhemmille tukitoimeksi? Milloin se ei sovi?

Mikä ohjelmassa mielestänne vaikuttaa parantaen asiakasperheiden tilannetta?

Miten tärkeänä pidätte sitä, että perheillä on samaan aikaan myös perhetyö tai tukihenkilö Neljä Astetta oy:stä?

Mitä muuta haluaisitte sanoa?

Liite 4. Kartoille annettujen arvosanojen ja taustatietojen väliset korrelaatiot

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
1.Omien tarpeiden kartta	–																		
2.Elämästä nauttimisen ja omien unelmien kartta	0.58**	–																	
3.Monimuotoisen rakkauden kartta (MRK) /lapsen perustarpeiden kartta	0.39**	0.40**	–																
4.Sukupolvien ketjun kartta	0.45**	0.37**	0.37**	–															
5.Ihmissuhteiden kartta	0.54**	0.51**	0.61**	0.52**	–														
6.Menetysten kartta	0.66**	0.44**	0.62**	0.50**	0.52**	–													
7.Omien tunteiden kartta	0.57**	0.42**	0.41**	0.57**	0.39**	0.57**	–												
8.Selviytymiskeinojen ja roolien kartta	0.58**	0.69**	0.47**	0.59**	0.58**	0.50**	0.42**	–											
9.Omien rajojen kartta	0.65**	0.43**	0.45**	0.62**	0.36*	0.52**	0.58**	0.63**	–										
10.Mitä puran itsestäni pois	0.47*	0.49**	0.30	0.39*	0.48**	0.40*	0.34	0.65**	0.53**	–									
11.Vahvuuksien kartta	0.47**	0.49**	0.30	0.31*	0.55**	0.60**	0.45**	0.51**	0.58**	0.48**	–								
12.Elämän tärkeysjärjestys ja arvot -kartta	0.41**	0.56**	0.44**	0.28	0.62**	0.34*	0.28	0.55**	0.24	0.49**	0.44**	–							
13.Miehisyyden/isyyden-naiseuden/äitiyden kartta	0.44**	0.55**	0.56**	0.49**	0.67**	0.60**	0.49**	0.72**	0.53**	0.60**	0.67**	0.70**	–						
14.Parisuhteen kartta	0.30*	0.29	0.27	0.38**	0.45**	0.33*	0.40**	0.51**	0.43**	0.38*	0.55**	0.38**	0.49**	–					
15.Tulevaisuuskartta	0.24	0.38*	0.26	0.17	0.42**	0.29	0.08	0.41*	0.48**	0.41**	0.63**	0.32*	0.53**	0.39*	–				
16.Minun MES® -ohjelmani / kuka minä olen – kartta	0.44**	0.39*	0.26	0.46**	0.33	0.48**	0.68**	0.71**	0.50**	0.67**	0.48**	0.36*	0.67**	0.51**	0.21	–			
17.Sukupuoli	-0.75	0.09	-0.21	-0.10	-0.11	-0.10	-0.12	-0.12	-0.21	-0.26	-0.09	0.13	-0.07	0.10	-0.10	-0.28	–		
18.Ikä	-0.02	0.26	-0.11	-0.03	-0.02	-0.02	0.07	0.13	0.06	0.22	0.20	-0.03	0.21	0.04	0.15	0.22	0.08	–	
19.Lasten lukumäärä	0.08	0.18	-0.01	-0.19	0.21	-0.18	-0.07	-0.15	-0.13	0.01	0.03	0.08	-0.15	0.16	-0.12	-0.11	0.1	-0.06	–

Liite 5. Kartoille annettujen arvosanojen ja ohjaajan ja perhetyön arvosanojen korrelaatiot

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.
1.Omien tarpeiden kartta	–																	
2.Elämästä nauttimisen ja omien unelmien kartta	0.58**	–																
3.Monimuotoisen rakkauden kartta (MRK) /lapsen perustarpeiden kartta	0.39**	0.40**	–															
4.Sukupolvien ketjun kartta	0.45**	0.37**	0.37**	–														
5.Ihmissuhteiden kartta	0.54**	0.51**	0.61**	0.52**	–													
6.Menetysten kartta	0.66**	0.44**	0.62**	0.50**	0.52**	–												
7.Omien tunteiden kartta	0.57**	0.42**	0.41**	0.57**	0.39**	0.57**	–											
8.Selviytymiskeinojen ja roolieni kartta	0.58**	0.69**	0.47**	0.59**	0.58**	0.50**	0.42**	–										
9.Omien rajojen kartta	0.65**	0.43**	0.45**	0.62**	0.36*	0.52**	0.58**	0.63**	–									
10.Mitä puran itsestäni pois	0.47*	0.49**	0.30	0.39	0.48**	0.40*	0.34	0.65**	0.53**	–								
11.Vahvuuksien kartta	0.47**	0.49**	0.30	0.31*	0.55**	0.60**	0.45**	0.51**	0.58**	0.48**	–							
12.Elämän tärkeysjärjestys ja arvot -kartta	0.41**	0.56**	0.44**	0.28	0.62**	0.34*	0.28	0.55**	0.24	0.49**	0.44**	–						
13.Miehisyyden/isyyden-naiseuden/äitiyden kartta	0.44**	0.55**	0.56**	0.49**	0.67**	0.60**	0.49**	0.72**	0.53**	0.60**	0.67**	0.70**	–					
14.Parisuhteen kartta	0.30*	0.29	0.27	0.38**	0.45**	0.33*	0.40**	0.51**	0.43**	0.38*	0.55**	0.38**	0.49**	–				
15.Tulevaisuuskartta	0.24	0.38*	0.26	0.17	0.42**	0.29	0.08	0.41*	0.48**	0.41**	0.63**	0.32*	0.53**	0.39*	–			
16.Minun MES® -ohjelmani / kuka minä olen – kartta	0.44**	0.39*	0.26	0.46**	0.33	0.48**	0.68**	0.71**	0.50**	0.67**	0.48**	0.36*	0.67**	0.51**	0.21	–		
17. Ohjaajan toiminta	0.49**	0.49**	0.23	0.35*	0.35*	0.13	0.19	0.51**	0.44**	0.31	0.52	0.29	0.29	0.34*	0.25	0.38	–	
18. Perhetyön merkitys tukena	0.62**	0.38*	0.23	0.26	0.21	0.74**	0.51**	0.29	0.43**	0.26	0.44**	0.19	0.37*	0.14	0.10	0.31	0.34*	–

Liite 6 Ryhmän, ohjaajan, perhetyön, vertaistapaamisten sekä muille suosittelamisen väliset korrelaatiot

	1.	2.	3.	4.	5.
1. Ryhmään kuulumisen ja ryhmämuotoisen toiminnan merkitystä itsellesi ja onnistumisellesi?	-				
2. Arvioi ohjaajan toimintaa ryhmän vetäjänä	0.50**	-			
3. Arvioi perhetyön merkitystä tukenasi asteikolla	0.23	0.34*	-		
4. Vertaistapaamisten merkitys	0.47**	0.50**	0.09	-	
5. Suositteletko ohjelmaa muille?	0.79**	0.45**	0.30	0.51**	-